

Elie Wiesel

NOAPTEA

CORINT ✓

Elie Wiesel

NOAPTEA

Născut în 1928 la Sighet, în România, **Elie Wiesel** a fost deportat în 1944, împreună cu întreaga familie, la Auschwitz, unde aveau să-și găsească sfârșitul mama, sora mai mică și tatăl său. Publicată pentru prima dată în 1958 la Editions de Minuit, *Noaptea* este prima carte semnată de Elie Wiesel, povestea experienței pe care a trăit-o în lagărele de exterminare naziste (Auschwitz, Birkenau, Buna, Gleiwitz). De atunci, autorul a scris peste cincizeci de opere ficționale și nonficționale: romane, povestiri, eseuri, mărturii, interviuri, militând constant pentru drepturile omului și pentru condamnarea ororilor Holocaustului. În 1986 a primit Premiul Nobel pentru pace, iar în 1996 a fost numit membru al Academiei Americane de Artă și Literatură. Din 2001 este membru de onoare al Academiei Române, Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România purtându-i numele. În prezent este directorul Centrului pentru studii iudaice de la Universitatea din Boston.

Redactare: Marieva Cătălina Ionescu

Tehnoredactare computerizată: Cristina Gvinda

Coperta: Valeria Moldovan

© 2006 by Les Editions de Minuit

Toate drepturile asupra acestei ediții în limba română aparțin Editurii CORINT, parte componentă a GRUPULUI EDITORIAL CORINT.
ISBN 978-973-135-682-2

Redacția și administrația:

Str. Mihai Eminescu nr. 54 A, sector 1, București

Tel.: 021.319.47.97; tel./fax: 021.319.48.20

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

WIESEL, ELIE

Noaptea / Elie Wiesel; trad. din lb. franceză de Lia Decei;
cuvânt-înainte de François Mauriac. - București: Corint, 2012
ISBN 978-973-135-682-2

I. Decei, Lia (trad.)

II. Mauriac, François (pref.)

821.111(73)-31=135.1

821.133.1-31=135.1

Elie Wiesel

NOAPTEA

Prefață de Elie Wiesel
Cuvânt-înainte de François Mauriac

Traducere și note de Lia Decei

CORINT

*În memoria părinților mei
și a surorii mele mai mici, Tzipora*

**Prefață de Elie Wiesel
la această nouă ediție**

Dacă în viața mea ar fi trebuit să scriu o singură carte, *Noaptea* ar fi aceea. La fel cum trecutul trăiește în prezent, toate cărțile mele de după *Noaptea*, într-un sens profund, poartă marca acesteia; afirmația este valabilă și pentru lucrările care tratează teme biblice, talmudice sau hasidice: nu pot fi înțelese dacă nu ai citit-o.

De ce am scris-o?

Pentru a nu înnebuni sau, dimpotrivă, pentru a înnebuni și a înțelege mai bine nebunia, marea, terifianta nebunie care și-a făcut apariția brusc în istorie și în conștiința unei omeniri ce oscila între puterea răului și suferința victimelor?

Am făcut-o oare pentru a le oferi oamenilor cuvinte, amintiri, mijloace cu care să poată evita ca Istoria să se repete, cu implacabila ei atracție pentru violență?

Sau mai degrabă am făcut-o pur și simplu pentru a lăsa o urmă a încercărilor prin care am trecut la vârsta la care adolescentul nu cunoaște despre moarte și rău decât ceea ce descoperă în cărți?

Anumiți cititori mi-au spus că am supraviețuit pentru a scrie acest text. Nu sunt convins. Nu știu cum am reușit să supraviețuiesc; prea slab și prea timid, nu am făcut nimic pentru asta. A fost oare un miracol? Habar n-am. Dacă a putut sau a vrut să realizeze un miracol în favoarea mea, cerul ar fi putut sau ar fi trebuit foarte bine să facă la fel pentru alții, mai merituoși decât mine. Prin urmare, nu pot mulțumi decât hazardului. Totuși, pentru că am supraviețuit, am datoria să dau un sens supraviețuirii. Oare pentru a desluși acest sens am pus pe hârtie o experiență în care nimic nu avea sens?

De fapt, odată cu trecerea timpului, trebuie să mărturisesc că nu știu sau că nu mai știu ce am vrut să obțin cu toate cuvintele mele. Știu numai că, fără această mică lucrare, viața mea de scriitor sau viața mea pur și simplu nu ar fi fost ceea ce este: cea a unui martor care se consideră obligat, din punct de vedere moral și uman, să împiedice dușmanul să obțină o victorie postumă, ultima, ștergându-și crimele din memoria oamenilor.

Astăzi, grație documentelor autentice care ne parvin din numeroase surse, este clar: dacă la începutul regimului nazist, șefii SS au încercat să fondeze o societate fără evrei, scopul lor final a fost să lase în urmă o lume în ruine, în care evreii nici să nu fi existat vreodată. Iată de ce, în Rusia, în Ucraina, în Lituania, ca și în Bielorusia, peste tot unde *Einsatzgruppen* executau „soluția finală” asasinând cu mitralierele mai bine de un milion de evrei, bărbați, femei și copii, înainte de a-i arunca în imense gropi comune, săpate chiar de condamnați, unități speciale dezgropau ulterior cadavrele pentru a le arde sub cerul liber. Astfel, pentru prima dată în istorie, evreii, uciși de două ori, nu au putut fi îngropați în cimitire.

În alți termeni, războiul pe care Hitler și acoliții lui îl purtau cu evreii viza de asemenea religia iudaică, cultura iudaică, tradiția iudaică, adică memoria iudaică.

Cu siguranță, la un moment dat mi-a devenit clar că, deoarece Istoria va fi într-o zi judecată, eu trebuia să depun mărturie pentru victime, dar nu știam cum să o fac. Aveam foarte multe lucruri de spus, dar nu aveam cuvintele cu care să le spun. Conștient de sărăcia mijloacelor mele, vedeam cum

limbajul se transformă într-un obstacol. Ar fi trebuit să se inventeze un alt limbaj. Trădat, corupt, pervertit de dușman, cum putea fi reabilitat și umanizat cuvântul? Foamea, setea, frica, transportul, trierea, focul și cuptorul: aceste cuvinte înseamnă un anumit lucru, dar în vremurile acelea însemnau altceva. Scriind în limba mea maternă, și ea maltrată, mă opream la fiecare frază și îmi spuneam: „Nu e asta”. O luam de la capăt. Cu alte verbe, cu alte imagini, cu alte lacrimi mute. Tot nu era asta. Dar ce înseamnă exact „asta”? Este ceea ce se ascunde, ceea ce se acoperă cu un văl pentru a nu fi furat, uzurpat, profanat. Cuvintele existente, cele din dicționar, mi se păreau slabe, sărace, palide. Pe care să le folosesc pentru a povesti despre ultima călătorie către necunoscut în vagoanele plumbuite? Despre descoperirea unui univers dement și rece, în care era uman să fii inuman, unde oamenii în uniformă disciplinați și cultivați veneau pentru a ucide, în timp ce copiii năucii și bătrânii epuizați ajungeau pentru a muri? Și despărțirea, în noaptea în flăcări, ruptura de toate legăturile, distrugerea unei familii și a unei întregi comunități? Și dispariția unei fetițe evreice cumini și frumoase, cu părul bălai și cu surâsul trist, ucisă împreună cu mama ei, în chiar noaptea sosirii lor?

Cum să le evoc fără să-mi tremure mâna și fără ca inima să mi se frângă pentru totdeauna?

Adânc în sufletul lui, martorul știa, așa cum o știe uneori și astăzi, că mărturia lui nu va fi primită. Numai cei care au cunoscut lagărul de la Auschwitz știu ce însemna acesta. Ceilalți nu o vor ști niciodată.

Măcar vor înțelege?

Oare vor putea să înțeleagă, ei, pentru care este o datorie umană, nobilă și imperativă, să-i protejezi pe cei slabi, să-i vindeci pe bolnavi, să-i iubești pe copii și să respecti înțelepciunea bătrânilor, ei bine, vor putea să înțeleagă cum, în acest univers blestemat, stăpânii se înverșunau să-i tortureze pe cei slabi, să ucidă bolnavii, să masacreze copiii și bătrânii?

Nu o vor face pentru că martorul nu se exprimă cum trebuie? Motivul este diferit. Nu pentru că exprimarea martorului neîndemânatic este stângace nu vor înțelege; el explică atât de stângaci pentru că ei nu înțeleg.

Și totuși, în adâncul ființei sale, el știe că, în această situație, îi este interzis să tacă și este dificil, dacă nu imposibil, să vorbească.

Trebuia deci să persevereze. Și să vorbească fără cuvinte. Și să încerce să se încredințeze tăcerii care

le îmbracă, le învăluie și le depășește. Și toate acestea cu sentimentul că un pumn de cenușă acolo, la Birkenau, cântărește mai mult decât toate poveștile despre acest loc blestemat. Căci, cu toate că m-am străduit din greu să exprim inexprimabilul, „tot nu este asta”.

Să fie oare acesta motivul pentru care manuscrisul — scris în idiș și având titlul *Și lumea a tăcut*, tradus în franceză mai întâi, apoi în engleză — a fost respins de toate marile edituri pariziene și americane, și asta în pofida eforturilor neobosite ale marelui François Mauriac? După mai multe luni și vizite personale, a reușit să-l plaseze.

În ciuda faptului că am făcut numeroase tăieturi, versiunea originală în idiș este lungă. Jérôme Lindon, legendarul patron al micii, dar prestigioasei Editions de Minuit, a realizat versiunea franceză prescurtată. Am acceptat maniera lui de a elimina detaliile inutile din text, căci mă temeam de tot ce putea fi de prisos. Aici, numai substanța conta. Respingeam abundența. Să povestesc prea mult mă speria mai tare decât să spun mai puțin. Nu este sănătos să scoți totul din memorie, dar nici să o lași să dea pe dinafară.

Exemplu: în idiș, povestea începe cu aceste reflecții lipsite de iluzii:

Noaptea

„La început a fost credința, puerilă; și încrederea, vană; și iluzia, periculoasă. Noi credeam în Dumnezeu, aveam încredere în om și trăiam cu iluzia că, în fiecare dintre noi, se află o scânteie sacră din flacăra așa-numitei *Shekina*, pe care fiecare dintre noi o poartă, în ochi și în suflet, un reflex al imaginii lui Dumnezeu.

A fost sursa, dacă nu cauza tuturor nenorocirilor noastre.”

În altă parte, alte pasaje din idiș. Despre moartea tatălui meu, despre eliberare. De ce să nu le includ în această nouă traducere? Prea personale, prea intime poate, trebuie să rămână printre rânduri. Și totuși.

Mă revăd în noaptea aceea, una dintre cele mai cumplite din viața mea:

„«Leizer (Eliezer în idiș), fiul meu, vino... Vreau să-ți spun ceva... Numai ție... Vino, nu mă lăsa singur... Leizer...»

I-am auzit vocea, am priceput sensul cuvintelor lui și am înțeles dimensiunea tragică a momentului, dar am rămas la locul meu.

Era ultima lui dorință — să mă aibă alături de el în momentul agoniei, când sufletul urma să se detașeze de trupul lui maltratată —, dar nu i-am îndeplinit-o.

Îmi era frică.

Frică de lovituri.

Iată de ce am rămas surd la rugămințile lui.

În loc să-mi sacrific viața mizerabilă și putredă și să mă duc la el, să-i iau mâna, să-l îmbărbătez, să-i arăt că nu este singur, că sunt alături de el, că îi simțeam durerea, în loc de toate acestea, am rămas mai departe întins la locul meu și l-am rugat pe Dumnezeu ca tata să înceteze să mă mai strige pe nume, să înceteze să strige, ca să nu fie bătut de responsabilii barăcii.

Dar tata nu era conștient.

Vocea lui tânguitoare și stinsă continua să străpungă tăcerea și mă chema, numai pe mine.

Ce s-a întâmplat? Soldatul SS s-a înfuriat, s-a apropiat de tata și l-a lovit peste cap: «Taci, bătrâne! Taci odată!»

Tata nu a simțit loviturile de bătă; eu însă le-am simțit. Și cu toate acestea, nu am reacționat. L-am lăsat pe soldatul SS să-l bată pe tata. L-am lăsat pe bătrânul meu tată să agonizeze singur. Mai rău: eram supărat pe el pentru că făcea zgomot, plângea, provoca loviturile...

«Leizer! Leizer! Vino, nu mă lăsa singur...»

Vocea lui venea de tare departe, de tare aproape.

Dar nu m-am mișcat.

Nu am să mi-o iert niciodată.

Niciodată nu voi ierta lumii că mi-a închis gura, că a făcut din mine un alt om, că a trezit în mine diavolul, spiritul cel mai josnic, instinctul cel mai sălbatic. (...)

Ultimul lui cuvânt a fost numele meu. O chemare.

Iar eu nu am răspuns.”

În versiunea idiș, povestea nu se sfârșește cu oglinda spartă, ci cu o meditație mai degrabă pesimistă despre actualitate:

„...Și acum, la zece ani după Buchenwald, îmi dau seama că lumea uită. Germania este un stat suveran. Armata germană a fost reînființată. Ilse Koch, femeia sadică de la Buchenwald, are copii și este fericită. Criminalii de război se plimbă pe străzile din Hamburg și München. Trecutul este șters, relegat și uitat.

Germanii și antisemiții spun lumii că întreaga poveste a celor șase milioane de evrei asasinați nu este decât o legendă, iar lumea, în naivitatea ei, o va crede, dacă nu astăzi, atunci mâine sau poimâine...

...Nu sunt destul de naiv ca să cred că această carte va schimba cursul istoriei și că va zdruncina conștiința umanității.

Cartea nu mai are puterea pe care o avea altădată. Cei care au tăcut ieri vor tăcea și mâine.”

O altă întrebare pe care cititorul ar avea dreptul să o pună: de ce apare această nouă ediție, de vreme ce prima există de patruzeci și cinci de ani? Dacă nu este destul de fidelă sau de bună, de ce am așteptat atât de mult pentru a o înlocui cu una care este mai bună și mai apropiată de original?

Ceea ce spun despre ediția în limba engleză este valabil și pentru ediția în limba franceză. Mai este oare nevoie să amintesc că, în acea epocă, eram un debutant necunoscut, iar engleza mea, ca și franceza de altfel, lăsa încă de dorit? Atunci când un editor londonez, după cum m-a informat agentul de la Editions de Minuit, Georges Borchardt, a găsit o traducătoare, i-am mulțumit. Am citit traducerea și mi s-a părut satisfăcătoare. Nu am recitit-o. Între timp, am avut fericirea ca anumite lucrări scrise de mine să fie traduse de Marion, soția mea. Traducătoare foarte bună, ea îmi cunoaște vocea și știe să o transmită mai bine decât oricine altcineva. Am noroc: invitată de editorii de la Farrar, Strauss & Giroux să facă o nouă traducere, ea a acceptat. Sunt convins că și cititorii îi vor fi recunoscători. Datorită ei, am putut să corectez pe ici, pe colo câte o expresie sau o impresie greșită. Exemplu: evoc prima călătorie nocturnă în vagoanele plumbuite și menționez că anumite persoane profitaseră de întuneric pentru a se

deda la acte sexuale. Este fals. În textul idiș, spun că „unii tineri, fete și băieți, s-au lăsat pradă instinctelor lor erotice”. Am verificat în mai multe surse absolut sigure. În tren, toate familiile erau încă împreună. Câteva săptămâni de ghetou nu reușiseră să ne degradeze comportamentul până în punctul în care să ne încălcăm obiceiurile, moravurile și legile străvechi. Este posibil să fi existat atingeri timide. Asta a fost tot. Nimeni nu a mers mai departe. Atunci pentru ce am spus-o în idiș și am permis să fie tradusă această propoziție în limbile franceză și engleză? Singura explicație posibilă: vorbesc despre mine însumi. Pe mine mă condamn. Îmi imaginez că adolescentul care eram atunci, în plină pubertate, deși profund pios, nu putea rezista imaginarului erotic îmbogățit de proximitatea fizică a bărbaților și femeilor.

Un alt exemplu, minor de data aceasta: este vorba despre un racursi. Evocând rugăciunea comună improvizată, în seara de Roch-Hashana, povestesc că m-am dus la tata pentru a-i săruta mâna, așa cum o făceam acasă; am uitat să notez că ne aflam pierduți în mulțime. Marion, atentă la precizie, a descoperit și acest detaliu.

Acestea fiind zise, recitind această mărturie, detașat, îmi dau seama că am făcut bine să nu aștept prea mult timp. Odată cu trecerea anilor, m-am surprins — pe nedrept — că mă îndoiam de anumite episoade. Povestesc prima mea noapte *acolo*. Descoperirea realității dincolo de gardurile de sârmă ghimpată. Avertismentele unui deținut veteran, care ne-a sfătuit să mințim în legătură cu vârsta noastră: tata trebuia să spună că este mai tânăr, iar eu trebuia să spun că sunt mai în vârstă. Trierea. Mersul spre cuptoarele care se profilau pe un cer indiferent. Nou-născuții aruncați în groapa în flăcări... nu am precizat că erau *vii*, cu toate acestea, o credeam. Apoi îmi spuneam: nu, erau morți, altfel, mi-aș fi pierdut mințile. Și totuși, tovarășii din lagăr i-au văzut odată cu mine, ca și mine: erau vii atunci când îi aruncau în flăcări. Istoric precum Telford Taylor au confirmat-o. Și nu am înnebunit. Această viziune de coșmar va apărea în noua ediție.

Înainte de a încheia această introducere, mi se pare important să subliniez convingerea mea că, la fel ca oamenii, fiecare carte are propriul destin. Uneori este vorba de durere, alteori de bucurie. Se întâmplă chiar ca o lucrare să le îmbine pe amândouă.

Mai sus am descris dificultățile pe care le-a întâmpinat *Noaptea* la apariție, acum patruzeci și cinci de ani. Cu toată critica favorabilă, cartea se vindea prost. Subiectul, considerat morbid, nu interesa pe nimeni. Dacă un rabin îl menționa în predicile sale, se găsea întotdeauna o persoană care protesta: „La ce bun să-i coplesim pe copii cu tristețea trecutului?” De atunci, lucrurile s-au schimbat. Micul meu volum are parte de o primire la care nu mă așteptam. Astăzi, îl citesc mai ales tinerii, la școală și la universitate. Și sunt mulți.

Cum poate fi explicat acest fenomen? Mai întâi, trebuie atribuit schimbării survenite în mentalitatea marelui public. Dacă în anii 1950 și 1960, adulții care se născuseră înainte sau în timpul războiului manifestau față de ceea ce se numește Holocaust un fel de indiferență inconștientă și indulgentă, acum acest lucru nu mai este adevărat.

Atunci, puțini editori au avut curajul să publice cărți cu acest subiect. În zilele noastre, toți le publică în mod regulat și unii în fiecare lună. Și e valabil și pentru lumea academică. În epoca respectivă, puține școli secundare sau superioare aveau cursuri pe acest subiect. Astăzi, astfel de cursuri sunt incluse în multe programe școlare. Și se numără printre cele mai populare.

De acum, tema Auschwitz face parte din cultura generală. Filme, piese de teatru, romane, conferințe internaționale, expoziții, ceremonii anuale cu participarea celor mai prestigioase personalități ale țării: subiectul a devenit de neevitat. Exemplul cel mai frapant este cel al Muzeului Holocaustului din Washington: de la inaugurarea lui, în 1993, l-au vizitat mai bine de douăzeci și două de milioane de persoane.

Conștient că generația supraviețuitorilor se împuținează de la o zi la alta, studentul sau cititorul contemporan descoperă că este fascinat de memoria lor.

Căci într-un grad superior și ultim, este vorba de memorie, de originile și de amploarea ei, ca și de rezultatul ei. O repet: exagerarea riscă să fie la fel de dăunătoare ca și subestimarea. Între cele două, este de datoria noastră să alegem măsura, sperând în același timp că va fi apropiată de realitate.

Pentru supraviețuitorul care se dorește martor, problema rămâne simplă: datoria sa este să depună mărturie atât pentru cei morți, cât și pentru cei vii, și mai ales pentru generațiile viitoare. Nu avem dreptul să le privăm de un trecut care aparține memoriei comune.

Uitarea ar însemna pericol și insultă. Să uiți cuvintele ar însemna să le ucizi a doua oară. Și dacă, în

afară de ucigași și de complicii lor, nimeni nu este responsabil pentru prima moarte, noi suntem vino-vați pentru a doua.

Uneori, sunt întrebat dacă știu cum se poate „reacționa” la Auschwitz; răspund că nu știu; nu știu nici măcar dacă la o tragedie de această amploare se poate reacționa în vreun fel. Dar știu că responsabilitatea este o „reacție”.

Când se vorbește despre această epocă blestemată și tenebroasă, „răspundere” este cuvântul-cheie.

Dacă martorul s-a străduit și a ales să depună mărturie, a făcut-o pentru tinerii de azi, pentru copiii care se vor naște mâine: nu vrea ca trecutul lui să devină viitorul lor.

ELIE WIESEL

Cuvânt-înainte de François Mauriac

Primesc deseori vizite ale jurnaliștilor străini. Mi-e frică de ei, împărțit între dorința de a le pune pe tavă tot ce gândesc și teama că ofer arme unui interlocutor ale cărui sentimente față de Franța nu îmi sunt cunoscute. În timpul acestor întâlniri, sunt întotdeauna neîncrezător.

În dimineața aceea, tânărul israelian care îmi lua un interviu pentru un ziar din Tel-Aviv mi-a inspirat o simpatie de care nu am simțit nevoia să mă apăr prea multă vreme, căci conversația noastră a devenit foarte repede personală. Am ajuns să evoc amintiri din vremea ocupației. Nu întotdeauna întâmplările în care am fost implicați personal ne afectează cel mai mult. I-am mărturisit tânărului meu vizitator că nicio viziune a acelor ani întunecați nu m-a marcat atât de mult ca vagoanele pline cu copii evrei din Gara Austerlitz... Cu toate acestea, nu le-am văzut cu ochii

mei, ci mi-au fost descrise de soția mea, încă impresionată de oroarea pe care o simțise. Pe atunci, nu știam nimic despre metodele de exterminare naziste. Cine și le-ar fi putut imagina? Dar acei mieluși smulși din brațele mamelor erau ceva ce depășea orice imaginație. În ziua aceea, cred că am atins pentru prima oară secretul revoltător a cărui dezvăluire va fi marcat sfârșitul unei ere și începutul alteia. Visul conceput de omul occidental al secolului al XVIII-lea, despre care a crezut că a început cu adevărat să se concretizeze în 1789, care, până la 2 august 1914, s-a hrănit din progresul Luminilor, din descoperirile științifice, acest vis a ajuns să se destrame pentru mine în fața acelor vagoane ticsite cu copii — și totuși nici nu-mi trecea prin minte că vor ajunge în camera de gazare și în crematoriu.

Iată ce i-am mărturisit jurnalistului și, în timp ce suspinam: „De câte ori nu m-am gândit la copiii aceia!”, el mi-a spus: „Sunt unul dintre ei”. Era unul dintre ei! Văzuse cum mama lui, surioara adorată și toți ai lui, cu excepția tatălui, dispar în cuptorul alimentat de niște ființe vii. Cât despre tatăl lui, a asistat la martiriul acestuia, zi după zi, la agonia și la moartea lui. Și încă ce moarte! Cartea de față relatează toate acestea și îi las pe cititori — care ar trebui să fie la fel de numeroși ca aceia ai jurnalului Annei

Frank — să le descopere, și să descopere, de asemenea, prin ce miracol a reușit să scape acest copil.

Eu afirm că această mărturie, care vine după atâtea altele și care descrie lucruri abominabile, despre care credeam că știm totul, este totuși diferită, singulară, unică. Ceea ce li s-a întâmplat evreilor din Sighet, micul oraș din Transilvania, orbirea lor în fața unui destin de care ar fi avut timp să fugă și căruia i s-au abandonat cu o pasivitate de neconceput, surzi la avertismentele, la rugămințile unui martor care scăpase de masacru și care a văzut totul cu ochii lui, dar pe care au refuzat să-l creadă, luându-l drept nebun — aceste date ar fi fost, cu siguranță, suficiente pentru a inspira o operă care, mi se pare, nu poate fi comparată cu nicio alta.*

Totuși, această carte extraordinară m-a atras printr-un alt aspect. Copilul care ne povestește aici istoria lui era un ales al lui Dumnezeu. Nu trăia, de când devenise conștient, decât pentru Dumnezeu, hrănindu-se din Talmud, cu ambiția de a fi inițiat în Cabala și destinat celui veșnic. Ne-am gândit oare la consecința unei orori mai puțin vizibile, mai puțin

* Este vorba despre orașul Sighetul Marmației din România. În urma Dictatului de la Viena (30 august 1940), România a fost obligată să cedeze Ungariei horthyste o parte din teritoriul Transilvaniei în care se afla și această localitate.

frapante decât alte lucruri abominabile — cea mai cumplită dintre toate pentru noi, oamenii cu credință: moartea lui Dumnezeu în sufletul acestui copil care a descoperit brusc răul absolut?

Să încercăm să ne concentrăm asupra a ceea ce se petrece în sufletul lui, în timp ce ochii urmăresc cum se destramă pe cer inelele de fum negru ce ies din coșul cuptorului în care fuseseră aruncate mama și sora lui mai mică, alături de alte mii de oameni: „N-am să uit niciodată noaptea aceea, prima petrecută în lagăr, care a făcut din viața mea o noapte lungă și de șapte ori zăvorâtă. N-am să uit niciodată fumul acela. N-am să uit niciodată fețișoarele copiilor ale căror trupuri le-am văzut preschimbându-se în volute de fum pe un cer mut. N-am să uit niciodată flăcările acelea care mi-au mistuit pentru totdeauna credința. N-am să uit niciodată liniștea nopții care m-a privat pentru eternitate de dorința de a trăi. N-am să uit niciodată clipele acelea în care Dumnezeu a murit pentru mine și mi-am pierdut sufletul și visurile, care au luat chipul deșertului. N-am să uit niciodată asta, chiar dacă aș fi condamnat să trăiesc la fel de mult ca însuși Dumnezeu. Niciodată”.

Am înțeles atunci ceea ce-mi plăcuse de la bun început la tânărul israelian: acea privire de Lazăr înviat din morți și totuși prizonier al locurilor întunecate

prin care rătăcise, împleticindu-se, peste cadavre pângărite. Pentru el, strigătul lui Nietzsche exprima o realitate aproape fizică: Dumnezeu a murit, Dumnezeul iubirii, al blândeții și al consolării, Dumnezeul lui Avraam, al lui Isaac și Iacov s-a disipat pentru totdeauna, sub privirile acestui copil, în fumul holocaustului uman cerut de Rasă, cel mai lacom dintre toți idoli. Oare pentru câți evrei pioși s-a petrecut această moarte? În ziua oribilă, între acele zile oribile, în care copilul a asistat la spânzurarea (da!) unui alt copil, care avea, ne spune el, fața unui înger nefericit, a auzit gemând pe cineva din spatele lui: „Unde este bunul Dumnezeu? Unde este? Și am simțit cum, în adâncul ființei mele, o voce îi răspundea: Unde este? Uite-l aici — este spânzurat aici, pe eșafodul ăsta”.

În ultima zi din anul evreiesc, copilul asistă la ceremonia solemnă de Roch-Hashana. Aude miile de sclavi strigând într-un singur glas: „Binecuvântat fie numele celui veșnic!” Până nu demult, s-ar fi prosternat și el, cu adorație, cu teamă, cu iubire! Dar azi, se ține drept, rezistă. Creatura umilită și ofensată dincolo de tot ce poate fi închipuit pentru spirit și pentru inimă desfide divinitatea oarbă și surdă: „Azi, nu mai imploram. Nu mai eram capabil să gem. Dimpotrivă, mă simțeam foarte puternic. Eram acuzatorul. Iar acuzatul: Dumnezeu. Ochii mi se deschiseseră și eram singur, teribil de

singur pe lume, fără Dumnezeu, fără om. Fără dragoste, fără milă. Nu mai eram decât cenușă, dar mă simțeam mai puternic decât Atotputernicul de care viața îmi fusese multă vreme legată. În mijlocul acelei adunări care se ruga, eram ca un observator străin”.

Iar eu, care cred că Dumnezeu este iubire, ce puteam să-i răspund tânărului meu interlocutor ai cărui ochi albaștri păstrau reflexul acestei tristeți de înger apărute într-o zi pe fața copilului spânzurat? Ce i-am spus? I-am vorbit despre acel israelian, acel frate care îi semăna poate, acel răstignit a cărui cruce a cucerit lumea? I-am afirmat că ceea ce fusese pentru el o piatră de încercare a devenit pentru mine o piatră de hotar și că acea concordanță între cruce și suferința oamenilor rămâne în ochii mei cheia acestui mister insondabil în care s-a pierdut credința lui de copil? Sionul a apărut totuși din crematorii și din gropile comune. Poporul evreu a înviat din acele milioane de morți. Prin ei credința trăiește din nou. Nu cunoaștem prețul unei singure picături de sânge, al unei singure lacrimi. Totul este har. Dacă Dumnezeu este cel veșnic, ultimul cuvânt pentru fiecare dintre noi îi aparține. Iată ce ar fi trebuit să-i spun copilului evreu. Dar nu am putut decât să-l îmbrățișez și să plâng.

FRANÇOIS MAURIAC

CAPITOLUL I

I se spunea Moise Paracliserul, ca și cum nu ar fi avut niciodată un nume de familie. Era omul bun la toate într-o sinagogă hasidică. Evreii din Sighet — micul oraș din Transilvania în care mi-am petrecut copilăria — țineau mult la el. Era foarte sărac și trăia de azi pe mâine. În general, locuitorii din orașul meu îi ajutau pe cei săraci, dar nu-i iubeau deloc. Moise Paracliserul făcea excepție. Nu supăra pe nimeni. Prezența lui nu încurca pe nimeni. Devenise maestru în arta de a se face insignifiant, de a deveni invizibil.

Fizic, avea stângăcia unui clovn. Te făcea să surâzi cu timiditatea lui de orfan. Mie îmi plăceau ochii lui mari, visători, pierduți undeva în depărtare. Vorbea puțin. Cânta, mai degrabă fredona. Crâmpiele pe care le puteai înțelege vorbeau despre suferința divinității, despre exilul Providenței, care, după Cabala, își așteaptă eliberarea în cea a omului.

L-am cunoscut la sfârșitul anului 1941. Aveam aproape treisprezece ani. Eram foarte credincios. Ziua, studiam Talmudul, iar noaptea, alergam la sinagogă pentru a plânge distrugerea Templului.

Într-o zi, l-am rugat pe tata să-mi găsească un învățător care să mă ghideze în studierea Cabalei.

— Ești prea tânăr pentru asta. Numai la treizeci de ani, a spus Maimonide, avem dreptul să ne aventurăm în lumea plină de pericole a misticismului. Trebuie să studiezi mai întâi materiile de bază pe care le poți înțelege.

Tata era un om cultivat, mai deloc sentimental. Nicio efuziune, chiar în familie. Se ocupa mai mult de ceilalți decât de ai săi. Comunitatea evreiască din Sighet îl respecta foarte mult; era consultat în legătură cu problemele publice și chiar în chestiuni private. Eram patru copii. Hilda, cea mare; apoi Bea; eu eram al treilea și singurul băiat; mezina, Judith.

Părinții mei erau negustori. Hilda și Bea îi ajutau. Locul meu, spuneau ei, era la școală.

— Nu există specialiști în Cabala la Sighet, îmi repeta tata.

Voia să-mi alunge această idee din minte. În zadar. Mi-am găsit singur un învățător, în persoana lui Moise Paracliserul.

Mă văzuse într-o zi rugându-mă, la apus.

— De ce plângi în timp ce te rogi? m-a întrebat, ca și cum m-ar fi cunoscut de când lumea.

— Nu știu, i-am răspuns, foarte tulburat.

Nu mă gândisem până atunci la asta. Plângeam pentru că... pentru că era ceva în mine care simțea că trebuie să plângă. Nu știam nimic mai mult.

— De ce te rogi? m-a întrebat el după câteva clipe.

De ce mă rugam? Ciudată întrebare. De ce trăiam? De ce respiram?

— Nu știu, i-am spus, mai tulburat și mai stințherit. Nu știu.

Începând din ziua aceea, l-am văzut des. Îmi explica, insistent, că fiecare întrebare posedă o forță pe care răspunsul nu o conținea...

— Omul se înalță spre Dumnezeu prin întrebările pe care i le pune, îi plăcea să repete. Iată adevăratul dialog. Omul întreabă și Dumnezeu răspunde. Însă noi nu înțelegem răspunsurile. Pentru că vin din adâncul sufletului și acolo rămân până la moarte. Adevăratele răspunsuri, Eliezer, nu le vei găsi decât în tine.

— Tu de ce te rogi, Moise? l-am întrebat.

— Eu mă rog la Dumnezeul care este în mine să-mi dea forța și puterea de a-i pune adevăratele întrebări.

Vorbeam așa aproape în fiecare seară. Rămâ-neam în sinagogă după ce plecau toți credincioșii, așezați în întunericul în care tremurau încă flăcările câtorva lumânări pe jumătate consumate.

Într-o seară, i-am spus cât eram de nefericit că nu găseam la Sighet un învățător care să mă inițieze în Zohar, cărțile Cabalei, secretele misticii evreiești. Mi-a surâs cu indulgență. După o lungă tăcere, mi-a spus:

— Există o mie și una de porți prin care să pă-trunzi în livada adevărului mistic. Fiecare ființă umană are poarta sa. Nu trebuie să se înșele și să vrea să pătrundă în livadă pe o poartă care nu este a lui. Este periculos pentru cel care intră și pentru cei care se află înăuntru.

Iar Moise Paracliserul, săracul din Sighet care trăia de azi pe mâine, îmi vorbea ore întregi despre lucrurile limpezi și despre misterele Cabalei. Cu el mi-am început inițierea. Reciteam împreună, de zeci de ori, aceeași pagină din Zohar. Nu ca să o învățăm pe de rost, ci pentru a găsi esența însăși a divinității.

Și tot în acele seri am căpătat convingerea că Moise Paracliserul mă va duce cu el în eternitate, în acele vremuri în care întrebarea și răspunsul deveneau UNA.

Apoi, într-o bună zi, evreii străini au fost expulzați din Sighet. Moise Paracliserul era străin.

Înghesuși de jandarmii unguri în vagoane de vite, plâneau pe înfundate. Și cei aflați pe peron plâneau. Trenul a dispărut dincolo de orizont; în urma lui a rămas un fum gros și murdar.

În spatele meu, am auzit un evreu care suspina:

— Ce vreți? Așa e la război...

Deportații au fost uitați repede. La câteva zile după plecarea lor, se spunea că se află în Galiția, la muncă, și că erau chiar mulțumiți de soarta lor.

Zilele au trecut. Săptămâni, luni. Viața a redevenit normală. Un vânt calm și liniștitor sufla în toate casele. Negustorii făceau afaceri profitabile, elevii trăiau printre cărțile lor, iar copiii se jucau pe străzi.

Într-o bună zi, pe când intram în sinagogă, l-am zărit pe Moise Paracliserul așezat pe o bancă, lângă ușă.

Mi-a povestit ce li se întâmplase lui și tovarășilor săi. Trenul cu deportați trecuse frontiera cu Ungaria și, pe teritoriul polonez, fusese preluat de Gestapo. Și se oprise. Evreii au fost coborâți din tren și urcați în camioane. Camioanele s-au îndreptat spre o pădure. Au fost obligați să coboare. Au fost obligați să sape niște gropi mari. După ce și-au terminat munca, oamenii Gestapoului au început-o pe a lor. Fără

pasiune, fără grabă, și-au doborât prizonierii. Unul câte unul, aceștia se apropiau de groapă și acolo erau împușcați în ceafă. Copiii erau aruncați în sus, ținte pentru mitralierele care îi secerau. Toate acestea s-au petrecut într-o pădure din Galiția, lângă Colomeea. Cum reușise să scape Moise Paracliserul? Printr-un miracol. Rănit la picior, l-au crezut mort...

Zile și nopți la rând, a mers dintr-o casă de evrei în alta, povestind ce se petrecuse cu Malka, fetița care agonizase vreme de trei zile, și povestea lui Tobie, croitorul, care implora să fie ucis înaintea fiilor săi...

Moise se schimbase. În ochii lui nu se mai citea bucuria. Nu mai cânta. Nu îmi mai vorbea despre Dumnezeu sau despre Cabala, ci numai despre ceea ce văzuse. Oamenii refuzau să creadă ce spunea, ba chiar și să-l asculte.

— Încearcă să ne faci să-i plângem de milă. Ce imaginație...

Sau:

— Săracul de el, a înnebunit de-a binelea.

Iar el plângea:

— Oameni buni, ascultați-mă. Asta e tot ce vă cer. Nu vreau bani, nu am nevoie de milă. Ascultați-mă, striga el în sinagogă, între rugăciunea de la apus și cea de seară.

Nici eu nu-l credeam. Mă așezam uneori alături de el, seara, după slujbă, și îi ascultam poveștile, încercând să-i înțeleg tristețea. Îmi era tare milă de el.

— Mă iau drept nebun, murmura el, și din ochi îi curgeau lacrimi amare.

O dată, l-am întrebat:

— De ce vrei ca oamenii să creadă ce le spui? În locul tău, mi-ar fi indiferent dacă mă cred sau nu...

A închis ochii, parcă pentru a uita.

— Nu înțelegi, mi-a spus, disperat. Nu poți să înțelegi. Am scăpat ca prin minune. Am reușit să mă întorc aici. De unde am avut forța asta? Am vrut să mă întorc la Sighet ca să vă povestesc despre moartea mea. Ca să vă pregătiți cât mai este încă timp. Să trăiesc? Nu mai țin la viață. Sunt singur. Dar am vrut să mă întorc și să vă avertizez. Și uitate: nimeni nu mă ascultă...

Era spre sfârșitul anului 1942.

Apoi viața a reintrat în normal. Radio Londra, pe care îl ascultam în fiecare seară, anunța vești îmbucurătoare; bombardamente cotidiene în Germania, Stalingrad, pregătirile pentru deschiderea unui al doilea front, iar noi, evreii din Sighet, așteptam zile mai bune, care, fără îndoială, aveau să vină cât de curând.

Am continuat să mă dedic studiilor mele. Ziua studiam Talmudul, iar noaptea, Cabala. Tata se ocupa de negoțul lui și de comunitate. Bunicul meu a venit să petreacă Anul Nou cu noi, pentru a asista la slujbele celebrului rabin din Borșa. Mama se gândea deja că venise timpul să găsească un băiat convenabil pentru Hilda.

Astfel a trecut anul 1943.

Primăvara 1944. De pe Frontul de Est soseau vești minunate. Nu mai exista nicio îndoială în legătură cu înfrângerea Germaniei. Nu mai era decât o chestiune de timp; poate de luni sau de săptămâni.

Pomii erau în floare. Era un an ca atâția alții, cu primăvară, cu logodne, căsătorii și nașteri.

Oamenii spuneau:

— Armata Roșie avansează cu pași mari... Hitler nu mai e în stare să ne facă rău, chiar dacă ar vrea...

Da, ne îndoiam până și de dorința lui de a ne extermina.

Doar nu avea de gând să distrugă un întreg popor? Să extermine o populație dispersată în atât de multe țări? Milioane de oameni! Cu ce mijloace? Și în plin secol douăzeci!

Oamenii se interesau de tot felul de lucruri — de strategie, de diplomație, de politică, de sionism —, dar nu de propria soartă.

Noaptea

Până și Moise Paracliserul amuțise. Obosise să vorbească. Umbla prin sinagogă sau pe străzi, cu ochii plecați, cu spatele încovoiat, evitând să-i privească în ochi pe ceilalți.

În acea perioadă, încă mai era posibil să cumperi certificate de emigrare în Palestina. L-am rugat pe tata să vândă tot, să lichideze afacerea și să plecăm.

— Sunt prea bătrân, fiule, mi-a răspuns. Prea bătrân pentru a începe o viață nouă. Prea bătrân pentru a o lua de la zero într-o țară îndepărtată...

Radio Budapesta a anunțat venirea la putere a partidului fascist. Horthy Miklos a fost obligat să ceară șefului Partidului Nyilas să formeze noul guvern*.

Dar nici asta nu ne-a îngrijorat. Desigur, auzisem despre fasciști, dar erau ceva abstract. Nu era vorba decât despre o schimbare de guvern.

A doua zi, am aflat o altă veste îngrijorătoare: trupele germane intraseră, cu acordul guvernului, pe teritoriul Ungariei.

* Partidul Nyilas, cunoscut și sub denumirea de Crucile cu Săgeți, a fost un partid fascist și antisemit din Ungaria. Conducătorul lui, Ferenc Szálasi, a devenit șeful guvernului pronazist care a condus Ungaria între 16 octombrie 1944 și primăvara anului 1945.

Neliniștea începea să apară. Berkovici, unul dintre prietenii noștri, ne-a povestit la întoarcerea din capitala Ungariei:

— Evreii din Budapesta trăiesc într-o atmosferă de teamă și teroare. În fiecare zi au loc incidente antisemite, pe străzi, în trenuri. Fasciștii atacă magazinele evreilor, sinagogile. Situația începe să devină foarte serioasă...

Aceste vești s-au răspândit ca vântul în Sighet. Curând, toată lumea nu vorbea decât de asta. Nu pentru mult timp însă. Optimismul nu întârzia să revină:

— Germanii nu vor veni până aici. Vor rămâne la Budapesta. Din motive strategice, politice...

Și peste trei zile mașinile armatei germane își făceau apariția pe străzile noastre.

Neliniște. Soldații germani — cu căștile lor de oțel și emblema lor, un cap de mort.

Cu toate acestea, prima impresie despre germani a fost una liniștitoare. Ofițerii au fost încartiruiți în case particulare, chiar și în casele evreilor. Aveau o atitudine distantă, dar politicoasă. Nu cereau imposibilul, nu făceau remarci nepoliticoase și, uneori, chiar îi surâdeau stăpânei casei. Un ofițer german locuia în imobilul din fața casei noastre. Stătea

într-o cameră la familia Kahn. Se spunea că era un om fermecător: calm, simpatic și politicos. La trei zile după ce se mutase, îi adusese doamnei Kahn o cutie de bomboane. Optimiștii jubilau:

— Ei? Ce v-am spus noi? Nu voiăți să credeți. Iată-i pe germanii voștri. Ce părere aveți? Unde e faimoasa lor cruzime?

Germanii erau deja în oraș, fasciștii erau la putere, verdictul se pronunțase deja, iar evreii din Sighet încă mai zâmbeau.

Cele opt zile de Paști.

Era o vreme minunată. Mama trebăluia în bucătărie. Sinagogile fuseseră închise. Ne adunam în case particulare: nu trebuia să-i provocăm pe germani. Practic, fiecare apartament devenise un loc de rugăciune.

Beam, mâncam, cântam. Biblia ne porunca să ne bucurăm în timpul celor opt zile de sărbătoare, să fim fericiți. Dar nu o făceam din toată inima. Inima bătea mai tare de câteva zile. Ne doream ca sărbătoarea să se sfârșească, pentru a nu mai fi obligați să jucăm această comedie.

În a șaptea zi de Paști, cortina s-a ridicat: germanii i-au arestat pe mai-marii comunității evreiești.

Din acel moment, totul s-a petrecut foarte repede. Cursa spre moarte începuse.

Prima măsură: evreii nu mai au dreptul să-și părăsească domiciliul timp de trei zile, sub pedeapsa cu moartea.

Moise Paracliserul a venit la noi într-un suflet și i-a strigat tatălui meu:

— V-am avertizat... Și, fără să aștepte răspunsul, a fugit.

În aceeași zi, polițiștii unguri au pătruns în forță în toate casele evreilor din oraș: un evreu nu mai avea dreptul să aibă aur, bijuterii, obiecte de valoare; totul trebuia să fie predat autorităților, sub pedeapsa cu moartea. Tata a coborât în pivniță și a îngropat acolo economiile noastre.

Acasă, mama continua să se ocupe de treburile ei. Se oprea uneori și ne privea, în tăcere.

După ce au trecut cele trei zile, un nou decret: fiecare evreu era obligat să poarte steaua galbenă.

Notabilitățile comunității au venit la tata — care avea relații în sferele înalte ale poliției ungare — ca să-l întrebe ce credea despre situația respectivă. Tata nu vedea lucrurile în negru — sau mai degrabă nu voia să-i descurajeze, să pună sare pe rană:

— Steaua galbenă? Și ce-i cu asta? N-o să murim...

(Bietul meu tată! Din ce cauză ai murit oare?)
Însă deja se dădeau noi decrete. Nu mai aveam

dreptul să intrăm în restaurante, în cafenele, să călătorim cu trenul, să ne ducem la sinagogă, să ieșim pe stradă după ora 18.

Apoi a fost ghetoul.

La Sighet au fost înființate două ghetouri. Unul mare, în mijlocul orașului, care ocupa patru străzi, și unul mai mic, care se întindea pe mai multe străduțe, la periferie. Strada pe care locuiam noi, Strada Șerpilor, se găsea în incinta primului. Dar, cum făcea un cot, ferestrele care dădeau spre strada exterioară au fost bătute în cuie. Am cedat câteva camere unor rude alungate din apartamentele lor.

Încet, încet, viața a redevenit „normală”. Gardul de sârmă ghimpată care ne încercuia ca un zid nu ne speria prea tare. Ne simțeam chiar destul de bine: eram între noi. O micuță republică evreiască... Autoritățile au stabilit un consiliu evreiesc, o poliție evreiască, un birou de ajutor social, un comitet de muncă, un departament de igienă — un adevărat aparat guvernamental.

Eram uimiți. Nu vom mai avea înaintea ochilor acele fețe ostile, privirile acelea pline de ură. Gata cu teama și neliniștea. Trăiam între evrei, între frați...

Desigur, erau și momente neplăcute. În fiecare zi, germanii veneau să ia oameni pentru încărcarea

trenurilor militare cu cărbune. Nu erau prea mulți voluntari pentru acest gen de muncă. Însă, în afară de asta, atmosfera era calmă. Nu avea de ce să ne fie teamă.

Toată lumea credea că vom rămâne în ghetou până la sfârșitul războiului, până la sosirea Armatei Roșii. Apoi, totul va fi ca înainte. În ghetou nu domnea nici germanul, nici evreul: domnea iluzia.

Cu două săptămâni înainte de Rusalii, oamenii se plimbau fără griji pe străzile pline de lume, mângâiați de razele primăvăratice ale soarelui. Discutau veseli. Copiii se jucau pe trotuare. Eu studiam Talmudul, în compania câtorva colegi, în grădina lui Ezra Malik.

La lăsarea serii, în curtea casei noastre s-au adunat vreo douăzeci de persoane. Tata le spunea anecdote și își expunea părerea despre situație. Era un bun povestitor.

Deodată, poarta s-a întredeschis și a intrat Stern, un fost negustor devenit polițist, care l-a luat deoparte pe tata. În pofida întunericii care începea să ne învăluie, l-am văzut cum pălește.

— Ce s-a întâmplat? l-au întrebat ceilalți.

— Nu știu. Sunt convocat la o ședință extraordinară a consiliului. Probabil că s-a întâmplat ceva.

Nu a mai terminat istorioara amuzantă pe care tocmai ne-o povestea.

— Mă duc chiar acum, a spus tata. Mă întorc cât pot de repede. Am să vă povestesc. Așteptați-mă.

Eram gata să-l așteptăm mai multe ore. Curtea s-a transformat într-un fel de anticameră a unei săli de operație. Așteptam să se deschidă poarta, să vedem cum se deschide cerul. Au venit și alți vecini, alarmați de zvonul care se răspândise deja. Toată lumea se uita la ceas. Timpul trecea foarte încet. Ce putea să însemne o ședință așa de lungă?

— Presimt că s-a întâmplat ceva rău, a spus mama. În după-amiaza asta, am zărit fețe noi în ghetou. Doi ofițeri germani, de la Gestapo, cred. De când suntem închiși aici, nu s-a arătat niciun ofițer...

Era aproape miezul nopții. Nimeni nu avea chef să se ducă la culcare. Unii s-au repezit până acasă să vadă dacă totul era în ordine. Alții s-au întors la casele lor, dar ne-au rugat să-i anunțăm imediat ce se întorcea tata.

În fine, poarta s-a deschis și acesta a apărut, palid la față. Toți s-au strâns în jurul lui:

— Povestiți-ne! Spuneți-ne ce s-a întâmplat...

Aveau atâta nevoie de un cuvânt de îmbărbătare, de o frază care să-i asigure că nu aveau motiv să se

teamă, că întâlnirea fusese una banală, obișnuită, că se discutase despre probleme sociale, sanitare... Dar era de ajuns să te uiți la fața descompusă a tatălui meu ca să-ți dai seama de adevăr:

— O veste îngrozitoare, a anunțat el, în fine. Transporturi.

Ghetoul urma să fie lichidat. Plecarea avea să se facă în ordinea străzilor, începând de a doua zi.

Oamenii voiau să știe tot, să afle toate detaliile. Vestea ne năucise, dar voiam să bem cupa până la fund.

— Unde ne duc?

Era secret. Un secret pentru toți, cu excepția unuia singur: președintele consiliului evreiesc. Dar el nu voia să-l dezvăluie, nu *putea* să-l dezvăluie. Cei din Gestapo îl amenințaseră că-l împușcă dacă vorbește.

Tata a remarcat cu o voce spartă:

— Circulă anumite zvonuri după care vom fi deportați undeva în Ungaria ca să lucrăm în fabricile de cărămidă. Motivul: se pare că frontul este prea aproape...

Și, după o clipă de liniște, a adăugat:

— Avem dreptul să luăm doar lucrurile personale. Un rucsac, hrană, câteva haine. Nimic altceva.

Și, din nou, liniștea grea s-a lăsat peste noi.

— Duceți-vă să-i treziți pe vecini, a spus tata. Să se pregătească...

Umbrele din jurul meu s-au trezit parcă dintr-un somn lung. Și au plecat, tăcute, care-ncotro.

Am rămas singuri. Deodată, Batia Reich, o rudă care locuia la noi, a intrat în cameră.

— Bate cineva la fereastra țintuită în cuie, cea care dă în exterior!

Numai după război am aflat cine bătuse. Era un inspector de la poliția maghiară, un prieten al tatălui meu. Acesta ne spusese înainte să intrăm în ghetou: „Fiți liniștiți. Dacă vă amenință un pericol, am să vă avertizez”. Dacă ar fi putut, în seara aceea, să ne vorbească, poate că am fi reușit să fugim... Dar când am izbutit să deschidem fereastra, era prea târziu. Afară nu mai era nimeni.

Ghetoul s-a trezit. Una după alta, ferestrele s-au luminat.

Am intrat în casa unui prieten al tatălui meu. L-am trezit pe stăpânul casei, un bătrân cu barba albă, cu ochii visători, cu spatele încovoiat din cauza lungilor ceasuri de studiu.

— Treziți-vă, domnule. Treziți-vă! Pregătiți-vă de drum. Veți fi expulzat mâine, dumneavoastră și

familia, dumneavoastră și toți evreii. Unde? Nu mă întrebați asta, domnule, nu îmi puneți întrebări. Numai Dumnezeu ar putea să vă răspundă. Pentru numele cerului, treziți-vă...

Nu înțelesese nimic din ce-i spusese. Se gândea, fără îndoială, că-mi pierdusem mințile.

— Ce tot spui acolo? Să mă pregătesc de plecare? Ce plecare? De ce? Ce se întâmplă? Ai înnebunit?

Pe jumătate adormit, m-a măsurat, cu privirea plină de teamă, ca și cum se aștepta să izbucnesc în râs și să-i mărturisesc:

— Urcați-vă din nou în pat; culcați-vă. Visați. Nu s-a întâmplat nimic. Nu a fost decât o farsă...

Gâtul mi se uscaser și cuvintele nu reușeau să iasă, căci buzele îmi erau parcă paralizate. Nu puteam să spun nimic.

Atunci a înțeles. A coborât din pat și, cu gesturi automate, a început să se îmbrace. Apoi s-a apropiat de patul în care dormea soția lui, i-a atins fruntea cu o infinită tandrețe; ea a deschis ochii și mi s-a părut că i-a surâs. Apoi s-a dus la paturile celor doi copii și i-a trezit brusc, smulgându-i din lumea viselor. Am fugit.

Timpul trecea foarte repede. Era deja ora patru. Tata alerga în dreapta și-n stânga, extenuat, consolându-și prietenii, dând fuga la consiliu pentru a

vedea dacă nu cumva edictul fusese revocat; până în ultima clipă, a păstrat în suflet speranța.

Femeile fierbeau ouă, frigeau carne, pregăteau prăjituri, confecționau rucsacuri, copiii rătăceau peste tot, cu capul plecat, neștiind unde să se așeze, unde să găsească un loc fără să-i deranjeze pe oamenii mari. Curtea noastră se transformase într-un fel de iarmaroc. Obiecte de valoare, covoare de preț, candelabre de argint, cărți de rugăciune, biblii și alte obiecte de cult zăceau de-a valma pe jos, pline de praf, sub un cer minunat de albastru, biete lucruri care păreau că nu aparținuseră niciodată cuiva.

La ora opt dimineața, oboseala, ca plumbul topit, se coagulase în vene, în membre, în creier. Mă rugam, când, deodată, am auzit strigăte pe stradă. Am aruncat cât colo filacterele și am alergat la ferastră. Jandarmii unguri pătrunseseră în ghetou și urlau pe strada vecină:

— Toți evreii afară! N-o mai lungiți!

Polițiștii evrei intrau în case și spuneau, cu voce joasă:

— A sosit clipa... Trebuie să lăsați aici toate astea...

Jandarmii unguri loveau cu patul puștii, cu bastonul, pe toată lumea, fără motiv, în dreapta și-n stânga, bătrâni și femei, copii și infirmi.

Casele se goleau unele după altele și strada se umplea de oameni și pachete. La ora zece, toți condamnații erau afară. Jandarmii făceau apelul, o dată, de două ori, de douăzeci de ori. Era foarte cald. Sudorea scâldea fețele și trupurile oamenilor.

Copiii plângeau de sete.

Apă! Era, aproape, în case, în curți, dar era interzis să rupi rândurile.

— Apă, mamă, apă!

Polițiștii evrei din ghetou au reușit, pe ascuns, să umple câteva sticle. Surorile mele și cu mine, care aveam încă dreptul să ne mișcăm, căci urma să plecăm cu ultimul convoi, i-am ajutat cum am putut.

La ora unu, în fine, s-a dat semnalul de plecare.

Toată lumea s-a bucurat, da, s-a bucurat. Credeau, fără îndoială, că nu exista suferință mai mare în infernul lui Dumnezeu decât aceea de a sta acolo, pe pavaj, printre pachete, în mijlocul străzii, sub soarele arzător, că orice era mai bine decât asta. Au pornit, fără să se uite la străzile părăsite, la casele goale, la grădini, la pietrele de mormânt... Fiecare purta în spate un rucsac. În ochii tuturor se citea, printre lacrimi, suferința. Încet, cu greu, convoiul înainta spre poarta ghetoului.

Iar eu stăteam pe trotuar, privindu-i cum trec, incapabil să fac vreo mișcare. Uite-l pe marele rabin, cu spatele încovoiat, cu fața rasă, cu bocceaua în spate. Simpla lui prezență în mijlocul celor expulzați era de ajuns să facă ireală acea scenă. Mi se părea că văd o pagină smulsă dintr-o carte de povești, dintr-un roman istoric despre captivitatea în Babilon sau despre Inchiziția spaniolă.

Treceau prin fața mea, unii după alții, profesorii, prietenii, ceilalți, toți cei de care îmi fusese teamă, toți cei de care râsesem poate într-o zi, toți cei alături de care trăisem vreme de mulți ani. Plecau dezamăgiți, ducându-și sacul, ducându-și viața, abandonându-și căminele și anii copilăriei, încovoiați ca niște câini bătuți.

Treceau fără să se uite la mine. Mă invidiau probabil.

Procesiunea a dispărut după colțul străzii. Câțiva pași și avea să treacă de gardul ghetoului.

Strada arăta ca o piață părăsită în grabă. Găseai acolo de toate: valize, serviete, sacoșe, cuțite, farfurii, bancnote, hârtii, portrete îngălbenite de vreme. Toate lucrurile pe care voiseră să le ia și pe care le lăsaseră până la urmă acolo. Își pierduseră orice valoare.

Peste tot, camere cu ușile vraieste. Ușile și ferestrele, larg deschise spre vid. Erau ale tuturor, nu mai

aparțineau nimănui. Nimeni nu mai avea nevoie de ele. Un mormânt deschis.

Un soare de vară.

Nu am mâncat nimic toată ziua. Dar nici nu ne era foame. Eram epuizați.

Tata îi însoțise pe deportați până la poarta ghetoului. Îi obligaseră să treacă prin fața mării sinagogi, unde fuseseră minuțios controlați, pentru a se vedea dacă aveau asupra lor aur, argint sau alte obiecte de valoare. Nu lipsiseră crizele de nervi și loviturile de baston.

— Nouă când ne vine rândul? l-am întrebat pe tata.

— Poimâine. Doar dacă... doar dacă lucrurile nu se schimbă. Un miracol, poate...

Unde erau duși oamenii? Nu se știa încă? Nu, secretul era bine păstrat.

Se înnoptase. Ne-am dus la culcare. Tata spusese:

— Dormiți liniștiți, copiii mei. Plecăm abia poimâine, marți.

Ziua de luni a trecut ca un mic nor de vară, ca un vis la primele ore ale dimineții.

Ocupați să ne pregătim rucsacurile, să coacem pâine, nu ne-am mai gândit la nimic. Verdictul fusese pronunțat.

Seara, mama ne-a trimis la culcare devreme, pentru a nu ne irosi forțele, spunea ea. Ultima noapte petrecută acasă.

M-am trezit devreme, în zori. Voiam să am timp să mă rog înainte să fim expulzați.

Tata se sculase înaintea noastră și plecase după vești. S-a întors pe la opt. Avea o veste bună: nu urma să plecăm azi din oraș. Trebuia să ne mutăm în ghetoul mic. Acolo vom aștepta ultimul transport. Vom pleca ultimii.

La ora nouă, scenele de duminică s-au repetat. Jandarmii cu bastoane urlau: „Toți evreii afară!”

Eram pregătiți. Eu am ieșit primul. Nu voiam să mă uit la fețele părinților mei. Nu voiam să izbucnesc în plâns. Am rămas așezați în mijlocul străzii, așa cum o făcuseră ceilalți duminică. Același soare infernal. Aceași sete. Dar nu mai era nimeni care să ne aducă apă.

Am contemplat casa în care petrecusem ani întregi căutându-l pe Dumnezeu, postind pentru a grăbi venirea lui Mesia, imaginându-mi cum va fi viața mea. Nu eram deloc trist. Nu mă gândeam la nimic.

— În picioare! Se face numărătoarea!

Ne ridicăm în picioare. Suntem numărați. Ne așezăm. Ne ridicăm din nou în picioare. Din nou pe jos. La nesfârșit. Așteptam cu nerăbdare să fim luați

de acolo. Ce mai așteptau? În fine, s-a dat ordinul: „Porniți!”

Tata plângea. Îl vedeam pentru prima oară plângând. Nu îmi imaginasem niciodată că poate să plângă. Mama mergea, cu fața lipsită de expresie, fără un cuvânt, gânditoare. Mă uitam la Tzipora, surioara mea, cu părul ei blond frumos pieptănat, cu un paltonaș roșu pe braț: o fetiță de șapte ani. Ducea în spate un rucsac prea greu pentru ea. Strângea din dinți: știa deja că nu avea rost să se plângă. Jandarmii distribuiau la întâmplare lovituri de baston: „Mai repede!” Nu mai aveam vlagă în mine. Druumul era abia la început și mă simțeam atât de slab...

— Mai repede! Mai repede! Mișcați-vă, leneșilor! urlau jandarmii unguri.

În clipa aceea am început să-i urăsc, iar ura mea este singurul lucru care ne leagă și azi. Erau primii noștri opresori. Erau prima față a infernului și a morții.

Ni s-a ordonat să alergăm. Am lungit pasul. Cine ar fi crezut că eram așa de puternici? Ascunși în spatele ferestrelor, în spatele obloanelor, compatrioții noștri ne priveau trecând.

Am ajuns, în fine, la destinație. Ne-am aruncat rucsacurile pe jos și ne-am prăbușit și noi:

— Dumnezeuule atotputernic, fie-ți milă de noi!

Micul ghetou. În urmă cu trei zile, aici încă mai trăiau oameni. Oamenii cărora le aparținuseră obiectele de care ne serveam noi acum. Fuseseră expulzați. Îi uitasem deja.

Dezordinea era mai cumplită decât în marele ghetou. Locuitorii fuseseră probabil alungați pe nepusă masă. Am intrat în camerele în care stătuse familia unchiului meu. Pe masă, se afla o farfurie în care mai era încă supă — cineva nu reușise să termine de mâncat. O tavă cu aluat aștepta să fie pusă în cuptor. Pe podea zăceau, aruncate, niște cărți. Poate că unchiul meu avusese de gând să le ia cu el?

Ne-am instalat. (Ce cuvânt!) M-am dus să caut lemne, surorile mele au aprins focul. În pofida oboselii, mama a început să pregătească masa.

— Trebuie să rezistăm, trebuie să rezistăm, repeta ea.

Moralul oamenilor nu era prea rău: începeau să se obișnuiască cu situația. Pe stradă, tonul conversațiilor era optimist. Nemții nu vor avea timp să ne expulzeze, se spunea... Din păcate, nu se mai putea face nimic pentru cei care fuseseră deja deportați. Dar pe noi ne vor lăsa probabil să trăim aici, o biată viață mizerabilă, până la sfârșitul războiului.

Ghetoul nu era păzit. Oricine putea să intre și să iasă nestingherit. Fosta noastră servitoare, Maria,

a venit să ne vadă. Ne-a implorat, cu lacrimi în ochi, să ne ducem în satul ei, unde ne pregătise o ascunzătoare sigură. Tata nici nu a vrut să audă. Ne-a spus, mie și surorilor mai mari:

— Dacă vreți, duceți-vă. Eu am să rămân aici cu mama și cea mică...

Desigur, am refuzat să ne despărțim.

Noapte. Nimeni nu se ruga să treacă mai repede noaptea. Stelele nu erau decât scânteile marelui foc care ne devora. Dacă acel foc se va stinge într-o zi, pe cer nu va mai fi nimic, nu vor mai fi decât stele stinse, ochi morți.

Nu aveam altceva de făcut decât să ne culcăm în paturile celor plecați. Să ne odihnim, să ne cruțăm forțele.

În zori, melancolia dispăruse. Parcă eram în vacanță. Spuneam:

— Cine știe, poate că e bine că ne deportează. Frontul nu e departe, curând se vor auzi tunurile. Prin urmare, populația civilă este evacuată...

— Se tem, fără îndoială, că vom deveni partizani...

— După părerea mea, toată povestea asta cu deportarea nu este decât o mare farsă. Da, da, nu râdeți. Nemții vor pur și simplu să ne fure bijuteriile. Or, știu

Noaptea

că am îngropat totul și că vor trebui să facă săpături: e mai ușor când proprietarii sunt în vacanță...

În vacanță!

Vorbele acestea optimiste în care nu credea nimeni făceau să treacă mai repede timpul. Cele câteva zile pe care le-am petrecut aici au trecut destul de agreabil, în liniște. Relațiile dintre oameni erau dintre cele mai amicale. Nu mai erau bogați, notabilități, „personalități”, numai condamnați la aceeași pedeapsă — încă necunoscută.

Sâmbătă, ziua de odihnă, a fost ziua aleasă pentru expulzarea noastră.

În ajun, am stat la masa tradițională de vineri seara. Am rostit binecuvântările obișnuite pentru pâine și vin și am mâncat fără un cuvânt. Simțeam că eram împreună pentru ultima oară în jurul mesei familiale. Mi-am petrecut noaptea amintindu-mi, gândindu-mă, fără să pot adormi.

În zori, eram în stradă, gata de plecare. De data aceasta, jandarmii unguri nu au mai apărut. Se încheiase o înțelegere cu consiliul evreiesc, care urma să organizeze totul.

Convoiul s-a îndreptat spre marea sinagogă. Orașul părea pustiu. Dar, în spatele obloanelor, prietenii

noștri de ieri așteptau, fără îndoială, momentul în care puteau să jefuiască tot ce aveam în case.

Sinagoga semăna cu o gară imensă, cu bagaje și lacrimi. Altarul era distrus, tapiseriile smulse, zidurile goale. Eram atât de mulți, că abia puteam să respirăm. Am petrecut acolo douăzeci și patru de ore îngrozitoare. Bărbații erau jos. Femeile la primul etaj. Era sâmbătă: s-ar fi putut spune că venisem să asistăm la slujbă. Fiindcă nu aveau voie să iasă, oamenii își făceau nevoile într-un colț.

A doua zi dimineață, am pornit spre gară, unde ne aștepta un tren cu vagoane pentru animale. Jandarmii unguri ne-au urcat în tren, câte optzeci de persoane într-un vagon. Ni s-au dat câteva pâini și câteva găleți cu apă. Au controlat gratiile de la ferestre, ca să se asigure. Vagoanele au fost sigilate. Pentru fiecare vagon fusese desemnat un responsabil: dacă fugea cumva cineva, responsabilul avea să fie împușcat.

Pe peron se plimbau doi ofițeri din Gestapo, zâmbitori; una peste alta, totul se petrecuse bine.

Un șuierat prelung a străpuns aerul. Roțile au prins să scrâșnească. Am pornit la drum.

CAPITOLUL II

Nu puteam să ne întindem, nici măcar să ne așezăm cu toții. Am hotărât să ne așezăm pe rând. Nu aveam aer. Cei aflați în apropierea ferestrelor erau fericiți, vedeau peisajul înflorit pe care-l lăsa în urmă trenul.

După două zile de călătorie, a început să ne tortureze setea. Apoi căldura a devenit insuportabilă.

Eliberați de orice fel de cenzură socială, tinerii se lăsau în voia instinctelor și, noaptea, se atingeau în mijlocul nostru, fără a se sinchisi de ceilalți, ca și cum ar fi fost singuri pe lume. Ceilalți se prefăceau că nu văd nimic.

Încă mai aveam provizii, dar nu mâncam pe săturate. Făceam economie, acesta era principiul nostru, economiseam pentru ziua de mâine. Mâine putea fi mai rău.

Trenul s-a oprit la Kashau, un orașel de la granița cu Cehoslovacia. Am înțeles atunci că nu aveam să

rămânem în Ungaria. Am început să vedem limpede, dar era prea târziu.

Ușa vagonului a fost deschisă. A apărut un ofițer german, însoțit de un locotenent maghiar, care urma să traducă:

— Din acest moment, treceți sub autoritatea armatei germane. Aceia care încă mai posedă aur, argint, ceasuri vor trebui să le predea chiar acum. Cel asupra căruia vor fi găsite asemenea obiecte va fi împușcat pe loc. În al doilea rând: bolnavii pot trece în vagonul-spital. Asta e tot.

Locotenentul maghiar a trecut printre noi cu un coș și a adunat ultimele bunuri ale celor care nu voiau să simtă gustul amar al terorii.

— Sunteți optzeci în vagon, a adăugat ofițerul german. Dacă lipsește cineva, veți fi împușcați cu toții, ca niște câini...

Cei doi au dispărut. Ușile s-au închis. Eram prinși în capcană, cu totul. Ușile au fost bătute în cuie, drumul de întoarcere era definitiv interzis. Lumea era un vagon închis ermetic.

Printre noi se aflau o oarecare doamnă Schächter, o femeie de vreo cincizeci de ani, și fiul ei, în vârstă de zece ani, ghemuiți într-un colț. Soțul și cei doi fii mai mari fuseseră deportați cu primul transport, din greșeală. Această despărțire o făcuse să o ia razna.

O cunoșteam bine. Venea deseori la noi: o femeie blândă, cu privirea arzătoare și încordată. Soțul ei era un om pios, care își petrecea zilele și nopțile în casa de studiu; ea era cea care muncea pentru a-i hrăni pe ai săi.

Doamna Schächter își pierduse mințile. În prima zi a călătoriei, începuse să geamă, să întrebe de ce fusese despărțită de ai săi. Mai târziu, strigătele ei au devenit isterice.

În a treia noapte, în timp ce dormeam pe jos, unul lângă altul, iar alții stăteau în picioare, un strigăt ascuțit a rupt tăcerea:

— Foc! Văd un foc! Văd un foc!

A fost un moment de panică. Cine strigase? Era doamna Schächter. În mijlocul vagonului, în lumina slabă care pătrundea pe ferestre, semăna cu un copac uscat într-un câmp de grâu. Arăta spre fereastră cu mâna și urla:

— Uitați-vă! Oh, uitați-vă! Foc! Un foc teribil! Aveți milă de mine, focul acela!

Câțiva bărbați s-au repezit la gratiile ferestrelor. Nu se vedea nimic, în afară de noapte.

Am rămas câteva momente șocați de trezirea aceasta bruscă. Încă mai tremuram. La fiecare scrâșnet de roți pe șine, ni se părea că sub noi se cascadează o prăpastie. Nu puteam să alungăm neliniștea, dar

încercam să ne consolăm: „E nebună, săraca...” I-au pus o cârpă udă pe frunte ca să se calmeze. Dar continua să urle: „Focul acela! Incendiul acela!...”

Băiatul ei plângea, agățat de fusta ei, căutându-i mâinile: „Lasă, mamă! Nu s-a întâmplat nimic, mamă... Așază-te...” Îmi făcea mai mult rău decât strigătele mamei. Femeile încercau s-o calmeze: „Ai să-ți găsești bărbatul și copiii... În câteva zile...”

Dar ea continua să strige, gâfâind, cu vocea întretăiată de suspine: „Evreilor, ascultați-mă: văd un foc! Ce flăcări! Ce rug!” Ca și cum un duh blestemat ar fi intrat în ea și ar fi vorbit din adâncul ființei ei.

Am încercat să-i explicăm, mai degrabă ca să ne liniștim, ca să ne revenim, decât ca s-o consolăm: „Probabil că-i e sete, biata de ea! De-asta vorbește de focul care o mistuie...”

Dar totul era în zadar. Teroarea era palpabilă și părea că va face să sară în bucăți pereții vagonului. Ne lăsau nervii. Pielea ne ardea. Era ca și cum nebunia avea să ne cuprindă pe toți. Nu mai puteam. Câțiva tineri au făcut-o să se așeze cu forța, au legat-o și i-au pus un căluș în gură.

S-a lăsat din nou liniștea. Băiatul era așezat lângă mama lui și plângea. Începusem să respir normal. Se auzeau roțile scandând pe șine ritmul monoton al

trenului care înainta în noapte. Puteam să moțăim din nou, să ne odihnim, să visăm...

Astfel au trecut una sau două ore. Un nou strigăt ne-a tăiat respirația. Femeia se eliberase din legături și urla mai tare ca înainte:

— Uitați-vă la focul acela! Flăcări, flăcări peste tot...

Din nou, tinerii au legat-o și i-au pus un căluș. Au și lovit-o. Alții îi încurajau:

— Să tacă odată, nebuna! Să tacă! Nu este singură! Închideți-i gura!

Au lovit-o de mai multe ori în cap, destul de tare. Băiețelul se agăța de ea, fără să strige, fără un cuvânt. Nici măcar nu mai plângea.

Părea că noaptea nu avea să se sfârșească. Spre dimineață, doamna Schächter s-a calmat. Ghemuită într-un colț, cu privirea năucă și goală; nu mai vedea nimic.

A rămas așa toată ziua, mută, absentă, izolată de noi. La venirea nopții, a început din nou să urla: „Un incendiu, acolo!” Arăta un punct în spațiu, mereu același. Obosiseră să o bată. Căldura, setea, mirosul pestilențial, lipsa de aer ne sufocau, dar toate acestea nu însemnau nimic, în comparație cu strigătele care ne scoteau din minți. Peste câteva zile, probabil că aveam să urlăm și noi.

Am ajuns însă într-o gară. Cei aflați lângă ferestre ne-au spus numele gării:

— Auschwitz.

Nimeni nu auzise numele acesta.

Trenul nu a mai plecat. După-amiaza a trecut greu. Apoi ușile vagonului s-au deschis. Doi bărbați puteau să coboare după apă.

Când s-au întors, au povestit că aflaseră, în schimbul unui ceas de aur, că era stația terminus. Că vom coborî. Că era un lagăr de muncă. Condiții bune. Familiile nu vor fi despărțite. Numai tinerii se vor duce să muncească în fabrică. Bătrânii și bolnavii vor munci la câmp.

Barometrul încrederii a înregistrat o creștere vizibilă. Era eliberarea bruscă a terorii din nopțile precedente. I-am mulțumit lui Dumnezeu.

Doamna Schächter stătea în colțul ei, ghemuită, indiferentă la încrederea generală. Copilul ei îi mângâia mâna.

Lumina amurgului învăluia vagonul. Am mâncat ultimele provizii. La ora zece, cu toții ne-am căutat o poziție convenabilă pentru a ațipi un pic și, peste puțin timp, am adormit. Și deodată:

— Focul! Incendiul! Uitați-vă acolo!...

Ne-am trezit brusc și ne-am îndreptat spre ferestre. Am crezut-o, și de data asta, o clipă doar. Dar

afară nu era decât noapte neagră. Rușinați, ne-am întors la locurile noastre, măcinați de teamă, fără să vrem. Ea continua să urle, așa că am bătut-o și cu greu am făcut-o să tacă.

Responsabilul vagonului nostru a chemat un ofițer german care se plimba pe peron și l-a rugat să ordone ca bolnava să fie dusă în vagonul-spital.

— Răbdare, a răspuns acesta, răbdare. Va fi transportată curând.

Pe la unsprezece, trenul s-a pus din nou în mișcare. Ne-am grăbit să ne uităm pe fereastră. Convoiul se deplasa cu încetineală. Peste un sfert de oră, a încetinit din nou. Pe ferestre, puteam vedea sârma ghimpată; am înțeles ce însemna lagărul.

Uitasem de existența doamnei Schächter. Deodată, am auzit un urlet teribil:

— Evreilor, priviți! Priviți focul! Flăcările, priviți!

Trenul se oprise și, de data asta, am văzut flăcări ieșind pe un coș înalt și profilându-se pe cerul negru.

Doamna Schächter tăcuse. Redevenise tăcută, indiferentă, absentă și se întorsese în colțul ei.

Am privit flăcările arzând în noapte. În aer plutea un miros abominabil. Deodată, ușile s-au deschis. Niște personaje ciudate, îmbrăcate în haine vârgate, cu pantaloni negri, au sărit în vagon. Țineau

în mâini o lanternă și un baston. Au început să lovească în dreapta și-n stânga, strigând:

— Toată lumea jos! Lăsați totul în vagon! Repede!

Am sărit afară. Am aruncat o ultimă privire spre doamna Schächter. Băiatul o ținea de mână.

În fața noastră, flăcările. În aer, mirosul de carne arsă. Era probabil miezul nopții. Ajunsesem. La Birkenau.

CAPITOLUL III

Obiectele dragi pe care le cărasem până aici au rămas în vagon și cu ele, în fine, iluziile noastre.

Din doi în doi metri, un SS cu mitraliera îndreptată spre noi. Ținându-ne de mână, i-am urmat pe ceilalți.

Un gradat SS ne-a întâmpinat, cu un baston în mână. A ordonat:

— Bărbații la stânga! Femeile la dreapta!

Șase cuvinte spuse cu calm, cu indiferență, fără emoție. Șase cuvinte simple, scurte. A fost momentul în care m-am despărțit de mama. Nu am avut timp să mă gândesc, dar am simțit apăsarea mâinii tatălui meu: rămâneam singuri. Într-o fracțiune de secundă, le-am văzut pe mama și pe surorile mele pornind spre dreapta. Tzipora o ținea pe mama de mână. Le-am văzut îndepărtându-se; mama mângâia părul blond al surorii mele, ca și cum ar fi protejat-o, iar eu continuam să merg alături de tata,

alături de bărbați. Și nu știam că, în acel loc și în acea clipă, mă despărțeam pentru totdeauna de mama și de Tzipora. Am continuat să merg. Tata mă ținea de mână.

În spatele meu, un bătrân s-a prăbușit. Lângă el, un SS scotea revolverul din toc.

Mâna mi s-a agățat de brațul tatei. Un singur gând: să nu-l pierd. Să nu rămân singur.

Ofițerii SS ne-au ordonat:

— Încolonați-vă câte cinci.

S-au auzit proteste. Trebuia să rămânem împreună cu orice preț.

— Hei, copile, câți ani ai?

Un deținut pusese această întrebare. Nu-i vedeam fața, dar avea o voce obosită și caldă.

— Cincisprezece ani.

— Nu. Optsprezece.

— Nu, am repetat. Cincisprezece.

— Ești un prost. Ascultă ce-ți spun *eu*.

Apoi l-a întrebat pe tata, care i-a răspuns:

— Cincizeci de ani.

Furios, omul a spus:

— Nu, nu cincizeci. Patruzeci. Auziți? Optsprezece și patruzeci.

A dispărut în întunericul nopții. S-a ivit un altul, înjurând cum îi venea la gură:

— Pui de cățea, de ce-ai venit aici? De ce?

Cineva a îndrăznit să răspundă:

— Tu ce crezi? Crezi că am făcut-o de plăcere?
Că am cerut să venim aici?

Dacă ar fi putut, celălalt l-ar fi omorât:

— Taci din gură, porcule, sau te fac una cu pământul chiar acum! Ar fi trebuit să vă spânzurați acolo unde vă aflați în loc să veniți aici. Nu știți ce se-ntâmplă aici, la Auschwitz? Habar n-aveați? În 1944?

Nu, habar n-aveam. Nimeni nu ne spusese nimic. Nu își putea crede urechilor. Tonul lui a devenit din ce în ce mai brutal:

— Vedeți coșul ăla? Vedeți flăcările? (Da, vedeam flăcările.) Acolo, chiar acolo o să vă ducă. Acolo e mormântul vostru. Nu ați înțeles încă? Pui de cățea, nu înțelegeți nimic? O să vă ardă! Să vă calcineze! Să vă transforme în cenușă!

Furia i se transforma în isterie. Am rămas nemîșcați, împietriți. Trăiam oare un coșmar? Un coșmar inimaginabil?

Ici și colo se auzeau murmure:

— Trebuie să facem ceva. Nu trebuie să-i lăsăm să ne omoare, să nu mergem ca vitele la tăiere. Trebuie să ne revoltăm.

Printre noi se aflau câțiva bărbați solizi. Aveau pumnale și îi îndemneau pe tovarășii lor să se arunce asupra gardienilor înarmați. Un tânăr spunea:

— Lumea trebuie să afle că există Auschwitz. S-o afle cei care ar mai putea să scape...

Însă bătrânii își implorau copiii să nu facă prostii:

— Nu trebuie să ne pierdem încrederea, chiar dacă sabia atârnă deasupra capetelor noastre. Așa vorbeau înțelepții.

Vântul revoltei s-a liniștit. Am continuat să mergem până la o răscruce. În centru se afla doctorul Mengele, faimosul doctor Mengele (ofițerul SS tipic, cu fața plină de cruzime, nu lipsit de inteligență, cu monoclu), cu o baghetă de dirijor în mână, în mijlocul celorlalți ofițeri. Bagheta se mișca fără încetare, când la dreapta, când la stânga.

M-am trezit deodată în fața lui.

— Vârsta? m-a întrebat, pe un ton care se voia probabil patern.

— Optsprezece ani. Vocea îmi tremura.

— Sănătos?

— Da.

— Meseria?

Să spun că eram student?

— Agricultor, m-am auzit spunând.

Această conversație nu a durat mai mult de câteva secunde. Mie mi s-a părut că a durat o veșnicie.

Bagheta s-a îndreptat spre stânga. Am făcut o jumătate de pas în față. Mai întâi, voiam să văd unde era trimis tata. Dacă se ducea la dreapta, m-aș fi dus după el.

Încă o dată, bagheta s-a înclinat spre stânga. Mi s-a luat o piatră de pe inimă.

Nu știam care direcție era cea bună, în dreapta sau în stânga, ce drum ducea la închisoare și ce drum ducea la crematoriu. Nu încă. Totuși, eram fericit: eram alături de tata. Convoiul continua să avanseze, încet.

Un alt deținut s-a apropiat de noi:

— Mulțumiți?

— Da, a răspuns cineva.

— Nefericiților, vă îndreptați spre crematoriu.

Se părea că spune adevărul. Nu departe de noi, dintr-o groapă urcau spre suprafață flăcări, flăcări gigantice. Ceva ardea acolo. Un camion s-a apropiat de groapă și a aruncat încărcătura: copii mici. Bebeluși! Da, i-am văzut, cu ochii mei... Copii aruncați în flăcări. (Este oare de mirare că de atunci somnul mă ocolește?)

Iată, prin urmare, unde mergeam. Ceva mai încolo, se afla probabil o altă groapă, mai mare, pentru adulți.

M-am ciupit de obraz: eram încă viu? Eram treaz? Nu-mi venea să cred. Cum era posibil să arzi oameni, copiii, și toată lumea să tacă? Nu, nu putea fi adevărat. Un coșmar... Curând, am să mă trezesc brusc, cu inima bătându-mi nebunește, în camera mea de copil, lângă cărțile mele...

Vocea tatei m-a smuls din gândurile mele:

— Păcat... Păcat că nu ai rămas cu mama... Am văzut mulți copii de vârsta ta mergând cu mamele lor...

Vocea lui era teribil de tristă. Am înțeles că nu voia să vadă ce urmau să facă. Nu voia să-l vadă arzând pe singurul lui fiu.

Fruntea îi era acoperită de broboane reci de sudoare. Dar i-am spus că nu credeam că în vremurile noastre mai pot fi incinerați oameni, că omenirea nu ar fi tolerat niciodată așa ceva...

— Omenirea? Omenirii nu-i pasă de noi. Astăzi, totul este permis. Totul este posibil, chiar și crematoriile...

Vocea îi era sugrumată de emoție.

— Tată, i-am spus, dacă este așa, nu mai vreau să aștept. Mă duc spre gardul de sârmă ghimpată

electrificată. E mai bine decât să agonizez mai multe ore în mijlocul flăcărilor.

Nu mi-a răspuns. Plângea. Tremura din tot trupul. În jurul nostru, toată lumea plângea. Cineva a început să recite din Kaddish, rugăciunea morților. Nu știu dacă se mai întâmplase, în lunga istorie a poporului evreu, ca oamenii să spună rugăciunea morților pentru ei înșiși.

— *Yitgadal veyitkadach chmé raba...* Fie numele Lui lăudat și sfințit... murmura tatăl meu.

Pentru prima oară, am simțit cum crește revolta în mine. De ce să sfințesc numele Lui? Cel veșnic, stăpânul universului, veșnic atotputernicul și teribilul tăcea, de ce să-I mulțumesc?

Am continuat să mergem. Ne apropiam încet, încet de groapă, din care se degaja o căldură infernală. Încă douăzeci de pași. Dacă voiam să mă omor, acesta era momentul. Coloana noastră mai avea de mers vreo cincizeci de pași. Îmi mușcam buzele pentru ca tata să nu audă cum îmi clănțăneau dinții. Încă zece pași. Opt. Șapte. Mergeam încet, ca în urma unui sicriu, ca în urma cortegiului nostru funerar. Mai erau patru pași. Trei pași. Groapa și flăcările erau acum aici, foarte aproape de noi. Mi-am adunat toate forțele pentru a ieși din rând și a mă arunca spre gardul de sârmă ghimpată. În adâncul

inimii, îmi luam rămas-bun de la tata, de la întregul univers și, fără să vreau, cuvintele mi se formau și mi se transformau în murmur pe buze: *Yitgadal veytkadach chmé raba...* Fie numele Lui lăudat și sfințit... Inima stătea să mi se spargă în piept. Iată. Mă aflam înaintea îngerului morții...

Nu. La doi pași de groapă, ni s-a ordonat să ne întoarcem la stânga și am intrat într-o baracă.

Am strâns tare mâna tatălui meu. M-a întrebat:

— Îți aduci aminte de doamna Schächter, din tren?

N-am să uit niciodată noaptea aceea, prima petrecută în lagăr, care a făcut din viața mea o noapte lungă și de șapte ori zăvorâtă.

N-am să uit niciodată fumul acela.

N-am să uit niciodată fețișoarele copiilor ale căror trupuri le-am văzut preschimbându-se în volute de fum pe un cer mut.

N-am să uit niciodată acele flăcări care mi-au mistuit pentru totdeauna credința.

N-am să uit niciodată liniștea nopții care m-a privat pentru eternitate de dorința de a trăi.

N-am să uit niciodată clipele acelea în care Dumnezeu a murit pentru mine și mi-am pierdut sufletul și visurile, care au luat chipul deșertului.

N-am să uit niciodată asta, chiar dacă aş fi condamnat să trăiesc la fel de mult ca însuşi Dumnezeu. Niciodată.

Baraca în care fusesem repartizaţi era foarte lungă. Pe tavan, câteva lucarne albastrii. Aşa arată probabil anticamera infernului. O mulţime de oameni înnebuniţi, o mulţime de strigăte, o brutalitate animalică.

Am fost întâmpinaţi de zeci de deţinuţi, cu bastoane în mâini, lovind la întâmplare, pe oricine, fără nici un motiv. Ordine: „Dezbrăcarea! Repede! *Raus!* Păstraţi numai cureaua şi încălţările în mână...”

Trebuia să ne aruncăm veşmintele în fundul bărcii. Erau deja o grămadă acolo. Costume noi, altele vechi, paltoane rupte, zdrenţe: cea a goliciunii. Tremurând de frig.

Câţiva ofiţeri SS circulau prin încăpere, căutând bărbaţii robuşti. Dacă vigoarea era atât de apreciată, poate că trebuia să ne arătăm solizi? Tata era convins de contrariul. Era mai bine să nu ieşim în evidenţă. Destinul celorlalţi va fi şi al nostru. (Mai târziu, aveam să aflăm că avusesem dreptate. Cei care fuseseră aleşi în acea zi au fost încorporaţi în *Sonder-Kommando*, kommandoul care lucra la crematorii. Bela Katz — fiul unui mare negustor din oraşul meu — sosise la Birkenau cu primul

transport, cu o săptămână înaintea noastră. Când a aflat de venirea noastră, ne-a trimis vorbă că, ales pentru că era solid, introdusese chiar el cadavrul tatălui său în cuptorul crematoriului.)

Loviturile continuau să cadă:

— La frizer!

Cu bocancii și cureaua în mână, m-am lăsat dus la frizeri. Aparatele lor de tuns smulgeau părul din cap, rădeau tot părul de pe corp. În minte îmi răsună același gând: să nu mă îndepărtez de tata.

Eliberați din mâinile frizerilor, am început să ne învârtim în grup, întâlnind prieteni, cunoștințe. Întâlnirile ne umpleau inima de bucurie — da, de bucurie: „Domnul fie lăudat! Trăiești!...”

Însă alții plângeau. Profitau de faptul că mai aveau putere să plângă. De ce se lăsaseră aduși aici? De ce nu muriseră în patul lor? Vorbele erau întrerupte de suspine.

Deodată, cineva s-a aruncat de gâtul meu și m-a sărutat: Yechiel, fratele rabinului din Sighet. Plângea cu lacrimi amare. Am crezut că plângea de bucurie, pentru că era încă în viață.

— Nu plânge, Yechiel, i-am spus. Îmi pare rău de ceilalți...

— Să nu plâng? Suntem în pragul morții. Curând vom fi înăuntru... Înțelegi? Înăuntru. Cum să nu plâng?

Prin lucarnele albastrii de pe tavan, vedeam cum noaptea se destramă încet, încet. Nu-mi mai era teamă. Eram copleșit de o oboseală inumană.

Nici măcar nu ne mai gândeam la cei absenți. Încă mai vorbeam despre ei — „cine știe ce s-a întâmplat cu ei?” —, dar nu ne mai păsa. Eram incapabili să ne gândim la ceva. Simțurile ne erau anihilate, parcă totul se estompa în ceață. Nu ne mai agățam de nimic. Instinctul de conservare, de autoapărare, amorul propriu — totul dispăruse. Într-un ultim moment de luciditate, mi s-a părut că eram niște suflete blestemate care rătăceau în neant, suflete condamnate să rătăcească în spațiu până la sfârșitul lumii, în căutarea mântuirii, în căutarea uitării — fără speranța de a o găsi.

Pe la ora cinci dimineața, am fost dați afară din baracă. Kapo* ne loveau din nou, dar încetasem să mai simt durerea loviturilor. O adiere înghețată de vânt ne învăluia. Eram goi, cu încălțările și cureaua

* Persoane care aveau sarcina să-i supravegheze pe prizonierii din lagărele de concentrare naziste; de cele mai multe ori, erau deținuți de drept comun germani.

în mână. Un ordin: „Alergați!” Și am alergat. După câteva minute de alergare, am ajuns la o altă baracă.

La ușă, un butoi cu gaz. Dezinfectarea. Fiecare este cufundat în butoi. Apoi un duș cald. În mare viteză. Odată ieșiți din apă, suntem alungați afară. Alergăm din nou. Încă o baracă: magazia. Cu mese foarte lungi. Cu munți de uniforme de deținut. Alergăm. Când trecem pe lângă mese, ni se aruncă pantaloni, vestoane, cămăși, șosete.

În câteva secunde, am încetat să mai fim oameni. Dacă situația nu ar fi fost tragică, am fi putut râde în hohote. Ce mai ținite! Meir Katz, un colos, primise un pantalon de copil, iar Stern, mic de statură și slab, un veston în care înota pur și simplu. Am procedat imediat la schimburile necesare.

Am aruncat o privire către tata. Cât de mult se schimbase! Ochii i se întunecaseră. Aș fi vrut să-i spun ceva, dar nu știam ce.

Se luminase de-a binelea de ziuă. Luceafărul dimineții strălucea pe cer. Și eu devenisem un alt om. Învățăcelul care studia Talmudul, copilul care fusesem arseseră în flăcări. Nu mai rămăsese decât o formă care îmi semăna. O flacără neagră îmi intrase în suflet și îl devorase.

În câteva ore se petrecuseră atâtea evenimente, încât pierdusem complet noțiunea timpului. Când

ne părăsisem casele? Dar ghetoul? Dar trenul? O săptămână? O noapte — o singură noapte?

De cât timp stăteam în bătaia vântului înghețat? O oră? O simplă oră? Șaizeci de minute?

Era cu siguranță un vis.

Nu departe de noi, niște deținuți munceau. Unii săpau gropi, alții transportau nisip. Niciunul nu se uita la noi. Eram ca niște copaci uscați în mijlocul unui deșert. În spatele meu, oamenii vorbeau. Nu aveam niciun chef să ascult ce vorbeau, să aflu cine vorbea și despre ce anume. Nimeni nu îndrăznea să ridice vocea, cu toate că lângă noi nu erau supraveghetori. Poate că din cauza fumului gros care otrăvea aerul și ne înăbușea...

Am fost conduși într-o altă baracă, în lagărul țiganilor. Încolonați câte cinci.

— Nu vă mișcați!

Nu exista podea. Un acoperiș și patru pereți. Picioarele se afundau în noroi.

A început așteptarea. Am adormit în picioare. Am visat un pat, că mama mă mângâia. Și m-am trezit: eram în picioare, cu tălpile în noroi. Unii se prăbușiseră și rămăseseră pe jos.

Alții strigau:

— Ați înnebunit? Ni s-a spus să rămânem în picioare. Vreți să ni se întâmple o nenorocire?

Ca și cum nu se abătuseră deja asupra capetelor noastre toate nenorocirile din lume. Încet, încet, ne-am așezat cu toții în noroi. Dar eram nevoiți să ne ridicăm în orice moment, de fiecare dată când un kapo intra să vadă dacă nu cumva cineva avea o pereche de încălțări noi. Trebuia să i le dea. Nu servea la nimic să te opui: loviturile cădeau și, până la urmă, îți pierdeai și încălțările.

Eu aveam bocanci noi. Dar cum erau acoperiți cu un strat gros de noroi, nimeni nu i-a remarcat. I-am mulțumit lui Dumnezeu, într-o rugăciune de circumstanță, pentru că El crease noroiul în universul Lui infinit și minunat.

Liniștea a devenit deodată apăsătoare. Intrase un ofițer SS și, cu el, mirosul îngerului morții. Ne-am îndreptat privirile spre buzele lui cărnoase. Din mijlocul barăcii, ne-a ținut următorul discurs:

— Vă aflați într-un lagăr de concentrare. La Auschwitz...

O pauză. Observa ce efect produsese cuvintele sale. Figura lui mi-a rămas până astăzi în minte. Un bărbat înalt, de treizeci de ani, cu crima înscrisă pe frunte și pe pupile. Ne privea insistent, ca pe o haită de câini leproși care se agață de viață.

— Nu uitați, a continuat. Amintiți-vă, gravați-vă pentru totdeauna aceste clipe în memorie. Sunteți la Auschwitz. Iar Auschwitz nu este un loc pentru convalescenți. Este un lagăr de concentrare. Aici, va trebui să munciți. Dacă nu, veți merge direct în cuptor. La crematoriu. Munca, sau crematoriul — voi alegeți.

Trăisem deja intens acea noapte, credeam că nimic nu ne mai poate speria. Însă vorbele lui seci ne-au făcut să ne cutremurăm. Cuvântul „cuptor” nu era aici un cuvânt lipsit de sens: plutea în aer, amestecat cu fumul. Era probabil singurul cuvânt care avea aici un sens real. A ieșit din baracă. Au apărut kapo, strigând:

— Toți meseriașii — lăcătuși, tâmplari, electricieni, ceasornicari — un pas înainte!

Ceilalți au fost duși în altă baracă, de data aceasta din piatră. Ni s-a dat voie să ne așezăm. Un deportat țigan ne supraveghea.

Deodată, pe tata a început să-l doară burta. S-a ridicat, s-a îndreptat spre țigan și l-a întrebat politicos, în germană:

— Scuzați-mă... Puteți să-mi spuneți unde e toaleta?

Țiganul l-a măsurat lung, din cap până-n picioare. Ca și cum ar fi vrut să se convingă că omul care îi vorbea era cu adevărat o ființă din carne și

oase, o ființă vie, cu un corp și un pânțec. Apoi, ca și cum s-ar fi trezit din letargie, i-a tras tatălui meu o palmă care l-a trântit la pământ. Tata s-a întors la locul lui în patru labe.

Eram împietrit. Ce se întâmpla oare cu mine? Tocmai îmi fusese lovit tatăl, în fața mea. Și nici nu clipisem. Mă uitasem și tăcusem. Ieri, mi-aș fi înfipt unghiile în carnea acestui criminal. Mă schimbasem, prin urmare, atât de mult? Atât de repede? Începeau să mă încerce regretele. Mă gândeam la un singur lucru: niciodată nu le voi ierta asta. Tata ghi-cise probabil ce îmi trecea prin minte; mi-a suflat la ureche: „Nu mă doare”. Pe obraz se vedea încă urma roșie a palmei care îl lovise.

— Toată lumea afară!

Vreo zece țigani se alăturaseră gardianului nostru. Bățele și bicele loveau în jurul meu. Picioarele mele alergau singure; nu mă gândeam la nimic. Încercam să mă protejiez de lovituri în spatele celorlalți. Soare de primăvară.

— Încolonați, câte cinci!

Prizonierii pe care îi zărisem dimineață munceau nu departe. Lângă ei, niciun gardian, numai umbra coșului... Toropit de razele soarelui și de visurile mele, am simțit cum mă trage cineva de mânecă. Era tata: „Mergi mai departe, fiule”.

Mergeam. Porțile se deschideau, se închideau. Am continuat să mergem între gardurile de sârmă ghimpată electrificate. La fiecare pas, o pancartă albă cu un cap de mort negru care ne privea. O inscripție: „Atenție! Pericol de moarte!” Ridicol: aici nu exista nici măcar un singur loc în care să nu te afli în pericol de moarte.

Țigani s-au oprit lângă o baracă. Au fost înlocuiți de SS, care ne-au încercuit. Revolvere, mitraliere, câini polițiști.

Marșul durase o jumătate de oră. Privind în jur, am observat că sârma ghimpată rămăsese în spatele nostru. Ieșisem din lagăr.

Era o zi frumoasă de mai. În aer plutea parfumul primăverii. Soarele cobora spre asfințit.

Dar după doar câteva clipe de mers, am zărit gardul de sârmă ghimpată al unui alt lagăr. O poartă de fier care avea, deasupra, această inscripție: „Munca te face liber!”

Auschwitz.

Prima impresie: era mai bine ca la Birkenau. Clădiri din beton cu două etaje în loc de barăci din lemn. Am fost conduși spre unul dintre aceste „blocuri”. Așezați pe jos în fața ușii, am început din nou să așteptăm. Din când în când, cineva era

chemat înăuntru. Erau dușurile, formalitate obligatorie la intrarea în toate lagărele. Dacă mergeai dintr-unul în altul de mai multe ori pe zi, trebuia să treci de fiecare dată pe la dușuri.

Ieșiți de sub apa caldă, am fost obligați să tremurăm de frig în noapte. Hainele au rămas în bloc și ni s-a promis că vom primi altele.

Către miezul nopții, ni s-a ordonat să alergăm.

— Mai repede, urlau gardienii. Dacă alergați mai repede, vă veți duce la culcare mai repede.

După câteva minute de cursă nebună, am ajuns în fața unui alt bloc. Responsabilul ne aștepta. Era un polonez tânăr, care ne zâmbea. A început să vorbească și, în pofida faptului că eram obosiți, l-am ascultat cu răbdare.

— Camarazi, vă aflați în lagărul de concentrare de la Auschwitz. Vă așteaptă un drum lung, plin de suferințe. Dar nu vă pierdeți curajul. Ați scăpat de cea mai mare primejdie: trierea. Ei bine, adunați-vă forțele și nu vă pierdeți speranța. Vom trăi cu toții ziua eliberării. Aveți încredere în viață, de o mie de ori încredere. Alungați disperarea și vă veți îndepărta de moarte. Infernul nu durează o veșnicie... Și acum, o rugăminte, mai degrabă un sfat: purtați-vă unul cu altul ca niște camarazi. Suntem cu toții frați și împărtășim aceeași soartă. Deasupra

Noaptea

capetelor noastre plutește același fum. Ajutați-vă unul pe altul. Este singurul mod de a supraviețui. Gata cu vorba, sunteți oboșiți. Ascultați: vă aflați în blocul 17; eu sunt responsabilul cu ordinea aici; fiecare poate veni la mine să se plângă de altcineva. Asta este tot. Duceți-vă la culcare. Două persoane într-un pat. Noapte bună.

Primele vorbe omenoase.

După ce ne-am urcat pe priciuri, am căzut într-un somn adânc.

A doua zi dimineață, „veteranii” ne-au tratat fără brutalitate. Ne-am dus la spălător. Ni s-au dat haine noi. Ni s-a adus cafea fără zahăr.

Am ieșit din bloc pe la ora zece, se făcea curățenie. Afară, soarele ne-a încălzit. Moralul era vizibil mai bun. Resimțeam efectele binefăcătoare ale somnului din timpul nopții. Prietenii se întâlneau, schimbau câteva cuvinte. Se vorbea despre orice, mai puțin despre cei care dispăruseră. Părerea generală era că războiul era pe sfârșite.

Pe la prânz, ni s-a adus supă, o farfurie de supă pentru fiecare. Cu toate că eram mort de foame, am refuzat să mă ating de mâncare. Încă eram copilul răsfățat de odinioară. Tata a mâncat și rația mea.

La umbra blocului, ne-am făcut siesta. Probabil că ofițerul SS din baraca plină de noroi mînțise: Auschwitz chiar era o casă de odihnă...

În cursul după-amiezii, ni s-a ordonat să ne aliniem. Trei prizonieri au adus o masă și instrumente medicale. Cu mîneca stîngă suflecată, fiecare trebuia să treacă prin fața mesei. Cei trei „veterani”, cu niște ace, ne-au tatuat un număr pe brațul stîng. Eu am devenit A-7713. Începînd de atunci, acesta a fost numele meu.

La apus, apelul. Kommandourile de muncă se întorseseră. Lîngă ușă, orchestra cânta marșuri militare. Zeci de mii de deținuți stăteau aliniați în timp ce soldații SS le verificau numerele.

După apel, prizonierii din toate blocurile au rupt rîndurile și s-au răspândit în căutarea prietenilor, a rudelor, a vecinilor sosiți cu ultimul convoi.

Zilele treceau. Dimineața: cafea fără zahăr. La prînz: supă. (În ziua a treia, mâncam orice fel de supă cu mare poftă.) La ora șase după-amiaza: apelul. Apoi, pâine și câte ceva. La ora nouă: stingerea.

Ne aflam de zece zile la Auschwitz. Era după apel. Nu mai așteptam decât sunetul clopotului care trebuia să anunțe sfârșitul apelului. Am auzit deodată cum cineva trecea printre rînduri, întrebînd:

Noaptea

— Cine este Wiesel din Sighet?

Persoana care ne căuta era un omuleț cu ochelari, cu fața ridată și bătrânicioasă. Tata i-a răspuns:

— Eu sunt Wiesel din Sighet.

Omulețul s-a uitat lung la el, cu ochii mijiiți:

— Nu mă recunoașteți, nu-i așa?... Nu mă recunoașteți... Sunt ruda dumneavoastră, Stein. Ați uitat deja? Stein! Stein din Anvers. Soțul lui Reizel. Soția dumneavoastră e mătușa lui Reizel... Ne scria destul de des... și ce scrisori!

Tatăl meu nu îl recunoscuse. Probabil că nu îl știa prea bine, căci era întotdeauna cufundat până peste cap în treburile comunității și mai puțin preocupat de familie. Era întotdeauna absent, pierdut în gândurile lui. (O dată, o verișoară venise să ne facă o vizită la Sighet. Stătea la noi și mânca la masa noastră de două săptămâni, când tata i-a remarcat prezența pentru prima dată.) Nu, nu avea cum să-și amintească de Stein. Eu însă l-am recunoscut. O cunoscusem pe Reizel, soția lui, înainte să plece în Belgia. Stein ne-a spus:

— M-au deportat în 1942. Am auzit că a sosit un transport din regiunea voastră și am început să vă caut. Am crezut că poate aveți vești despre Reizel și despre băieții mei, care au rămas la Anvers...

Nu știam nimic despre ei. Din 1940, mama nu mai primise nicio scrisoare de la ei. Dar am mințit:

— Da, mama a primit vești de la voi. Reizel este foarte bine. Și copiii...

Plângea de bucurie. Ar fi vrut să rămână mai mult cu noi, să afle mai multe detalii, să se bucure de veștile bune, dar se apropia un SS și a fost nevoit să plece, spunându-ne că va veni din nou a doua zi.

Clopotul a anunțat ruperea rândurilor. Ne-am dus să primim masa de seară, pâine și margarină. Îmi era tare foame și mi-am mâncat imediat rația. Tata mi-a spus:

— Nu trebuie să mănânci tot dintr-odată. Și mâine este o zi...

Văzând că sfatul lui venea prea târziu și că nu mai rămăsese nimic din rația mea, nu s-a mai atins de mâncarea lui, a spus:

— Mie nu mi-e foame.

Am rămas la Auschwitz trei săptămâni. Nu aveam nimic de făcut. Dormeam mult. După-amiaza și noaptea.

Singura noastră grijă era să evităm plecările, să rămânem aici cât mai multă vreme posibil. Nu era greu: era suficient să nu te înscrii ca muncitor calificat. Cei necalificați erau păstrați pentru la sfârșit.

La începutul celei de-a treia săptămâni, șeful nostru de bloc a fost destituit, fiindcă era prea omenos. Noul șef de bloc era un om rău, iar ajutoarele lui erau adevărați monștri. Zilele bune trecuseră. Am început să ne întrebăm dacă nu cumva era mai bine să fim desemnați pentru următoarea plecare.

Stein, ruda noastră din Anvers, continua să ne viziteze și câteodată aducea o jumătate de rație de pâine:

— Asta e pentru tine, Eliezer.

De fiecare dată, lacrimile îi curgeau pe obraji, unde se uscau, înghețau. Adesea, îi spunea tatălui meu:

— Supraveghează-l pe fiul tău. Este foarte slab, deshidratat. Păziți-vă bine, ca să evitați trierea. Mâncați! Orice și oricând. Devorați tot ce puteți. Cei slabi nu fac mulți purici aici...

Era și el tare slab, atât de uscat, vlăguit...

— Singurul lucru care mă ține în viață, avea obiceiul să spună, este faptul că știu că Reizel și copiii trăiesc. Dacă nu ar fi fost ei, nu aș fi rezistat...

Într-o seară, a venit la noi cu fața strălucind.

— Tocmai a sosit un transport de la Anvers. Măine mă duc să-i văd. Cu siguranță au vești...

Și a plecat.

Nu aveam să-l mai vedem. Primise vești. Vești *adevărate*.

Seara, culcați pe așternuturile noastre de paie, încercam să cântăm melodii hasidice, iar Akiba Drumer ne frângea inimile cu vocea lui gravă și profundă.

Unii vorbeau de Dumnezeu, de căile sale misterioase, despre păcatele poporului evreu și despre eliberarea viitoare. Eu, unul, încetasem să mă mai rog. Eram ca Iov! Nu Îi renegam existența, dar mă îndoiam de justiția Lui absolută.

Akiba Drumer spunea:

— Dumnezeu ne pune la încercare. Vrea să vadă dacă suntem capabili să ne dominăm instinctele rele, să îl ucidem în noi pe Satana. Nu avem dreptul să ne pierdem speranța. Și dacă ne pedepsește fără milă, acesta este un semn că ne iubește cu atât mai mult...

Hersch Genud, cunoscător al Cabalei, vorbea despre sfârșitul lumii și despre venirea lui Moise.

Numai că din când în când, în mijlocul acestor discuții, un gând nu-mi dădea pace: „Unde este mama în clipa asta... unde e Tzipora...”

— Mama este o femeie tânără încă, mi-a spus odată tata. Trebuie să fie într-un lagăr de muncă. Iar

Noaptea

Tzipora este deja o fetiță mare. Și ea se află probabil într-un lagăr...

Ce mult am fi vrut să o credem! Ne prefăceam: poate celălalt credea?

Toți muncitorii calificați fuseseră trimiși în alte lagăre. Mai eram câteva sute de muncitori necalificați.

— E rândul vostru astăzi, ne-a anunțat secretarul blocului. Plecați cu următorul transport.

La ora zece, ni s-a dat rația cotidiană de pâine. Vreo zece SS ne-au înconjurat. La poartă, am văzut din nou panoul: „Munca te face liber!” Am fost numărați. Și acum eram în plin câmp, pe drumul înșorit. Pe cer pluteau câțiva norișori albi.

Mergeam încet. Gardienii nu se grăbeau. Noi ne bucuram de asta. Pe când treceam prin sate, mulți germani ne priveau deloc mirați. Văzuseră probabil o mulțime de asemenea procesiuni...

Pe drum, ne-am întâlnit cu tinere nemțoaice. Gardienii au început să le tachineze. Fetele râdeau, fericite. S-au lăsat sărutate, mângâiate, izbucnind în hohote de râs. Au râs cu toții, au glumit, și-au spus vorbe dulci o bună bucată de drum. În timpul acesta, măcar am scăpat de strigăte și de lovituri de bâtă.

După patru ore, am ajuns în noul lagăr: Buna. Poarta de fier s-a închis în urma noastră.

CAPITOLUL IV

Lagărul părea să fi trecut printr-o epidemie; era pustiu și mort. Numai câțiva deținuți „bine îmbrăcați” se plimbau printre blocuri.

Bineînțeles, am trecut mai întâi pe la dușuri. Și-a făcut apariția șeful lagărului. Era un bărbat puternic, bine clădit, lat în umeri; gât de taur, buze groase, păr ondulat. Părea un om bun. În ochii lui de un albastru cenușiu strălucea din când în când un surâs. În convoiul nostru se aflau câțiva copii de zece-doi-sprezece ani. Ofițerul s-a interesat de ei și a ordonat să li se aducă de mâncare.

După ce ni s-au dat alte haine, am fost instalați în două corturi. Trebuia să așteptăm să fim încorporați în kommandouri de muncă, abia după aceea puteam să intrăm în blocuri.

Seara, kommandourile de muncă s-au întors de pe șantiere. Apel. Am început să căutăm cunoștințe, să punem întrebări veteranilor pentru a afla care

kommando de muncă era cel mai bun, în ce bloc trebuia să încercăm să ne cazăm. Toți deținuții erau de acord:

— Buna este un lagăr în regulă. Aici poți să rezisti. Esențialul este să nu fii înrolat în kommandoul din construcții...

Ca și cum am fi putut alege.

Responsabilul cortului nostru era german. Cu o față de asasin, cu buze cărnoase, cu mâini ca niște labe de lup. Fără îndoială, mâncarea din lagăr îi pria; abia dacă se putea mișca. Și el iubea copiii, ca și șeful lagărului. Imediat după sosirea noastră, a ordonat să li se aducă pâine, supă și margarină. (În realitate, această afecțiune nu era dezinteresată: aici, copiii erau obiectul, între homosexuali, al unui adevărat schimb, cum aveam să aflăm mai târziu.) Ne-a spus:

— Veți rămâne la mine trei zile, în carantină. Pe urmă, vă veți duce la lucru. Mâine, are loc vizita medicală.

Unul dintre ajutoarele lui — un copil cu ochi de pușlama și cu fața dură — s-a apropiat de mine:

— Vrei să faci parte dintr-un kommando bun?

— Sigur. Dar cu o condiție: vreau să rămân cu tatăl meu...

Noaptea

— De acord, mi-a spus. Pot să aranjez asta. Pentru o nimica toată: bocancii tăi. Am să-ți dau alții.

Am refuzat să-i dau bocancii. Erau tot ce mai aveam.

— Îți dau în plus o rație de pâine și o bucată de margarină...

Bocancii îi plăceau, dar nu i-am dat. (Mi-au fost luați mai târziu. Fără să capăt nimic în schimb.)

Vizită medicală în aer liber, la primele ore ale dimineții, în fața a trei medici așezați pe o bancă.

Primul nici nu m-a consultat. S-a mulțumit să mă întrebe:

— Ești sănătos?

Cine ar fi îndrăznit să afirme contrariul?

Dentistul, în schimb, părea mai conștiincios: mi-a ordonat să casc gura mare. În realitate, nu voia să vadă dinții stricați, ci dinții de aur. Numărul celui care avea aur în gură era trecut pe o listă. Eu aveam o coroană.

Primele trei zile au trecut repede. În ziua a patra, în zori, în timp ce ne aflam în fața cortului, au apărut kapo. Fiecare a început să aleagă oamenii care îi plăceau:

— Tu... tu... și tu... arătau ei cu degetul, așa cum alegi o vită, o marfă.

L-am urmat pe kapo care ne alesese pe noi, un tânăr. Ne-a ordonat să ne oprim la intrarea primului bloc, lângă poarta lagărului. Era blocul orchestrei. „Intrați”, a ordonat. Eram surprinși: ce legătură aveam noi cu muzica?

Orchestra cânta un marș militar, mereu același. Zeci de kommandouri plecau spre șantiere mărșăluind. Kapo scandau: „Stâng, drept, stâng, drept!”

Ofițerii SS, cu tocul și hârtia în mână, scriau numărul oamenilor care ieșeau. Orchestra a continuat să cânte același marș până la trecerea ultimului kommando. Dirijorul a încetat atunci să mai miște bagheta. Orchestra s-a oprit brusc, iar kapo a urlat: „Alinierea!”

Ne-am încolonat în rânduri de câte cinci, împreună cu muzicienii. Am ieșit din lagăr, fără muzică, dar în pas cadențat: încă ne mai răsunau în urechi ecourile marșului.

— Stâng, drept! Stâng, drept!

Am început să vorbim cu vecinii noștri, muzicienii. Aproape toți erau evrei. Juliek, polonez, cu ochelari și un surâs cinic pe fața palidă. Louis, originar din Olanda, un violonist reputat. Se plângea că nu-l lăsau să cânte Beethoven: evreii nu aveau dreptul să cânte muzică germană. Hans, un tânăr

berlinez plin de spirit. Contramaistrul era polonez, Franek, fost student la Varșovia.

Juliek mi-a explicat:

— Lucrăm într-un depozit de material electric, nu departe de aici. Munca nu este grea, nici periculoasă. Dar kapo, Idek, are câteodată accese de nebunie și atunci... este mai bine să te ferești din calea lui.

— Ai noroc, micuțule, a spus Hans, surâzând. Ai ajuns într-un kommando bun...

Zece minute mai târziu, ne găseam în fața depozitului. Ne-a întâmpinat un angajat german, civil, *meister*. Nu ne-a acordat mai multă atenție decât un negustor unui transport de zdrențe vechi.

Tovarășii noștri aveau dreptate: munca nu era grea. Așezați pe jos, trebuia să numărăm buloane, becuri și alte mici piese electrice. Kapo ne-a explicat pe larg marea importanță a acestei munci, avertizându-ne că orice leneș va avea de-a face cu el. Noii mei tovarăși m-au liniștit:

— Nu-ți fie teamă. Trebuie să spună asta din cauza lui *meister*.

Erau acolo mai mulți polonezi în civil și câteva franțuzoaice. Acestea i-au salutat din priviri pe muzicieni.

Franek, contramaistrul, m-a dus într-un colț.

— Nu te strădui prea mult, nu te grăbi. Dar ai grijă să nu te surprindă vreun SS.

— Domnule contraamaistru... aş vrea să stau lângă tatăl meu.

— De acord. Tatăl tău va lucra aici, alături de tine.

Aveam noroc.

Grupului nostru i s-au alăturat doi băieți: Yossi și Tibi, doi frați din Cehoslovacia, ai căror părinți fuseseră exterminați la Birkenau. Trăiau unul pentru celălalt.

Ne-am împrietenit repede. Fiindcă făcuseră parte dintr-o organizație a tineretului sionist, cunoșteau o mulțime de cântece evreiești. Astfel, ni se întâmpla să fredonăm încetișor melodii care evocau apele calme ale Iordanului și măreția Ierusalimului. Vorbeam adesea despre Palestina. Nici părinții lor nu avuseseră curajul să vândă tot și să emigreze când mai era încă timp. Am hotărât ca, dacă ne era dat să trăim până la eliberare, să nu mai rămânem nicio singură zi în Europa. Urma să ne urcăm în primul vapor spre Haifa.

Pierdut încă în visurile sale cabalistice, Akiba Drumer descoperise un verset din Biblie al cărui conținut, transpus în cifre, îi permitea să prezică

faptul că eliberarea avea să aibă loc în săptămânile viitoare.

Am părăsit cortul și ne-am instalat în blocul muzicienilor. Aveam dreptul la o pătură, un lighean și o bucată de săpun. Șeful de bloc era un evreu german.

Era bine să ai ca șef un evreu. Se numea Alphons. Un bărbat tânăr cu o față uimitor de îmbătrânită. Se dedica în întregime cauzei blocului „său”. Când putea, organiza un „cazan” de supă pentru tineri, pentru cei slabi, pentru toți cei care visau mai mult la o porție suplimentară decât la libertate.

Într-o zi, pe când ne întorceam de la depozit, am fost chemat la secretarul blocului:

— A-7713?

— Eu sunt.

— După ce mănânci, te duci la dentist...

— Dar... nu mă dor dinții...

— După ce mănânci. Neapărat.

M-am dus la blocul bolnavilor. Vreo douăzeci de deținuți așteptau la rând în fața ușii. Nu a durat prea mult ca să aflăm motivul convocării noastre: urmau să ne fie extrași dinții de aur.

Dentistul, un evreu originar din Cehoslovacia, avea o față care semăna cu o mască mortuară. Când deschidea gura, i se vedeau dinții oribili, galbeni și stricați. Așezat în fotoliu, l-am întrebat umil:

— Ce vreți să faceți, domnule dentist?

— Să-ți scot coroana de aur, atâta tot, mi-a răspuns pe un ton indiferent.

Mi-a venit ideea să mă prefac bolnav:

— Nu puteți aștepta câteva zile, domnule doctor? Nu mă simt prea bine, am temperatură...

Și-a încrețit fruntea, s-a gândit o clipă și mi-a luat pulsul.

— Bine, micuțule. Când ai să te simți mai bine, să vii la mine. Însă nu aștepta să te chem eu!

Am revenit peste o săptămână. Cu aceeași scuză: nu mă însănătoșisem încă. Nu s-a arătat mirat și nu știu dacă m-a crezut. Probabil că era mulțumit să vadă că venisem din proprie inițiativă, așa cum îi promisesem. M-a păsuیت din nou.

La câteva zile după aceea, cabinetul dentistului a fost închis și am aflat că acesta fusese aruncat în închisoare. Urma să fie spânzurat. Se dovedise că făcea trafic pe cont propriu cu dinții de aur ai deținuților. Nu mi-a fost deloc milă de el. Eram fericit că o pățise: îmi păstram coroana de aur. Aceasta putea să-mi servească, într-o bună zi, să cumpăr ceva,

pâine, viață. Nu mă mai interesau decât gamela de supă și codrul de pâine uscată. Pâinea, supă — erau toată viața mea. Eram un corp. Poate și mai puțin: un stomac înfometat. Doar stomacul simțea cum trece timpul.

Munceam deseori la depozit alături de o tânără franțuzoaică. Nu vorbeam: ea nu știa germană, iar eu nu înțelegeam franceza.

Mi se părea că era evreică, deși trecea aici drept „ariană”. Era deportată la muncă forțată.

Într-o zi în care Idek era furios, m-am nimerit în calea lui. S-a repezit la mine ca un animal feroce, lovindu-mă în piept, în cap, aruncându-mă, apucându-mă din nou, dându-mi lovituri din ce în ce mai violente, până când m-a umplut de sânge. Pentru că îmi mușcam buzele ca să nu urlu de durere, probabil că lua tăcerea mea drept dispreț și continua să lovească din ce în ce mai tare.

Deodată, s-a calmat. Ca și cum nu s-ar fi petrecut nimic, m-a trimis înapoi la muncă. Ca și cum am fi jucat amândoi un joc în care rolurile aveau aceeași importanță.

M-am târât în colțul meu. Am simțit cum o mână răcoroasă îmi șterge fruntea însângerată. Era franțuzoica. Îmi surâdea trist și mi-a strecurat în mână

o bucată de pâine. Mă privea drept în ochi. Simțeam că voia să-mi vorbească și că era moartă de frică. A rămas așa câteva clipe, apoi fața i s-a luminat și mi-a spus, într-o germană aproape corectă:

— Mușcă-ți buzele, frățioare... Nu plânge. Păstrează-ți mânia pentru altă zi, pentru mai târziu. Va veni o zi, dar nu acum... Așteaptă. Strânge din dinți și așteaptă...

Mulți ani mai târziu, la Paris, citeam ziarul în metrou. În fața mea stătea o doamnă foarte frumoasă, cu părul negru, cu ochi visători. Mai văzusem undeva ochii aceștia. Era ea.

— Nu mă recunoașteți, doamnă?

— Nu vă cunosc, domnule.

— În 1944, vă aflați în Germania, la Buna, nu-i așa?

— Da...

— Lucrați la depozitul de material electric...

— Da, a spus ea, puțin tulburată. Și, după o clipă de tăcere: Așteptați... Îmi amintesc...

— Idek, kapo... băiatul evreu... vorbele de alean...

Am coborât împreună din metrou și ne-am așezat pe terasa unei cafenele. Ne-am petrecut seara depănând amintiri. Înainte de a ne despărți, am întrebat-o:

— Pot să vă pun o întrebare?

— Știu ce vreți să întrebați, spuneți.

— Ce vreau să vă întreb?

— Dacă sunt evreică?... Da, sunt evreică. Dintr-o familie practicantă. În timpul ocupației, mi-am procurat acte false și m-am dat drept „ariană”. Așa am fost încorporată în grupele de muncă forțată, deportată în Germania, dar am scăpat de lagărul de concentrare. La depozit, nimeni nu știa că vorbesc limba germană: aș fi trezit bănuieli. A fost o imprudență din partea mea să vă spun acele câteva cuvinte, dar știam că nu mă veți trăda...

Altă dată, ne-au dus să încărcăm motoare diesel în vagoane, sub supravegherea soldaților germani. Idek era foarte nervos. Se abținea cu greu. Deodată, a izbucnit. Victima a fost de data aceasta tatăl meu.

— Leneș bătrân ce ești! a început să urle. Asta nu-mești tu a munci?

Și a început să dea în el cu un drug de fier. Tata s-a încovoiat la început sub lovituri, apoi s-a frânt în două, ca un arbore uscat lovit de trăsnet, și s-a prăbușit.

Am asistat la scenă fără să fac nimic. Tăceam. Mă gândeam să mă îndepărtez, ca să nu fiu și eu lovit. Mai mult: eram furios în momentele acelea, dar nu pe kapo, ci pe tata. Îl învinuiam că nu fusese în stare

să evite criza lui Idek. Iată ce făcuse din mine viața din lagăr...

Franek, contramaistrul, a observat într-o zi că aveam o coroană de aur.

— Băiete, dă-mi mie coroana.

I-am răspuns că era imposibil, că fără coroana aceea nu aş mai putea să mănânc.

— Că multă mâncare ți se dă, băiete!

Am găsit alt răspuns: coroana mea fusese trecută pe o listă, în timpul vizitei medicale; puteam avea amândoi necazuri.

— Dacă nu-mi dai coroana, s-ar putea să te coste scump!

Deodată, băiatul acela simpatic și inteligent nu mai era același. Ochii îi străluceau de lăcomie. I-am spus că trebuia să mă sfătuiesc cu tatăl meu.

— Întreabă-l pe tata, băiete. Dar vreau un răspuns mâine.

Am vorbit cu tata; acesta a pălit, a tăcut un moment, apoi mi-a spus:

— Nu, fiule, nu putem face asta.

— Se va răzbuna pe noi!

— Nu va îndrăzni, fiule.

Din păcate, știa ce să facă; îmi cunoștea punctul slab. Tata nu făcuse armata și nu reușea să țină pasul. Or, aici toate deplasările în grup se făceau în pas

cadențat. Era o ocazie pentru Franek să-l tortureze și, în fiecare zi, să-l lovească sălbatic. Stângul, dreptul: lovituri de pumn! Stângul, dreptul: palme.

M-am hotărât să-i dau lecții lui tata, să-l învăț să schimbe pasul, să țină ritmul. Am început să facem exerciții în fața blocului nostru. Eu comandam: „Stângul, dreptul!”, iar tata se executa. Deținuții începuseră să râdă de noi:

— Ia priviți-l pe tânărul ofițer cum îl învață să meargă pe bătrân... Hei, generale, câte rații de pâine îți dă bătrânul pentru asta?

Dar tata nu progresa suficient, iar loviturile au continuat să cadă.

— Tot nu ești în stare să mărșăluiești, leneș bătrân?

Aceste scene s-au repetat timp de două săptămâni. Nu mai puteam. Am fost nevoiți să ne predăm. În ziua aceea, Franek a izbucnit în hohote de râs:

— Știam, știam bine, băiete, că am să te înving. Mai bine mai târziu decât niciodată. Și pentru că m-ai făcut să aștept, te va costa în plus o rație de pâine. O rație de pâine pentru unul dintre prietenii mei, un dentist celebru din Varșovia. Ca să-ți extragă coroana.

— Cum? Rația mea de pâine ca să pui tu mâna pe coroana *mea*?

Franek surâdea.

— Și ce-ai vrea? Să-ți sparg dinții cu pumnul?

În aceeași seară, la closet, dentistul din Varșovia mi-a extras coroana, cu o lingură ruginită.

Franek a devenit mai drăguț. Din când în când, îmi dădea un supliment de supă. Dar asta nu a durat prea mult. Peste cincisprezece zile, toți polonezii au fost transferați într-un alt lagăr. Îmi pierdusem coroana degeaba.

Cu câteva zile înainte de plecarea polonezilor, am trăit o altă experiență.

Era într-o dimineață de duminică. Kommandoul nostru nu era obligat să meargă la lucru în ziua aceea. Însă Idek nu voia să rămânem în lagăr. Trebuia să ne ducem la depozit. Această bruscă dorință de a munci ne-a lăsat cu gura căscată. La depozit, Idek ne-a lăsat în grija lui Franek, spunând:

— Faceți ce vreți. Dar faceți ceva. Dacă nu, o să am grijă să vă pară rău...

Și a dispărut.

Nu știam ce să facem. Obosiți să stăm chirciți pe vine, am început să ne plimbăm prin depozit, în

căutarea unui codru de pâine uitat poate de vreun civil.

Ajuns la capătul clădirii, am auzit un zgomot venind dintr-o încăpere alăturată. M-am apropiat și i-am văzut: pe o saltea de paie, Idek și o tânără poloneză, pe jumătate goi. Am înțeles de ce refuzase Idek să ne lase în lagăr. Să deplasezi o sută de deținuți ca să te culci cu o fată! Lucrul acesta mi s-a părut tare comic și am izbucnit în râs.

Idek a tresărit, s-a întors și m-a văzut; fata încerca să-și acopere sânii. Aș fi vrut să o iau la fugă, dar nu-mi puteam mișca picioarele: erau parcă bătute în cuie în podea. Idek m-a apucat de gât. Cu o voce surdă, mi-a spus:

— Așteaptă, băiete... Ai să vezi ce înseamnă să-ți părăsești locul de muncă... Am să ți-o plătesc, băiete... Și acum, întoarce-te la locul tău...

Cu o jumătate de oră înainte de terminarea lucrului, kapo a ordonat adunarea kommandoului. Apel. Nimeni nu înțelegea ce se petrece. Un apel la ora aceea? Aici? Eu însă știam. Kapo ne-a ținut un mic discurs:

— Un simplu deținut nu are dreptul să se amestece în treburile altcuiva. Se pare că unul din voi nu a înțeles. Prin urmare, am să mă străduiesc să-l fac

să înțelegă, o dată pentru totdeauna, cât se poate de clar.

Simțeam cum pe spate mi se scurgeau broboane de sudoare.

— A-7713!

Am făcut un pas în față.

— O ladă! A ordonat kapo.

A fost adusă o ladă.

— Culcă-te pe ladă! Pe burtă!

Am făcut ce îmi cerea.

Apoi nu am mai simțit decât loviturile de bici.

— Una!... două!... număra el.

Nu se grăbea deloc. Numai primele lovituri m-au durut cu adevărat. Îl auzeam cum numără:

— Zece... unsprezece!...

Vocea îi era calmă și o auzeam ca de dincolo de un zid gros.

— Douăzeci și trei!...

Încă două, m-am gândit, pe jumătate inconștient. Kapo aștepta.

— Douăzeci și patru... douăzeci și cinci!

Se sfârșise. Dar fără să-mi dau seama, leșinasem. Mi-am revenit după ce au turnat peste mine o găleată cu apă rece. Eram încă întins pe ladă. Vedeam, vag, doar pământul ud de sub mine. Apoi am auzit

pe cineva strigând. Era probabil kapo. Am început să disting ce urla:

— În picioare!

Probabil că încercam să mă ridic, fiindcă am simțit cum mă prăbușesc din nou pe ladă. Ce mult aș fi vrut să mă ridic!

— În picioare! urla el mai tare.

Dacă măcar aș fi putut să-i răspund, îmi spuneam, dacă aș fi putut să-i spun că nu mă pot mișca. Dar nu reușeam să-mi mișc buzele.

La ordinul lui Idek, doi deținuți m-au ridicat și m-au dus înaintea lui.

— Uită-te în ochii mei!

L-am privit fără să-l văd. Mă gândeam la tata. Suferea probabil mai mult decât mine.

— Ascultă-mă bine, fiu de cățea! mi-a spus Idek cu răceală. Asta e pentru că ai fost curios. Vei primi de cinci ori mai mult dacă îndrăznești să povestești cuiva ce ai văzut! Ai înțeles?

Am dat din cap în semn de încuviințare, o dată, de două ori, am dat din cap la nesfârșit. Ca și cum capul meu hotărâse să spună da fără să se mai oprească vreodată.

Într-o duminică, în timp ce jumătate din noi — printre care și tatăl meu — se aflau la lucru, ceilalți se odihneau în bloc.

Pe la ora zece, sirenele au început să urle. Alarmă. În pas alergător, șefii de bloc ne-au ordonat să intrăm în blocuri, în timp ce SS se refugiau în adăposturi. Pentru că era relativ ușor să evadezi în timpul alarmei — gardienii își părăseau turnurile de pază, iar sârma ghimpată era deconectată de la curentul electric —, soldații SS aveau ordin să împuște pe oricine se afla în afara blocurilor.

În câteva clipe, lagărul semăna cu un vapor evacuat. Pe alei, nici țipenie de om. Lângă bucătărie, două cazane cu supă caldă și aburindă fuseseră părăsitate, pe jumătate pline. Două cazane cu supă! Chiar în mijlocul aleii, două cazane cu supă, nepăzite de nimeni! Un adevărat festin pierdut, tentație supremă! Sute de ochi le contemplau, strălucind de poftă. Doi miei pândiți de sute de lupi. Doi miei fără păstor, oferiți pe tavă. Dar cine să îndrăznească?

Teroarea era mai puternică decât foamea. Deodată, am văzut cum se deschide, imperceptibil, ușa blocului 37. Și-a făcut apariția un bărbat, târându-se ca un vierme în direcția cazanelor.

Sute de ochi îi urmăreau mișcările. Sute de oameni se târau alături de el, zdrelindu-și picioarele

odată cu el de pietrele de pe jos. Toate inimile tremurau, dar în primul rând de invidie. El îndrăznise.

A ajuns la primul cazan, iar inimile au început să bată mai tare: reușise. Invidia ne devora, ne ardea ca pe niște paie. Nici nu ne-a trecut prin cap să-l admirăm. Biet erou care risca să fie ucis pentru o rație de supă, iar noi îl asasinăm în gând.

Întins lângă cazan, încerca acum să se ridice până la marginea acestuia. Fie din slăbiciune, fie din teamă, stătea acolo, adunându-și, fără îndoială, ultimele forțe. În fine, a reușit să se ridice până la marginea cazanului. Un moment, a părut că se privește în lichidul din recipient, căutându-și reflexia de fantomă. Apoi, fără un motiv aparent, a scos un urlet teribil, un horcăit cum nu mai auzisem vreodată și, cu gura deschisă, s-a aruncat cu capul în zeama încă aburindă. Am tresărit cu toții când am auzit împușcătura. Căzut din nou pe jos, cu fața murdară de supă, omul s-a zbatut câteva secunde lângă cazan, apoi nu a mai mișcat.

Atunci am auzit avioanele. Aproape imediat, bărcile au început să se cutremure.

— Bombardează Buna! a strigat cineva.

M-am gândit la tata. Cu toate acestea, eram fericit. Ce răzbunare să vezi uzina mistuită de incendiu! Bineînțeles, se discutase despre înfrângerea trupelor

germane pe diverse fronturi, dar nu știam dacă trebuia să credem zvonurile respective. Astăzi, puteam să vedem cu ochii noștri; era ceva concret!

Nu ne era frică. Și totuși, dacă o bombă cădea peste un bloc, ar fi făcut sute de victime, dintr-o lovitură. Dar nu ne mai era frică de moarte, în orice caz, nu de moartea aceasta. Fiecare bombă care exploda ne umplea de bucurie, ne dădea din nou încredere în viață.

Bombardamentul a durat mai bine de o oră. Dacă ar fi putut dura de zece ori zece ore... Apoi s-a făcut din nou liniște. Zgomotul ultimului avion american s-a stins și ne-am trezit în cimitirul nostru. La orizont, se ridica un nor mare și negru de fum. Sirenele au început să urle. Era sfârșitul alarmei.

Toată lumea a ieșit din blocuri. Respiram lacomi aerul plin de fum, iar ochii ne străluceau, plini de speranță. O bombă căzuse în mijlocul lagărului, lângă platforma unde ne adunam pentru apel, dar nu explodase. Ni s-a ordonat s-o transportăm în afara lagărului.

Șeful lagărului, însoțit de adjunctul lui și de *Oberkapo*, a venit să inspecteze lagărul. Raidul îi lăsase pe față urmele fricii.

Noaptea

În mijlocul lagărului, singura victimă, zăcea trupul omului cu fața mânjită de supă. Cazanele au fost duse la bucătărie.

Soldații SS se întorseseră la posturile lor, în turnurile de control, la mitralierele lor. Antractul se terminase.

După o oră, am văzut kommandourile care se întorceau, la pas, ca de obicei. L-am zărit, cu bucurie, pe tata.

— Mai multe clădiri au fost distruse, mi-a spus, dar depozitul n-a avut de suferit...

După-amiază, ne-am dus plini de zel să degajăm ruinele.

O săptămână mai târziu, pe când ne întorceam de la lucru, am zărit în mijlocul lagărului, pe platforma unde se făcea apelul, o spânzurătoare neagră.

Am aflat că supa urma să fie distribuită numai după apel. Acesta a durat mai mult decât de obicei. Ordinele erau date într-o manieră mai seacă decât în alte zile și aerul avea rezonanțe ciudate.

— Descoperiți-vă! a urlat deodată șeful lagărului.

Zece mii de chipie au fost ridicate în același timp.

— Acoperiți-vă!

Zece mii de chipie au fost puse din nou pe capete, cu rapiditatea fulgerului.

Poarta lagărului s-a deschis. O unitate SS a apărut și ne-a înconjurat: un SS la trei pași. Din turnurile de pază, mitralierele erau îndreptate spre platforma unde ne adunam pentru apel.

— Se tem de tulburări, a murmurat Juliek.

Doi SS au pornit spre carceră. Au revenit, încadrându-l pe condamnat. Era un tânăr din Varșovia. Petrecuse trei ani în lagărul de concentrare. Era un băiat bine clădit, un uriaș în comparație cu mine.

Cu spatele la spânzurătoare, cu fața întoarsă spre judecătorul lui, șeful lagărului, era palid, dar părea mai degrabă emoționat decât speriat. Măinile lui încătușate nu tremurau. Ochii contemplau cu răceală sutele de gardieni SS, miile de prizonieri care îl înconjurau.

Șeful lagărului a început să citească verdictul, accentuând fiecare frază:

— În numele *Reichsführerului* Himmler... deținutul nr... a furat în timpul alarmei... Conform legii... paragraful... deținutul nr... este condamnat la pedeapsa cu moartea. Acesta este un avertisment și un exemplu pentru toți deținuții.

Nimeni nu s-a mișcat.

Am auzit cum îmi bate inima. Miile de oameni care mureau în fiecare zi la Auschwitz și la Birkenau, în cuptoarele crematoriilor, încetaseră să mă mai uimească. Dar acest om de lângă spânzurătoare mă emoționa.

— Cât mai durează ceremonia asta? Mi-e foame... șoptea Juliek.

La un semn al șefului lagărului, *Lagerkapo* s-a apropiat de condamnat. Era ajutat de doi deținuți. Pentru două farfurii de supă.

Kapo a vrut să-l lege la ochi, dar condamnatul a refuzat.

După câteva momente de așteptare, călăul i-a pus funia în jurul gâtului. Se pregătea să le facă semn ajutoarelor să tragă scaunul de sub picioarele condamnatului, când acesta a strigat, cu o voce puternică și calmă:

— Trăiască libertatea! Blestem Germania! Blestem! Bles...

Călăii își făcuseră treaba.

Tăios ca o sabie, s-a auzit un ordin:

— Descoperiți-vă!

Zece mii de chipie s-au ridicat, în semn de omagiu.

— Acoperiți-vă!

Apoi toți prizonierii din lagăr, bloc după bloc, au fost obligați să defileze prin fața spânzuratului și să se uite la ochii stinși ai mortului, la limba care atârna. Kapo și șefii de bloc îi sileau să se uite bine la fața aceea.

După defilare, am primit permisiunea să ne ducem la blocuri și să mâncăm.

Îmi amintesc că în seara aceea supa mi s-a părut excelentă...

Am asistat și la alte execuții prin spânzurare. Nu am văzut niciun condamnat plângând. Trecuse multă vreme de când aceste trupuri uscate uitaseră gustul amar al lacrimilor.

Cu o excepție. *Oberkapo* al celui de-al 52-lea kommando de la cabluri era un olandez: un uriaș, peste doi metri înălțime. Șapte sute de deținuți munceau sub comanda lui și toți îl iubeau ca pe un frate. Nu pălmuisse niciodată pe nimeni și nici nu insultase vreun deținut.

Avea în serviciul lui un băiat, un *pipel*, cum erau numiți aceștia. Un băiat de vreo doisprezece ani, cu fața fină și frumoasă, lucru incredibil în acest lagăr.

(La Buna, toată lumea îi ura pe așa-numiții *pipel*; deseori erau mai cruzi decât adulții. Într-o zi, am văzut unul, în vârstă de treisprezece ani, bătându-și

tatăl pentru că acesta nu își făcuse bine patul. Bătrânul plângea, iar fiul lui urla: „Dacă nu încetezi imediat, nu îți mai aduc pâine. Ai înțeles?” Însă micul servitor al olandezului era adorat de toți. Avea o față de înger nefericit.)

Într-o zi, centrala electrică de la Buna s-a defec-tat. Chemat la fața locului, Gestapo a ajuns la con-cluzia că era vorba de un sabotaj. A fost descoperită o pistă. Aceasta ducea la blocul *Oberkapo*-ului olan-dez. Și acolo au fost descoperite, după percheziție, multe arme!

Oberkapo a fost arestat pe loc. A fost torturat timp de mai multe săptămâni, dar degeaba. Nu a spus niciun nume. A fost transferat la Auschwitz. Nu am mai auzit nimic despre el.

Micul *pipel* însă rămăsese în lagăr, la carceră. Tor-turat, a păstrat și el tăcerea. SS l-au condamnat la moarte, ca și pe alți doi deținuți la care fuseseră des-coperite arme.

Într-o zi, la întoarcerea de la lucru, am văzut trei spânzurători ridicate pe platforma unde se făcea apelul, trei corbi negri. Apel. Soldații SS în jurul nos-tru, cu mitralierele îndreptate spre noi: ceremonia tradițională. Trei condamnați aliniați — printre ei, micul *pipel*, îngerul cu ochi triști.

SS păreau mai preocupați, mai neliniștiți ca de obicei. Spânzurarea unui copil în fața a mii de spectatori nu era un lucru obișnuit. Șeful lagărului a citit verdictul. Toți ochii erau ațintiți către copil. Acesta era livid, aproape calm, își mușca buzele. Umbra spânzurătorii îl acoperea.

Lagerkapo a refuzat de această dată să fie călău. A fost înlocuit de trei SS.

Cei trei condamnați au urcat împreună pe scaune. Cele trei gâturi au fost introduse în același timp în nodurile funiilor.

— Trăiască libertatea! au strigat cei doi adulți.

Băiatul tăcea.

— Unde este bunul Dumnezeu, unde este? a întrebat cineva în spatele meu.

La un semn al șefului lagărului, cele trei scaune au fost împinse.

Liniște absolută în tot lagărul. La orizont, soarele apunea.

— Descoperiți-vă! a urlat șeful lagărului.

Vocea îi era răgușită. Noi plângeam.

— Acoperiți-vă!

Apoi a început defilarea. Cei doi adulți nu mai trăiau. Limbile le atârnav, umflate, vinete. Dar a treia funie nu era imobilă: fiind mai ușor, copilul încă trăia...

Noaptea

A rămas așa mai bine de jumătate de oră, lup-
tând, între viață și moarte, agonizând sub ochii
noștri. Și am fost obligați să ne uităm la el. Era încă
viu când mi-a venit rândul să trec prin fața lui.
Limba îi era roșie, ochii nu i se stinseseră încă.

În spatele meu, am auzit același om întrebând:

— Unde este Dumnezeu?

Și am simțit cum, în adâncul ființei mele, o voce
îi răspundea:

— Unde este? Uite-l aici — e spânzurat aici, pe
eșafodul ăsta.

În seara aceea, supa avea gust de cadavru.

CAPITOLUL V

Vara era pe sfârșite. Anul evreiesc se încheia.

În ajun de Roch-Hashana, ultima zi a acelui an blestemat, tot lagărul era electrizat de tensiunea care domnea în inimile noastre. Era, până la urmă, o zi diferită de celelalte. Ultima zi a anului. Cuvântul „ultima” suna foarte straniu. Și dacă era cu adevărat ultima zi?

Ni s-a distribuit masa de seară, o supă deasă, dar nimeni nu s-a atins de ea. Voiam să așteptăm până după rugăciune. Pe platforma unde se făcea apelul, înconjuțați de gardurile de sârmă ghimpată electrică, s-au adunat mii de evrei tăcuți, cu fețele descompuse.

Era noapte. Din toate blocurile continuau să vină prizonieri, capabili deodată să învingă timpul și spațiul, să le subordoneze voinței lor. „Ce ești Tu, Doamne, mă gândeam furios, în comparație cu această masă de oameni îndurerați care vin să strige

credința în Tine, mânia, revolta? Ce înseamnă grandoaarea Ta, stăpâne al universului, în fața acestei slăbiciuni, în fața acestei descompuneri și putreziciuni? De ce le tulburi încă sufletele bolnave, corpurile infirme?”

Zece mii de oameni veniseră să asiste la slujba solemnă, șefi de bloc, kapo, funcționari ai morții.

— Binecuvântați pe cel veșnic...

Vocea celui care oficia se făcea auzită. Mai întâi am crezut că era vântul.

— Binecuvântat fie numele celui veșnic!

Mii de oameni repetau binecuvântarea, se prosternau ca niște copaci în furtună.

Binecuvântat fie numele celui veșnic!

De ce, oare de ce L-aș binecuvânta? Toate fibrele ființei mele se revoltau. De ce îngăduise El să fie arși mii de copii în gropile din lagăr? De ce îngăduia El să funcționeze șase crematorii zi și noapte, în zilele de Sabat și în zilele de sărbătoare? De ce, în marea lui putere, crease Auschwitz, Birkenau, Buna și atâtea uzine ale morții? Cum aș putea să-I spun: „Binecuvântat să fii Tu, cel veșnic, stăpânul universului, care ne-ai ales între popoare pentru a fi torturați zi și noapte, pentru a-i vedea pe tații noștri, pe mamele noastre, pe frații noștri sfârșind în crematorii?”

Lăudat fie numele Tău sfânt, Tu, care ne-ai ales pentru a fi sacrificați pe altarul Tău”?

Auzeam cum se ridică vocea omului care oficia, puternică și în același timp fără vlagă, în mijlocul lacrimilor, al hohotelor de plâns, al suspinelor asistenței:

— Întreg pământul și universul sunt ale lui Dumnezeu!

Se oprea tot timpul, ca și cum nu ar fi avut forța să găsească înțelesul cuvintelor. Melodia suna înăbușit.

Iar eu, misticul de odinioară, gândeam: „Da, omul este mai puternic, mai mare decât Dumnezeu. Când ai fost decepționat de Adam și Eva, i-ai alungat din paradis. Când generația lui Noe Ți-a displăcut, ai trimis potopul. Când Sodoma nu a mai fost demnă în ochii Tăi, ai aruncat din cer foc și pucioasă. Dar oamenii aceștia pe care i-ai înșelat, pe care Tu i-ai lăsat să fie torturați, măcelăriți, gazați, calcinați, ce fac oare? Îți închină rugi Ție! Îți laudă numele!”

— Toată creația mărturisește măreția lui Dumnezeu!

Altădată, ziua de Anul Nou îmi domina viața. Știam că păcatele mele îl întristau pe cel veșnic, imploram iertarea Lui. Altădată, credeam profund că

de un singur gest al meu, că de o singură rugă a mea depindea salvarea lumii.

Azi, nu mai imploram. Nu mai eram capabil să gem. Dimpotrivă, mă simțeam foarte puternic. Eram acuzatorul. Iar acuzatul: Dumnezeu. Ochii mi se deschiseseră și eram singur, teribil de singur pe lume, fără Dumnezeu, fără om. Fără dragoste, fără milă. Nu mai eram decât cenușă, dar mă simțeam mai puternic decât Atotputernicul de care viața îmi fusese multă vreme legată. În mijlocul acelei adunări care se ruga, eram ca un observator străin.

Slujba s-a terminat cu rugăciunea Kaddish. Fiecare spunea Kaddish pentru părinți, pentru copii, pentru frați și pentru sine.

Câteva clipe, am rămas pe platforma unde se făcea apelul. Nimeni nu îndrăznește să rupă vraja. Apoi a sunat ora stingerii, iar deținuții s-au îndreptat încet spre blocurile lor. Am auzit cum își urau unul altuia un an bun!

Am plecat alergând în căutarea tatălui meu. Și în același timp îmi era teamă că va trebui să-i urez un an nou fericit, în care nu mai credeam.

Era în picioare lângă bloc, sprijinit de zid, încovoiat, cu umerii căzuți ca sub o mare povară. M-am apropiat, i-am luat mâna și i-am sărutat-o. O lacrimă a căzut pe mână. A cui era lacrima aceea? A mea? A lui? Nu am spus nimic. Nici el. Nu ne înțelesesem niciodată atât de bine.

Sunetul clopotului ne-a readus la realitate. Trebuia să mergem la culcare. Veneam de tare departe. Am ridicat ochii ca să mă uit la fața tatălui meu, încovoiat deasupra mea, pentru a încerca să surprind un surâs sau ceva asemănător pe fața lui descărnată și îmbătrânită. Nimic. Nici măcar umbra unei expresii. Învins.

Yom Kippur. Ziua Marii Iertări.

Trebuia să postim? Chestiunea era aprig dezbătută. Postul putea să însemne o moarte sigură, mai rapidă. Aici posteam tot anul. Tot anul era Yom Kippur. Alții însă spuneau că trebuia să postim, tocmai pentru că era periculos să o facem. Trebuia să-i arătăm lui Dumnezeu că și aici, în acest infern, eram capabili să-L slăvim.

Eu nu am postit. Mai întâi pentru a-i face plăcere tatălui meu, care îmi interzisese să o fac. Apoi, nu aveam niciun motiv să postesc. Nu mai acceptam tăcerea lui Dumnezeu. Îmi goleam supă din gamelă și

vedeam în acest gest un act de revoltă și de protest împotriva Lui.

Și mestecam bucata de pâine.

Simțeam că în adâncul inimii mele nu era decât un mare vid.

SS ne-au oferit un cadou frumos de Anul Nou.

Ne întorceam de la lucru. După ce am trecut de poarta lagărului, am simțit că ceva neobișnuit se petrecea. Apelul a durat mai puțin ca de obicei. Supa de seară a fost distribuită în mare viteză și înghițită pe loc, cu neliniștea în suflet.

Nu mai stăteam în același bloc cu tatăl meu. Fusesem transferat în alt kommando, cel de construcții, unde trebuia, douăsprezece ore pe zi, să car blocuri mari de piatră. Șeful blocului meu era un evreu german, mic de statură, cu privirea iscoditoare. Ne-a anunțat, în seara aceea, că nimeni nu avea voie să părăsească blocul după supa de seară. Și curând a început să circule un cuvânt teribil: trierea.

Știam ce însemna asta. Un SS urma să ne examineze. Dacă găsea un om slab, un „musulman”, cum îi spuneam noi, nota numărul acestuia: bun pentru crematoriu.

Noaptea

După supă, ne-am adunat în spațiul dintre paturi. Veteranii spuneau:

— Aveți noroc că ați fost aduși aici mai târziu. Este un paradis azi, în comparație cu ceea ce era lagărul acum doi ani. Nu era apă, nu erau pături, aveam mai puțină supă și pâine. Noaptea, dormeam aproape goi și erau minus treizeci de grade. În fiecare zi, adunam cadavrele cu sutele. Munca era foarte grea. Astăzi, aici e un mic paradis. Kapo avea ordin să omoare în fiecare zi un anumit număr de prizonieri. Și, în fiecare săptămână, trierea. O selecție nemiloasă... Da, ați avut noroc.

— Destul! Tăceți! i-am implorat. Puteți să povestiți mâine sau în altă zi.

Au izbucnit în râs. Nu degeaba erau veterani.

— Îți este frică? Și nouă ne e frică. Și aveai de ce, altădată.

Bătrânii stăteau în colțul lor, muți, imobili, ca niște oameni hăituiți. Unii se rugau.

O oră de răgaz. Peste o oră, vom cunoaște verdictul: moartea sau amânarea.

Și tata? Abia acum îmi aminteam de el. Cum va reuși să treacă de triere? Îmbătrânise atât de mult...

Șeful blocului nostru nu ieșise din lagărele de concentrare din 1933. Trecuse deja prin toate

abatoarele, prin toate uzinele morții. Către ora nouă, s-a înființat în mijlocul nostru:

— *Achtung!*

Imediat s-a făcut liniște.

— Ascultați bine ce am să vă spun. (Pentru prima dată, simțeam cum îi tremură vocea.) Peste câteva clipe începe trierea. Trebuie să vă dezbrăcați la piele. Apoi să treceți unul după altul prin fața medicilor SS. Sper că veți reuși să scăpați cu toții. Dar trebuie să vă măriți șansele. Înainte de a intra în camera de alături, faceți câteva mișcări ca să căpătați ceva culoare. Nu mergeți agale, alergați! Alergați ca și cum dracul ar fi pe urmele voastre! Nu vă uitați la SS. Alergați, drept înainte!

S-a întrerupt o clipă, apoi a adăugat:

— Și, cel mai important, nu vă fie frică!

Era un sfat pe care am fi vrut tare mult să-l putem urma.

M-am dezbrăcat și mi-am lăsat hainele pe pat. În seara aceea nu era niciun pericol să fie furate.

Tibi și Yossi, care fuseseră mutați în același kommando cu mine, au venit să-mi spună:

— Să rămânem împreună. Vom fi mai puternici.

Yossi murmură ceva. Se ruga probabil. Nu știusem că Yossi era credincios. Crezusem întotdeauna contrariul. Tibi, foarte palid, tăcea. Toți deținuții din

bloc stăteau, goi, între paturi. Probabil că așa trebuie să stai la Judecata de apoi.

— Vin!

Trei ofițeri SS îl însoțeau pe faimosul doctor Mengele, cel care ne primise la Birkenau. Șeful de bloc, încercând să suradă, ne-a întrebat:

— Sunteți pregătiți?

Da, eram pregătiți. Ca și medicii SS, de altfel. Doctorul Mengele avea o listă în mână: numerele noastre. I-a făcut semn șefului de bloc: „Putem începe!” Ca și cum ar fi fost vorba de un joc.

Primii care au trecut au fost „personalitățile” blocului, *Stubenelteste*, kapo, contramaiștri, toți în perfectă condiție fizică, natural! Apoi a venit rândul deținuților simpli. Doctorul Mengele îi măsură din cap până-n picioare. Din când în când, nota un număr. Nu mă gândeam decât la un singur lucru: să nu-l las să-mi ia numărul, să nu-l las să-mi vadă brațul stâng.

În fața mea nu mai erau decât Tibi și Yossi. Au trecut. Am avut timp să văd că doctorul Mengele nu le notase numerele. Cineva m-a împins. Era rândul meu. Am alergat fără să mă uit înapoi. Capul mi se învârtea: ești prea slab, ești lipsit de putere, ești prea slab, ești bun pentru cuptor... Cursa mi se părea interminabilă, aveam impresia că alerg de ani

întregi... Ești prea slab, n-ai pic de vlagă... În fine, am ajuns, la capătul puterilor. După ce mi-am recăpătat suflul, i-am întrebat pe Yossi și pe Tibi:

— Am fost trecut pe listă?

— Nu, a spus Yossi. Și a adăugat, surâzând: oricum, nici n-ar fi putut, alergai prea repede...

Am început să râd. Eram fericit. Aș fi vrut să-i îmbrățișez. În clipa asta, puțin îmi păsa de ceilalți! Nu fusesem trecut pe listă.

Cei al căror număr fusese trecut pe listă stăteau deoparte, părăsiți de lumea întreagă. Unii plâneau în tăcere.

Ofițerii SS au plecat. Șeful de bloc a apărut, iar fața lui reflecta oboseala noastră, a tuturor:

— Totul a decurs bine. Nu vă îngrijorați. Nimeni nu va păți nimic. Nimeni...

Încă mai încerca să suradă. Un biet evreu slăbit, uscățiv, l-a întrebat cu o voce tremurândă:

— Dar... dar, *Blockälteste*, eu am fost trecut pe listă!

Șeful de bloc s-a înfuriat: cum adică, nu îl credeau!

— Ce mai vreți? Poate credeți că mint? Vă spun o dată pentru totdeauna: nu vi se va întâmpla nimic!

Niciunuia dintre voi! Vă complăceți în disperare, imbecili ce sunteți!

Clopotul a sunat, anunțându-ne că trierea se încheiase în tot lagărul.

Am început să alerg cât mă țineau puterile către blocul 36; l-am întâlnit pe tata pe drum. Venea la mine:

— Deci? Ai trecut?

— Da. Și tu?

— Și eu.

Puteam în fine să răsuflu ușurat! Tata avea un cadou pentru mine: o jumătate de rație de pâine obținută în schimbul unei bucăți de cauciuc, găsită la depozit, din care se putea confecționa o talpă de pantof.

Clopotul. Trebuia să ne despărțim, să ne ducem la culcare. Totul era reglementat de clopot. Acesta dădea ordinele, iar eu le executam în mod automat. Îl uram. Când mi se întâmpla să visez la o lume mai bună, mi-o imaginam ca un univers fără clopote.

Au trecut câteva zile. Nu ne mai gândeam la triere. Mergeam la lucru ca de obicei și încărcam pietre grele în vagoane. Rațiile erau mai mici: asta era singura schimbare.

Ne trezisem înaintea zorilor, ca în fiecare zi. Promisem cafeaua fără zahăr, rația de pâine. Urma să ne ducem pe șantier, ca de obicei. Șeful de bloc a venit alergând:

— Liniște, vă rog. Am aici o listă cu numere. Am să v-o citesc. Toți cei pe care îi voi numi nu se vor duce la lucru în dimineața asta: vor rămâne în lagăr.

Și, cu o voce monotonă, a citit zece nume. Am înțeles: erau cei selectați. Doctorul Mengele nu uitase.

Șeful de bloc s-a îndreptat spre camera lui. Zece prizonieri l-au înconjurat, agățându-se de hainele lui:

— Salvați-ne! Ne-ați promis... Vrem să mergem pe șantier, avem destulă forță ca să muncim. Suntem lucrători buni. Putem... vrem...

A încercat să-i liniștească, să-i îmbărbăteze în legătură cu soarta lor, să le explice: faptul că rămâneau în lagăr nu însemna mare lucru, nu avea o semnificație tragică:

— Eu rămân aici aproape în fiecare zi...

Era un argument cusut cu ață albă. Și-a dat seama de asta, n-a mai spus nimic și s-a închis în camera lui.

Clopotul a sunat.

— Încolonarea!

Acum nu mai avea importanță că munca era grea. Esențialul era să te găsești departe de bloc, departe de creuzetul morții, departe de centrul infernului.

L-am zărit pe tata alergând spre mine. Mi s-a făcut frică.

— Ce se întâmplă?

Fără suflu, nu reușea să deschidă gura.

— Și eu... și eu... Mi-au spus să rămân în lagăr.

Îi notaseră numărul fără ca el să-și dea seama.

— Ce ne facem? am întrebat, îngrijorat.

El însă voia să mă liniștească:

— Nimic nu e sigur încă. Mai există încă șansa să scăpăm. Azi vor face o a doua triere... o triere decisivă...

Am tăcut.

Simțea că nu mai avea timp. Vorbea repede: ar fi vrut să-mi spună atât de multe lucruri. Se încurca în cuvinte, vocea îi era gătită. Știa că trebuia să plece peste câteva momente. El va rămâne singur, atât de singur...

— Uite, ia cuțitul acesta, mi-a spus, eu nu mai am nevoie de el. Ți-ar putea prinde bine. Ia și lingura asta. Să nu le vinzi. Repede! Haide, ia-le, dacă ți le dau!

Moștenirea...

— Nu vorbi așa, tată. (Simțeam că eram pe punctul să izbucnesc în lacrimi.) Nu vreau să spui asta. Păstrează lingura și cuțitul. Ai la fel de multă nevoie de ele ca și mine. Ne vedem diseară, după lucru.

S-a uitat la mine cu ochii lui oboseți și în care se citea disperarea. A continuat:

— Ți-o cer... Ia-le, te rog să faci ce-ți cer, fiule. Nu avem timp... Fă ce-ți spune tatăl tău.

Kapo a urlat ordinul de plecare.

Kommandoul s-a îndreptat spre poarta lagărului. Stâng, drept! Îmi mușcam buzele. Tata rămăsese lângă bloc, sprijinit de zid. Apoi a început să alerge, încercând să ne ajungă din urmă. Poate că uitase să-mi spună ceva... Însă mergeam prea repede... Stâng, drept!

Am ajuns la poartă. Ne-au numărat, în vacarmul muzicii militare. Am ieșit afară.

Toată ziua, m-am mișcat ca un somnambul. Tibi și Yossi îmi spuneau din când în când cuvinte de îmbărbătare. Și kapo încerca să mă liniștească. Îmi dăduse o sarcină mai ușoară. Îmi era greață. Ce bine se purtau toți cu mine! Așa cum te porți cu un orfan. Mă gândeam: chiar și acum, tata mă ajută.

Nici eu nu știam ce voiam, ca ziua să treacă mai repede, sau mai încet. Îmi era teamă că în seara

aceea aveam să fiu singur. Că ar fi fost mai bine să mor chiar aici!

În fine, am pornit pe drumul de întoarcere. Ce mult aş fi vrut să ni se ordone să alergăm!

Marşul militar. Poarta. Lagărul.

Am alergat către blocul 36.

Mai existau oare miracole pe pământ? Trăia. Scăpase de a doua triere. Putuse să dovedească faptul că încă mai era util... I-am dat înapoi cuţitul şi lingura.

Akiba Drumer ne-a părăsit, victimă a trierii. În ultima vreme, răţacea pierdut printre noi, cu ochii sticloşi, povestind tuturor cât de slab este: „Nu mai pot... S-a sfârşit...” Era imposibil să-i ridici moralul. Nu asculta ce i se spunea. Nu făcea decât să repete că pentru el totul se sfârşise, că nu mai putea să lupte, că nu mai avea nici forţă, nici credinţă. Ochii i se goleau dintr-odată, nu mai erau decât două răni deschise, două fântâni ale terorii.

Nu era singurul care-şi pierduse credinţa în zilele acelea ale trierii. Am cunoscut un rabin dintr-un oraşel din Polonia, un bătrân încovoiat, cu buzele mereu tremurânde. Se ruga tot timpul, în bloc, pe şantier, în coloană. Recita din memorie pagini

întregi din Talmud, discuta cu el însuși, punea întrebări și răspundea tot el. Într-o zi, mi-a spus:

— S-a sfârșit. Dumnezeu ne-a părăsit.

Și, ca și cum s-ar fi căit că pronunțase aceste cuvinte, atât de rece, atât de sec, a adăugat cu vocea lui stinsă:

— Știu. Nu am dreptul să spun astfel de lucruri. O știu bine. Omul este prea mic, prea jalnic de infim pentru a căuta să înțeleagă căile misterioase ale lui Dumnezeu. Dar ce pot să fac? Nu sunt un înțelept, un drept, nu sunt un sfânt. Sunt o simplă creatură din carne și oase. Sufăr și simt infernul în sufletul și în carnea mea. Am ochi și văd ce se întâmplă aici. Unde este milostenia divină? Unde este Dumnezeu? Cum pot să cred, cum putem să credem în acel Dumnezeu milostiv?

Bietul Akiba Drumer, dacă ar fi putut să creadă în continuare în Dumnezeu, să vadă în acest calvar o încercare trimisă de Dumnezeu, nu ar fi căzut la triere. Dar de când simțise primele fisuri în credința lui, își pierduse motivele de a lupta și începuse să agonizeze.

Când a început trierea, era condamnat dinainte, își oferea deja gâtul călăului. Ne-a cerut solemn:

— Peste trei zile, eu nu am să mai fiu... să spuneți Kaddish pentru mine.

Noaptea

I-am promis: peste trei zile, când vom vedea fumul ieșind pe coș, ne vom gândi la el. Vom aduna zece oameni și vom face o slujbă specială. Toți prietenii lui vor spune Kaddish.

Atunci a pornit spre spital cu un pas aproape sigur, fără să se uite înapoi. O ambulanță îl aștepta ca să-l ducă la Birkenau.

Erau zile îngrozitoare. Primeam mai multe lovituri decât mâncare, eram striviți de munca grea. Și după trei zile de la plecarea lui am uitat să spunem Kaddish.

Era iarnă. Zilele s-au scurtat, iar nopțile au devenit aproape insuportabile. În primele ore ale dimineții, vântul înghețat ne șfichiuia ca un bici. Ni s-au dat haine de iarnă: cămăși vărgate puțin mai groase. Veteranii au avut din nou ocazia să ricaneze:

— Acum veți simți cu adevărat gustul lagărului!

Plecam la lucru ca de obicei, cu trupul înghețat. Pietrele erau atât de reci, încât mâinile ni se lipeau de ele. Dar te obișnuiești cu toate.

Nu am lucrat de Crăciun și de Anul Nou. Am avut dreptul la o zeamă mai puțin chioară.

Pe la mijlocul lui ianuarie, piciorul drept mi s-a umflat din cauza frigului. Nu mai puteam să pășesc.

M-am dus la doctor. Acesta, un mare doctor evreu, un deținut ca și noi, a fost categoric: „Trebuie operat! Dacă mai așteptăm, va trebui să-i amputez degetele de la picior și poate chiar gamba”.

Asta mai lipsea! Dar nu aveam de ales. Doctorul se hotărâse pentru operație, nu aveam ce discuta. Eram chiar mulțumit că luase el această decizie.

Mi s-a dat un pat, cu cearșafuri albe. Uitasem că oamenii obișnuiau să doarmă pe cearșaf.

La spital nu era rău deloc: aveam dreptul la pâine și la o supă mai consistentă. Aici nu era clopot, nici apel, nici nu trebuia să muncești. Din când în când, îi puteam trimite un codru de pâine tatei.

Lângă mine stătea un evreu ungar bolnav de dizenterie. Numai piele și os, cu ochii stinși. Îi auzeam doar vocea: era singurul semn că trăia. De unde avea forța să vorbească?

— Nu e cazul să te bucuri prea tare, dragul meu. Și aici există triere. Chiar mai des decât afară. Germania nu are nevoie de evrei bolnavi. Germania nu are nevoie de mine. La viitorul transport, vei avea un alt vecin de pat. Ascultă-mă, urmează-mi sfatul: părăsește spitalul înainte de triere!

Vorbele astea care ieșeau parcă din pământ, dintr-o formă fără chip, m-au îngrozit peste măsură.

Cu siguranță, spitalul era foarte mic și dacă veneau noi bolnavi trebuia să li se facă loc.

Poate că vecinul meu fără chip, care se temea că se va număra printre primele victime, voia pur și simplu să mă alunge, să elibereze patul pentru a-și da o șansă de supraviețuire. Poate că nu voia decât să mă sperie. Dar dacă era adevărat ce spunea? Am hotărât să aștept să văd ce se întâmplă.

Medicul a venit să mă anunțe că mă va opera a doua zi.

— Nu te teme, a adăugat, totul va fi bine.

La ora zece dimineața, am fost dus în sala de operații. Doctorul „meu” era acolo. M-am liniștit. Simțeam că în prezența sa nu se putea întâmpla nimic rău. Fiecare cuvânt al său era o binecuvântare și fiecare privire îmi dădea speranță.

— O să te doară puțin, mi-a spus, dar o să treacă. Strânge din dinți.

Operația a durat o oră. Nu m-au anesteziat. M-am uitat tot timpul la doctor. Apoi am simțit că leșin...

Când mi-am revenit, am deschis ochii și la început nu am văzut decât alb, cearșafurile, apoi am zărit fața doctorului, deasupra mea:

— Totul a fost bine. Ești tare curajos, micuțule. Ai să rămâi aici două săptămâni, ai să te odihnești și

ai să te înzdrăvești. Ai să mănânci bine, ai să-ți destinzi corpul și nervii...

Îi urmăream mișcările buzelor. Înțelegeam cu greu ce îmi spunea, dar murmurul vocii sale îmi făcea bine. Deodată, fruntea mi s-a acoperit de broboane reci de sudoare: nu-mi simțeam piciorul! Îmi fusese amputat?

— Domnule doctor, am bolborosit, domnule doctor?

— Ce este, micuțule?

Nu aveam curajul să-l întreb.

— Domnule doctor, mi-e sete...

Mi-a adus apă. Surâdea. Se pregătea să iasă, avea și alți bolnavi.

— Domnule doctor?

— Ce este?

— Voi putea să mă folosesc de picior?

A încetat să surâdă. Mi s-a făcut frică. M-a întrebat:

— Micuțule, ai încredere în mine?

— Foarte multă încredere, domnule doctor.

— Ei bine, ascultă-mă: peste cincisprezece zile vei fi complet refăcut. Vei putea să mergi ca toți ceilalți. Talpa piciorului tău era plină de puroi. Trebuia să tai punga aceea. Nu ți-am amputat nimic. Ai să vezi,

peste cincisprezece zile ai să te plimbi ca toată lumea.

Nu-mi rămânea decât să aștept cincisprezece zile.

Dar, chiar a doua zi după operație, în lagăr s-a zvonit că frontul se apropiase brusc. Se spunea că Armata Roșie se îndrepta spre Buna; nu mai era decât o chestiune de ore.

Eram obișnuiți cu genul acesta de zvonuri. Nu era pentru prima oară că un fals profet ne anunța pacea-în-lume, tratative-cu-Crucea-Roșie-pentru-eliberarea-noastră sau alte baliverne... De multe ori, le credeam... Era ca o injecție cu morfină.

Dar, de data aceasta, profețiile păreau mai bine fundamentate. În ultimele nopți, auzisem în depărtare tunurile.

Vecinul meu, omul fără chip, mi-a spus:

— Nu-ți face iluzii. Hitler a precizat cât se poate de clar că va omorî toți evreii înainte ca orologiul să sune de douăsprezece ori, înainte ca ei să poată auzi ultima bătaie.

Am izbucnit:

— Și ce-i cu asta? Oare trebuie să-l considerăm profet pe Hitler?

M-a privit cu ochii lui stinși și reci. În cele din urmă, a spus, cu o voce înghețată:

— Am mai mare încredere în Hitler decât în oricine altul. Este singurul care și-a ținut promisiunile, toate promisiunile făcute poporului evreu.

În după-amiaza aceleiași zile, la ora patru, ca de obicei, clopotul i-a chemat la raport pe toți șefii de bloc.

S-au întors disperați. Nu reușeau să deschidă gura ca să pronunțe acest cuvânt: „Evacuare”. Urma să părăsim lagărul și să fim trimiși în spatele frontului. Încotro? Undeva în Germania. În alte lagăre: erau destule.

— Când?

— Mâine-seară.

— Poate că rușii vor ajunge înainte...

— Poate.

Știam cu toții foarte bine că nu avea să fie așa.

Lagărul devenise un stup. Toți alergau, se cheamau. În toate blocurile, deținuții se pregăteau de plecare. Uitasem de piciorul meu bolnav. Un medic a intrat în salon și a anunțat:

— Mâine, imediat după căderea nopții, deținuții din lagăr vor porni la drum. Bloc după bloc. Bolnavii pot să rămână la infirmerie, nu vor fi evacuați.

Această veste ne-a dat de gândit. Oare ofițerii SS vor lăsa câteva sute de deținuți să se lăfăie în blocurile-spital așteptând sosirea eliberatorilor? Le vor permite evreilor să audă sunând a douăsprezecea bătaie a orologiului? Evident, nu.

— Toți bolnavii vor fi uciși pe loc, a spus omul fără chip. Și, într-un ultim lot, aruncați în crematoriu.

— Lagărul este fără îndoială minat, a remarcat altcineva. Totul va sări în aer imediat după evacuare.

Eu, unul, nu mă gândeam la moarte, dar nu voiam să mă despart de tata. Suferisem deja atât de mult, suportasem atâtea împreună: nu era momentul să ne despărțim.

Am alergat afară, să-l caut. Stratul de zăpadă era gros, ferestrele blocurilor erau acoperite cu gheață. Cu un bocanc în mână, căci nu puteam să-mi încalț piciorul drept, alergam, fără să simt nici durerea, nici frigul.

— Ce ne facem?

Tata nu mi-a răspuns.

— Ce facem, tată?

Era pierdut în gânduri. Alegerea se afla în mâinile noastre. De data asta, puteam să ne decidem soarta. Să rămânem amândoi la spital, unde puteam

să-l plasez ca bolnav sau ca infirmier, cu ajutorul doctorului meu. Sau să plecăm împreună cu ceilalți.

Eram hotărât să-mi urmez părintele oriunde.

— Ei bine, ce facem, tată?

El tăcea.

— Să-i lăsăm să ne evacueze odată cu ceilalți.

Nu mi-a răspuns. Se uita la piciorul meu.

— Crezi că vei putea să mergi?

— Da, cred.

— Sper să nu regretăm, Eliezer.

Am aflat după război care a fost soarta celor rămași în spital. Au fost eliberați de sovietici, pur și simplu, la nouă zile după evacuare.

Nu m-am mai întors la spital. M-am dus la blocul meu. Rana mi se deschisese și sângera: sub pașii mei, zăpada se înroșea.

Șeful de bloc distribuia rații duble de pâine și de margarină pentru drum. Puteam lua câte haine și cămăși voiam de la magazie.

Era frig. Ne-am dus la culcare.

Ultima noapte la Buna. Încă o dată, ultima noapte. Ultima noapte acasă, ultima noapte în ghetou, ultima noapte în vagon și, acum, ultima noapte

Noaptea

la Buna. Oare cât timp de acum încolo viața noastră avea să se mai târască de la o „ultimă noapte” la alta?

Nu puteam să dorm. Prin ferestrele înghețate se vedeau, din când în când, lumini roșii. Lovituri de tun întrerupeau liniștea nopții. Rușii erau tare aproape! Între ei și noi — o noapte, ultima noastră noapte. Se auzeau șoapte de la un pat la altul: cu puțin noroc, rușii aveau să ajungă înainte de evacuare. Speranța nu murise încă.

Cineva a strigat:

— Încercați să dormiți. Păstrați-vă forțele pentru călătorie.

Asta mi-a amintit de ultimele recomandări ale mamei, în ghetou.

Dar nu reușeam să adorm. Piciorul mă ardea.

Dimineață, lagărul își schimbase înfățișarea. Deținuții erau îmbrăcați care mai de care mai ciudat: parcă eram la bal mascat. Fiecare îmbrăcase mai multe haine una peste alta ca să se apere de frig. Bieți saltimbanci, mai mult lați decât lungi, mai mult morți decât vii, bieți clovni ale căror fețe de fantome ieșeau dintr-o grămadă de haine de ocnași! Paiate.

Am încercat să găsec un bocanc mai mare. Degeaba. Am rupt o pătură și mi-am înfășurat piciorul

rănit. Apoi am început să merg prin lagăr, în căutarea unor bucăți de pâine și a câtorva cartofi.

Unii spuneau că vom fi duși în Cehoslovacia. Ba nu: la Gros-Rosen. Nu: la Gleiwitz. Nu: la...

Ora două după-amiază. Zăpada continua să cadă.

Orele treceau repede acum. Apusul. Ziua dispărea în cenușiu.

Șeful de bloc și-a amintit deodată că uitasem să facem curățenie în blocul nostru. A ordonat ca patru prizonieri să spele podeaua... Cu o oră înainte de a părăsi lagărul! De ce? Pentru cine?

— Pentru armata eliberatoare, a strigat el. Să știe că aici au trăit oameni, nu porci.

Prin urmare, eram oameni? Blocul a fost curățat lună, spălat până în cel mai ascuns ungher.

La ora șase, a sunat clopotul. Dangătul funebru. Însmormântarea. Procesiunea urma să pornească în marș.

— Încolonarea! Repede!

În câteva clipe, eram cu toții încolonați, în ordinea blocurilor. Se lăsase noaptea. Totul era în ordine, după planul stabilit.

S-au aprins proiectoarele. Sute de SS înarmați au apărut din întuneric, însoțiți de câini-lupi. Ninsoarea continua să cadă.

Noaptea

Porțile lagărului s-au deschis. De cealaltă parte părea să ne aștepte o noapte și mai neagră.

Deținuții din primele blocuri au pornit. Noi așteptam. Trebuia să așteptăm ieșirea celor cincizeci și șase de blocuri care ne precedau. Era foarte frig. În buzunar, aveam două bucăți de pâine. Cu ce poftă le-aș fi mâncat! Dar nu aveam dreptul. Nu acum.

Se apropia rândul nostru: blocul 53... blocul 55...

— Blocul 57, înainte, marș!

Ningea fără încetare.

CAPITOLUL VI

Un vânt înghețat sufla cu putere. Dar noi mergeam fără să ne oprim.

Soldații SS ne-au obligat să grăbim pasul. „Mai repede, javre mizerabile!” De ce nu? Mișcarea ne încălzea puțin. Sângele ne curgea mai ușor prin vene. Aveam senzația că trăim din nou...

„Mai repede, javre mizerabile!” Nu mai mergeam, alergam. Ca niște automate. Soldații SS alergau și ei, cu armele în mâini. Parcă fugeam înaintea lor.

Noapte neagră. Din când în când, în noapte răsună o detunătură. Aveau ordin să tragă în cei care nu puteau păstra ritmul. Cu degetul pe trăgaci, nu se lipseau deloc de această plăcere. Dacă unul dintre noi se oprea o secundă, o rafală scurtă suprima o javră mizerabilă.

Puneam mașinal un picior în fața celuilalt. Puneam în mișcare acest corp scheletic, care încă

atârna atât de greu. Aș fi dat orice să scap de el! În pofida încercărilor mele de a nu mă gândi la asta, simțeam că sunt alcătuit din două părți: eu și corpul meu. Îl uram.

Repetam: „Nu te mai gândi, nu te opri, aleargă!”

Lângă mine, oamenii se prăbușeau în zăpada murdară. Rafale de armă.

Alături de mine alerga un tânăr din Polonia, pe nume Zalman. Lucrase la Buna în depozitul de material electric. Toată lumea își bătea joc de el pentru că tot timpul se ruga și medita la o anumită problemă talmudică. Pentru el, era un mod de a evada din realitate, de a nu simți loviturile...

Brusc, a început să aibă dureri de stomac. „Mă doare burta”, mi-a suflat. Nu mai putea să meargă. Trebuia să se oprească un moment. L-am implorat:

— Mai așteaptă un pic, Zalman. Curând, o să ne oprim cu toții. N-o să alergăm așa până la capătul lumii.

Dar, în timp ce alerga, a început să-și descheie nasturii de la pantalon și mi-a strigat:

— Nu mai pot. Simt că-mi explodează burta...

— Fă un efort, Zalman... Încearcă.

— Nu mai pot, a gemut el.

Cu pantalonul în vine, s-a lăsat în jos.

Este ultima imagine pe care o am despre el. Nu cred că a fost omorât de un SS, căci nu-l văzuse nici pe unul. Probabil că a murit strivit de picioarele miilor de oameni care veneau în urma noastră.

L-am uitat repede. Am început să mă gândesc la mine. Din cauza piciorului care mă durea, mă străbăteau frisoane la fiecare pas. „Doar câțiva metri, mă gândeam, doar câțiva metri și totul se va sfârși. Am să cad. O mică flacără roșie... Un foc de armă.” Moartea mă va învălui și mă va înăbuși. Ideea că am să mor, că nu am să mai fiu începea să mă fascineze. Să nu mai exist. Să nu mai simt nimic, nici oboseală, nici frig, nimic. Să sar din coloană, să alunec spre marginea drumului.

Prezența tatălui meu era singurul lucru care mă împiedica... Alerga alături de mine, găfâind, la capătul puterilor, în agonie. Nu aveam dreptul să mor. Ce va face el fără mine? Eram singurul lui sprijin.

Gândurile acestea m-au absorbit o vreme, în timp ce continuam să alerg, fără să-mi simt piciorul rănit, fără măcar să-mi dau seama că alerg, fără să fiu conștient că posed un corp care galopa acolo, pe drum, în mijlocul mai multor mii de oameni.

Mi-am revenit și am încercat să încetinesc puțin ritmul. Dar nici nu putea fi vorba de asta. Valurile de

oameni se revărsau ca o maree și m-ar fi strivit ca pe o furnică.

Eram ca un somnambul. Mi se întâmpla să închid ochii și era ca și cum aș fi dormit. Din când în când, cineva mă împingea cu putere din spate și mă trezeam. Omul urla: „Aleargă mai repede. Dacă nu vrei să înaintezi, lasă-i pe ceilalți să treacă”. Dar ajungea să închid ochii o secundă pentru a vedea defilând o întreagă lume, pentru a visa o întreagă viață.

Drum fără sfârșit. Să te lași împins de mulțime, să te lași antrenat de destinul orb. Când oboseau, soldații SS erau înlocuiți. Pe noi nu ne înlocuia nimeni. Cu membrele rebegite de frig, în pofida cursei, cu gâtul uscat, înfometați, gâfâind, continuam să alergăm.

Eram stăpânii naturii, stăpânii lumii. Uitasem tot, moartea, oboseala, nevoile naturale. Mai puternici decât frigul și foamea, mai puternici decât focurile de armă și dorința de a muri, condamnați și vagabonzi, simple numere, eram singurii oameni de pe pământ.

În fine, luceafărul dimineții s-a ivit pe cerul cenușiu. La orizont se arăta o geană de lumină. Nu mai puteam, nu mai aveam forță, nu mai aveam iluzii.

Comandantul ne-a anunțat că parcursesem deja șaptezeci de kilometri de când pornisem. Depășisem

de mult limitele oboselii. Picioarele noastre se mișcau în mod mecanic, fără să vrem, fără noi.

Traversam un sat părăsit. Niciun suflet viu. Nici măcar un lătrat. Case cu ferestre larg deschise. Unii s-au desprins din rânduri încercând să se ascundă în clădirile părăsite.

Încă o oră de marș și, în sfârșit, a fost dat ordinul de oprire.

Ca un singur om, ne-am prăbușit în zăpadă. Tata m-a scuturat:

— Nu aici... Ridică-te... Ceva mai încolo. E un hangar acolo... Vino...

Nu aveam nici chef, nici forță să mă ridic. Cu toate acestea, m-am supus. Nu era un hangar, ci o fabrică de cărămizi cu acoperișul prăbușit, cu geamurile sparte, cu zidurile murdare de funingine. Nu era ușor să pătrunzi înăuntru. Sute de deținuți se înghesuiau în fața ușii.

Am reușit să intrăm, în cele din urmă. Și acolo era zăpadă. M-am prăbușit. Abia acum simțeam cât sunt de obosit. Zăpada mi se părea un covor moale, cald. Am ațipit.

Nu știi cât timp am dormit. Câteva clipe, sau un ceas. Când m-am trezit, o mână rece mă bătea ușor pe obraji. M-am chinuit să ridic pleoapele; era tata.

Ce tare îmbătrânise din seara precedentă! Era coșat, parcă mai încovoiat ca de obicei. Cu ochii împietriți, cu buzele veștede, parcă putrede. Totul la el dovedea o oboseală extremă. Vocea îi era udă de lacrimi și de zăpadă:

— Nu te lăsa furat de somn, Eliezer. Este periculos să adormi în zăpadă. Adormi pentru totdeauna. Vino, băiatul meu, vino. Ridică-te.

Să mă ridic? De ce? De ce să ies de sub plapuma asta atât de pufoasă? Auzeam cuvintele tatei, dar mi se păreau lipsite de sens, ca și cum mi-ar fi cerut să iau în spate tot hangarul acela...

— Vino, fiule, vino...

M-am ridicat, strângând din dinți. Susținându-mă cu un braț, m-a dus afară. Nu era deloc ușor. Fusese greu să intri, era la fel de greu să ieși. Pe jos, oameni striviți, călcați în picioare, agonizau. Nimeni nu se uita la ei.

Am ieșit afară. Vântul înghețat îmi șfichiuia fața. Îmi mușcam buzele fără încetare ca să nu înghețe. În jurul meu, totul părea a fi un dans al morții. Care te amețea. Mergeam într-un cimitir. Printre trupuri înțepenite, niște bușteni de lemn. Niciun strigăt de disperare, nicio tânguire, doar o agonie în masă, tăcută. Nimeni nu implora ajutorul nimănui. Oamenii

mureau pentru că trebuiau să moară. Nu voiau să creeze neplăceri.

În fiecare trup înțepenit, mă vedeam pe mine. Curând, nici nu aveam să le mai văd, curând voi fi unul dintre ele. O chestiune de ore.

— Vino, tată, să ne întoarcem în hangar...

Nu mi-a răspuns. Nu se uita la morți.

— Vino, tată. Este mai bine acolo. O să putem să ne întindem puțin. Pe rând. Am să stau de veghe, apoi ai să stai tu treaz. Nu ne vom lăsa pradă somnului. Ne vom supraveghea unul pe celălalt.

A acceptat. După ce am călcat peste mai multe trupuri vii și cadavre, am reușit să intrăm în hangar. Ne-am prăbușit pe jos.

— Să nu-ți fie teamă, băiatul meu. Dormi, poți să dormi. Eu am să veghez.

— Mai întâi tu, tată. Dormi.

A refuzat. M-am întins și am încercat să dorm, să ațipesc un pic, dar în zadar. Dumnezeu știe ce aș fi fost în stare să fac pentru a ațipi câteva clipe. Dar, în adâncul ființei mele, simțeam că a dormi înseamnă a muri. Și ceva în mine se revolta împotriva acestei morți. În jurul meu, ea se instala fără zgomot, fără violență. Punea gheara pe cel adormit, se cuibărea în el și îl devora puțin câte puțin. Alături de mine, cineva încerca să-și trezească vecinul,

fratele, poate, sau un tovarăș. În zadar. Descurajat, se întindea și el, alături de cadavru, și adormea. Pe el cine avea să-l trezească? Am întins brațul și l-am atins:

— Scoală-te. Nu trebuie să adormi.

A întredeschis ochii:

— N-am nevoie de sfaturi, mi-a spus cu o voce stinsă. Sunt terminat. Lasă-mă-n pace. Cară-te.

Tata ațipise și el. Nu-i vedeam ochii. Chipiul îi acoperea fața.

— Scoală-te, i-am murmurat la ureche.

A tresărit. S-a ridicat în capul oaselor și s-a uitat în jurul lui, uluit. Privirea unui orfan. S-a uitat de jur-împrejur, la tot ce se afla acolo, ca și cum ar fi hotărât dintr-odată să facă inventarul universului, să știe unde se afla, în ce loc, cum și de ce. Apoi a surâs.

Îmi voi aminti mereu acest surâs. Din ce lume venea?

Fulgi mari de zăpadă continuau să cadă peste cadavre.

Ușa hangarului s-a deschis. A apărut un bătrân, cu mustățile acoperite de promoroacă și cu buzele vinete de frig. Era Rab Eliahu, rabinul unei mici comunități din Polonia. Un om foarte bun, pe care îl

îndrăgea toată lumea din lagăr, chiar și kapo și șefii de bloc. În pofida încercărilor și a nenorocirilor, fața lui continua să radieze puritate interioară. Era singurul rabin căruia i se spunea așa la Buna. Semăna cu unul dintre profeții de odinioară, întotdeauna în mijlocul poporului pentru a-l consola. Și, lucru străniu, cuvintele lui de consolare nu revoltau pe nimeni. Linișteau cu adevărat.

A intrat în hangar și ochii lui, mai strălucitori ca oricând, păreau să caute pe cineva:

— L-ați văzut cumva pe fiul meu?

Își pierduse fiul în mulțime. Îl căutase în zadar printre cei care agonizau. Apoi dăduse la o parte zăpada pentru a-i găsi cadavrul. Fără rezultat.

Timp de trei ani, rezistaseră împreună. Întotdeauna alături, fie că fusese vorba de suferință, de lovituri, de rația de pâine sau de rugăciune. Trei ani dintr-un lagăr în altul, dintr-o triere în alta. Și acum, când sfârșitul părea aproape, destinul îi despărțise. Ajuns lângă mine, Rab Eliahu a murmurat:

— S-a întâmplat pe drum. Ne-am pierdut în timp ce alergam. Eu am rămas în urmă, spre coada coloanei. Nu mai aveam forța să alerg. Iar fiul meu nu a observat. Nu mai știu nimic de el. Unde a dispărut? Unde să-l gădesc? Poate l-ai văzut tu?

— Nu, Rab Eliahu, nu l-am văzut.

A plecat atunci, așa cum venise: ca o umbră măturată de vânt.

Ieșise pe ușă, când mi-am amintit brusc că-l văzusem pe fiul lui alergând alături de mine. Uitasem de asta, așa că nu-i spuseseam lui Rab Eliahu!

Apoi mi-am amintit altceva: fiul lui îl văzuse cum pierde teren, șchiopătând, cum ajunge la coada coloanei. Îl văzuse. Și continuase să alerge în fruntea coloanei, lăsând ca distanța dintre ei să crească.

Un gând îngrozitor mi-a venit în minte: voise să scape de tatăl lui! Simțise că tatăl lui cedează, crezuse că era sfârșitul și căutase această despărțire pentru a scăpa de povară, pentru a se elibera de o greutate care putea să-i diminueze propriile șanse de supraviețuire.

Făcusem bine că uitasem toate acestea. Și eram fericit că Rab Eliahu continua să-și caute fiul iubit.

Și, fără să vreau, am simțit cum o rugăciune se trezește în inima mea, spre acel Dumnezeu în care nu mai credeam.

— Dumnezeule, stăpâne al universului, dă-mi puterea să nu fac niciodată ce a făcut fiul lui Rab Eliahu.

Afară, în curte, unde se lăsase noaptea, s-au auzit strigăte. Ofițerii SS ordonau încolonarea.

Am pornit din nou. Morții au rămas în curte, sub zăpadă, ca niște paznici fideli asasinați, fără morminte. Nimeni nu spusese pentru ei rugăciunea morților. Fiii au abandonat rămășițele pământești ale taților fără să verse o lacrimă.

Pe drum, ninge, ninge, ninge fără încetare. Mergeam mai încet. Până și gardienii păreau oboșiți. Piciorul meu rănit încetase să mă mai doară. Era probabil complet înghețat. Pentru mine, piciorul era pierdut. Se detașase de corpul meu ca roata unei mașini. Cu atât mai rău. Trebuia să mă conving: o să trăiesc cu un singur picior. Esențialul era să nu mă gândesc la asta. Mai ales în acest moment. Să las gândurile pentru mai târziu.

Marșul nostru își pierduse orice aparență de disciplină. Fiecare mergea cum voia, cum putea. Nu se mai auzeau focuri de armă. Gardienii noștri erau probabil oboșiți.

Dar moartea nu mai avea nevoie de ajutor. Frigul își făcea conștiincios treaba. La fiecare pas, cineva cădea, înceta să mai sufere.

Din când în când, ofițerii SS pe motociclete treceau de-a lungul coloanei pentru a ne scutura din apatia din ce în ce mai mare:

— Rezistați! Ajungem!

— Curaj! Mai sunt câteva ore!

— Ajungem la Gleiwitz!

Aceste cuvinte de îmbărbătare, chiar dacă veneau din partea asasinilor noștri, ne făceau mult bine. Ni-meni nu voia să abandoneze partida acum, chiar înainte de sfârșit, atât de aproape de țel. Ochii noștri scrutau orizontul în căutarea gardurilor de sârmă ghimpată de la Gleiwitz. Singura noastră dorință era să ajungem acolo cât mai repede posibil.

Se lăsa întunericul. Ninsoarea a încetat. Am mai mers încă multe ore înainte să ajungem. Nu am zărit lagărul decât atunci când am ajuns în fața porții.

Kapo ne-au instalat rapid în barăci. Ne împingeam, ne înghionteam, ca și cum acesta ar fi fost ultimul refugiu, poarta către viață. Pășeam peste trupuri vii. Treceam peste fețe rănite. Nici un strigăt; doar câteva gemete. Și noi, tata și cu mine, am fost trântiți la pământ de marea care călca totul în picioare. Sub noi cineva horcăia:

— Mă striviți... aveți milă!

Vocea îmi era cunoscută.

— Mă striviți... aveți milă!

Aceași voce stinsă, același horcăit, auzit deja în altă parte. Vocea aceasta îmi vorbise într-o zi. Unde? Când? Au trecut ani de atunci? Nu, o auzisem în lagăr.

— Milă!

Simțeam că-l strivesc. Îl împiedicam să respire. Aș fi vrut să mă ridic, făceam eforturi să mă dau la o parte, ca să-i permit să respire. Eu însumi eram strivit sub greutatea unui alt corp. Respiram cu dificultate. Îmi înfingeam unghiile în fețe necunoscute. Mușcam totul în jur, căutând un pic de aer. Nimeni nu striga.

Deodată, mi-am amintit. Juliek! Băiatul din Varșovia care cânta la vioară în orchestra de la Buna.

— Juliek, tu ești?

— Eliezer... cele douăzeci și cinci de lovituri de bici... Da... Îmi aduc aminte.

A tăcut. A trecut ceva timp.

— Juliek! Mă auzi, Juliek?

— Da... a spus el, cu o voce slabă. Ce vrei?

Nu murise.

— Cum te simți, Juliek? am întrebat, nu atât pentru a afla răspunsul, cât pentru a-l auzi că vorbește, că trăiește.

— Bine, Eliezer... E bine... Aer puțin... Obosit. Am picioarele umflate. E bine să te odihnești, dar vioara mea...

M-am gândit că-și pierduse mințile. Ce legătură avea vioara?

— Ce-i cu vioara?

Gâfâia:

— Mi-e... Mi-e teamă... că o să-mi strice... vioara... Am... am adus-o cu mine.

Nu i-am putut răspunde. Cineva se culcase cât era de lung peste mine, îmi acoperise fața. Nu mai puteam să respir, nici pe gură, nici pe nas. Transpirația îmi curgea pe frunte și pe șira spinării. Era sfârșitul, capătul drumului. O moarte tăcută, sugrumarea. Nu poți să strigi, să chemi în ajutor.

Încercam să mă debarasez de asasinul meu invizibil. Toată dorința mea de a trăi se concentrase în unghii. Zgâriam, luptam pentru o gură de aer. Am sfâșiat o carne putrezită, care nu reacționa. Nu reușeam să mă eliberez de masa aceea care mă apăsa pe piept. Cine știe? Oare nu mă luptam cu un mort?

Nu voi ști niciodată. Tot ce pot să spun este că am învins în cele din urmă. Am reușit să fac o gaură în zidul acela de oameni care agonizau, o gaură mică, prin care am putut să respir.

— Tată, cum te simți? am întrebat, imediat ce am putut să vorbesc.

Știam că nu era departe de mine.

— Bine! mi-a răspuns o voce îndepărtată, venind parcă de pe altă lume. Încerc să dorm.

Încerca să doarmă. Greșea, sau avea dreptate? Puteam să dormim aici? Nu era periculos să

renunțăm la vigilență, chiar pentru o clipă, când moartea se putea abate oricând asupra noastră?

Mă gândeam la toate astea când am auzit o vioară. O vioară în baraca învăluită în beznă în care morții se prăbușeau peste cei vii. Cine era nebunul care cânta la vioară aici, pe marginea propriului mormânt? Sau era doar o halucinație?

Era cu siguranță Juliek.

Cânta un fragment dintr-un concert de Beethoven. Nu auzisem niciodată sunete atât de pure. Într-o asemenea liniște.

Cum reușise să iasă la suprafață? Să iasă de sub trupul meu fără să simt?

Întunericul era total. Nu auzeam decât vioara și era ca și cum sufletul lui Juliek era arcușul. Își cânta viața. Toată viața lui pe corzile viorii. Speranțele lui pierdute. Trecutul calcinat, viitorul stins. Cânta ceea ce nu va mai putea cânta niciodată.

N-am să-l uit niciodată pe Juliek. Cum aș putea să uit acest concert pe care-l dădea pentru un public alcătuit din oameni în agonie și din morți? Și astăzi, când aud muzica lui Beethoven, închid ochii și, din întuneric, se ivește fața palidă și tristă a tovarășului meu polonez care, cu vioara lui, își lua adio de la un auditoriu de muribunzi și de morți.

Nu știu cât timp a cântat. Somnul m-a învins. Când m-am trezit, la lumina zilei, l-am văzut pe Juliek în fața mea, ghemuit, mort. Lângă el zăcea vioara, călcată în picioare, strivită, mic cadavru insolit și tulburător.

Am rămas trei zile la Gleiwitz. Trei zile fără să mâncăm și fără să bem. Nu aveam dreptul să ieșim din baracă. Soldații SS supravegheau ușa.

Îmi era foame și sete. Eram probabil foarte murdar și epuizat, așa cum arătau și ceilalți. Pâinea pe care o adusesem de la Buna fusese mâncată de mult. Și cine știe când ni se va da o altă rație?

Frontul era în urma noastră. Auzeam din nou tunurile, foarte aproape. Dar nu aveam nici forța, nici curajul să ne gândim că naziștii nu vor avea timp să ne evacueze, că rușii vor veni curând.

Am aflat că vom fi deportați în centrul Germaniei.

În ziua a treia, am fost scoși din barăci. Fiecare își aruncase pe spate câteva pături, ca niște șaluri de rugăciune. Am fost duși către o poartă care despărțea lagărul în două. Acolo se afla un grup de ofițeri SS. Un zvon a traversat rândurile: trierea!

Ofițerii SS făceau trierea. Cei vlăguiți: la stânga. Cei care puteau să meargă: la dreapta.

Tata a fost trimis la stânga. Am alergat în spatele lui. Un ofițer SS a urlat în spatele meu:

— Întoarce-te!

M-am strecurat printre ceilalți deținuți. Mai mulți SS s-au repezit în căutarea mea, creând o asemenea învălmășeală, că mulți dintre oamenii din stânga au reușit să revină în dreapta — și printre ei, tatăl meu și cu mine. S-au tras câteva focuri de armă și au fost câțiva morți.

Ne-au scos din lagăr. După o jumătate de oră de marș, am ajuns în mijlocul unui câmp traversat de linia de cale ferată. Trebuia să așteptăm venirea trenului.

Ninsoarea cădea, deasă. Era interzis să ne așezăm sau să ne mișcăm.

Zăpada începea să se așeze în strat gros pe păturile noastre. Ni s-a adus pâine, rația obișnuită. Ne-am repezit să mâncăm. Cineva a avut ideea să-și potolească setea mâncând zăpadă. A fost imitat curând de alții. Cum nu aveam dreptul să ne așezăm, fiecare și-a scos lingura și a început să mănânce zăpada depusă pe spatele vecinului. O înghițitură de pâine și o lingură de zăpadă. Asta îi făcea să râdă pe ofițerii și soldații SS care urmăreau spectacolul.

Orele treceau. Obosisem să tot scrutăm orizontul ca să vedem apărând trenul eliberator. A apărut abia seara târziu. Un tren infinit de lung, format din vagoane de vite, fără acoperiș. Soldații SS ne-au împins în vagoane, o sută de oameni într-un vagon: eram atât de slabi! Odată îmbarcarea terminată, convoiul s-a pus în mișcare.

CAPITOLUL VII

Strânși unii într-alții pentru a încerca să rezistăm la frig, cu capul parcă gol și greu în același timp, cu creierul plin de un vârtej de amintiri mucegăite. Indiferența paraliza spiritul. Aici sau aiurea — care era deosebirea? Să crăpi azi, sau mâine, sau mai târziu? Noaptea era lungă, parcă fără sfârșit.

Când, în fine, o geană cenușie de lumină a apărut la orizont, am descoperit o încâlceală de forme umane, cu capul între umeri, ghemuite, claie peste grămadă, ca un câmp de pietre tombale acoperite de praf în lumina zorilor. Am încercat să-i deosebesc pe cei care încă mai trăiau de cei care nu mai erau pe această lume. Dar nu era nicio deosebire între ei. Privirea mi s-a oprit o vreme asupra unuia care, cu ochii deschiși, se uita în gol. Fața lui lividă era acoperită de un strat de promoroacă și de zăpadă.

Tata stătea ghemuit lângă mine, învelit în pătură, cu umerii plini de nea. Dacă murise? L-am chemat.

Niciun răspuns. Aș fi strigat, dacă aș fi fost capabil.
Nu se mișca.

Dintr-odată, am fost conștient de un lucru evident: nu mai aveam niciun motiv să trăiesc, niciun motiv să lupt.

Trenul s-a oprit în mijlocul unui câmp pustiu. Această oprire bruscă i-a trezit pe cei care dormeau. S-au ridicat în picioare, aruncând priviri uimite în jur.

Afară, soldații SS treceau pe lângă vagoane, urlând:
— Aruncați toți morții! Toate cadavrele jos!

Cei vii se bucurau. Vor avea mai mult loc. Voluntarii s-au pus pe treabă. Îi pipăiau pe cei care rămăseseră întinși pe jos.

— Uite unul! Luați-l!

Cadavrul era dezbrăcat, iar supraviețuitorii își împărțeau, avizi, veșmintele, apoi doi „gropari” îl apucau de cap și de picioare și îl aruncau din vagon, ca pe un sac cu făină.

De peste tot se auzeau chemări:

— Veniți înapoi! Aici, altul! Vecinul meu. Nu mai mișcă.

Nu m-am trezit din apatie decât în clipa în care oamenii aceia s-au apropiat de tata. M-am aruncat peste trupul lui. Era rece. L-am pălmuit. I-am frecat mâinile, strigând:

Noaptea

— Tată! Tată! Trezește-te. Vor să te arunce din vagon...

Corpul lui rămânea inert.

Cei doi gropari mă apucaseră de guler:

— Lasă-l. Vezi bine că e mort.

— Nu! am strigat. Nu e mort! Nu încă!

Am început să-l lovesc mai tare. După un timp, tata a întredeschis pleoapele; i-am văzut ochii sticloși. Respira ușor.

— Vedeți! am strigat.

Cei doi bărbați s-au îndepărtat.

Din vagonul nostru au fost aruncate douăzeci de cadavre. Apoi trenul s-a pus în mișcare, lăsând în urmă câteva sute de orfani goi, fără mormânt, pe un câmp acoperit de zăpadă din Polonia.

Nu am primit nimic de mâncare. Trăiam cu zăpadă: ținea loc de pâine. Zilele semănau cu nopțile, iar nopțile ne lăsau în suflet drojdia întunericului. Trenul mergea încet, se oprea adesea câteva ore, apoi pleca din nou. Ninsoarea nu se oprea. Stăteam ghemuiți toată ziua și toată noaptea, unii peste alții, fără să spunem un cuvânt. Nu mai eram decât niște trupuri înghețate. Cu ochii închiși, nu așteptam decât următoarea oprire pentru a arunca morții.

Câte zile, câte nopți am călătorit? Din când în când, treceam prin localități germane. În general, dimineața foarte devreme. Muncitorii se duceau la lucru. Se opreau și ne urmăreau cu privirea, nu foarte uimiți.

Într-o zi, pe când ne oprisem, un muncitor a scos din traistă un codru de pâine și l-a aruncat într-un vagon. S-a produs învălmășeală. Zeci de oameni înfometăți s-au omorât pentru câteva firimituri. Muncitorii germani s-au arătat foarte interesați de acest spectacol.

Mulți ani mai târziu, am asistat la un spectacol asemănător la Aden. Pasagerii de pe vaporul nostru se amuzau să arunce monede „nativilor”, care plonjau în apă ca să le adune. O pariziană cu alură aristocratică se amuza foarte tare de acest joc. Deodată, am zărit doi copii care se băteau cu sălbăticie, pe viață și pe moarte, unul încercând să-l sugrume pe celălalt, și i-am spus doamnei:

— Vă rog, nu mai aruncați monede!

— De ce nu? Îmi place să dau de pomană...

În vagonul în care căzuse pâinea, izbucnise o adevărată bătaie. Se năpusteau unii la alții, se călcau în picioare, se sfâșiau, cu o ură animalică în priviri; o

vitalitate extraordinară pusese stăpânire pe ei, le ascuțise dinții și unghiile.

Un grup de muncitori și de curioși se adunase lângă tren. Cu siguranță, nu mai văzuseră un tren cu o asemenea încărcătură. Curând, de peste tot au început să cadă în vagoane bucăți de pâine. Spectatorii îi contemplau pe oamenii scheletici care se omorau între ei pentru o îmbucătură.

O bucată de pâine a căzut în vagonul nostru. M-am hotărât să nu mă mișc de la locul meu. Știam, de altfel, că nu am forța necesară ca să lupt împotriva mai multor zeci de oameni dezlănțuiți! Am zărit nu departe de mine un bătrân care se târa în patru labe. Reușise să iasă din grămadă. A dus o mână la inimă. La început, am crezut că fusese lovit în piept. Apoi am înțeles: avea sub haină un codru de pâine. Cu o rapiditate extraordinară, l-a scos și l-a dus la gură. Ochii îi străluceau; un surâs, mai degrabă o grimasă, i-a luminat fața cadaverică. Și s-a stins imediat. O umbră se lungea lângă el. Și umbra aceasta s-a aruncat asupra lui. Învins, amețit de lovituri, bătrânul a strigat:

— Meir, micul meu Meir! Nu mă recunoști? Sunt tatăl tău... Mă doare... Îți ucizi tatăl... Am pâine... și pentru tine... și pentru tine...

S-a prăbușit. Ținea încă în pumnul strâns bucata de pâine. A vrut s-o ducă la gură. Dar celălalt s-a aruncat peste el și i-a luat-o. Bătrânul a murmurat ceva, a scos un horcăit și a murit, în indiferența generală. Fiul lui i-a desfăcut pumnul, a luat bucata de pâine și a început să muște din ea. Nu a reușit să mănânce prea mult. Doi bărbați l-au văzut și s-au repezit la el. Alții li s-au alăturat. Când s-au îndepărtat, lângă mine se aflau, lungiți unul lângă altul, doi morți, tatăl și fiul. Aveam șaisprezece ani.

În vagonul nostru se afla un prieten al tatălui meu, Meir Katz. Lucrase la Buna ca grădinar și, din când în când, ne aducea câteva legume. Puțin mai bine hrănit, acesta suportase mai bine detenția. Pentru că era relativ mai viguros, fusese numit responsabil al vagonului nostru.

În a treia zi a călătoriei, m-am trezit brusc și am simțit pe gât două mâini care încercau să mă sugrume. Am mai avut timp să strig: „Tată!”

Numai acest cuvânt. Simțeam cum mă sufoc. Dar tata se trezise și se agățase de agresorul meu. Prea slab pentru a-l învinge, a avut ideea să-l cheme pe Meir Katz:

— Vino, repede! Îl sugrumă pe fiul meu!

Câteva clipe mai târziu, eram eliberat. Nu am aflat niciodată din ce motiv încercase să mă sugrume bărbatul acela.

Câteva zile mai târziu, Meir Katz i-a spus tatălui meu:

— Shlomo, slăbesc. Mă lasă puterile. N-am să reușesc...

— Nu trebuie să renunți! Încearcă să-l încurajeze tatăl meu. Trebuie să rezisti! Nu-ți pierde încrederea în tine!

Meir Katz însă gema în loc să răspundă:

— Nu mai pot, Shlomo!... Ce să fac?... Nu mai pot...

Tata l-a luat de braț. Și Meir Katz, bărbatul puternic, cel mai solid dintre noi toți, plângea. Băiatul lui fusese luat la prima triere și el abia acum plângea. Abia acum claca. Nu mai putea. Era la capătul puterilor.

În ultima zi a călătoriei noastre, a început să bată un vânt teribil; ninsoarea nu înceta să cadă. Simțeam că sfârșitul era aproape, adevăratul sfârșit. Nu mai puteam să rezistăm mult în vântul acesta înghețat, în această vijelie.

Cineva s-a ridicat și a început să strige:

— Nu trebuie să stăm pe jos pe vremea asta. O să crăpăm înghețați! Ridicați-vă, să ne mișcăm puțin...

Ne-am ridicat cu toții. Fiecare se învelea cât mai bine cu pătura lui zdrențuită. Și ne-am silit să facem câțiva pași, să ne învârtim pe loc.

Deodată, în vagon am auzit un strigăt, urletul unui animal rănit. Cineva murise.

Alții, care simțeau și ei că sunt pe moarte, au început, la rândul-le, să strige. Și urletele lor păreau să vină de dincolo de mormânt. Curând, toată lumea urla. Văicăreli, gemete. Strigăte de disperare care răsunau dincolo de vânt și de ninsoare.

Și alte vagoane s-au molipsit. Și sute de strigăte au răsunat în același timp. Fără să știm împotriva cui. Fără să știm de ce. Strigătul de agonie al unui întreg convoi care simțea că se apropie sfârșitul. Cu toții aveam să sfârșim aici. Toate limitele fuseseră depășite. Niciunul dintre noi nu mai avea putere. Și noaptea avea să fie lungă.

Meir Katz gemea:

— De ce nu ne împușcă imediat?

În aceeași seară, am ajuns la destinație.

Era noaptea târziu. Gardienii au venit să ne descarce din tren. Morții au fost părăsiți în vagoane. Numai aceia care se mai puteau ține pe propriile picioare au reușit să coboare.

Noaptea

Meir Katz a rămas în tren. Ultima zi fusese cea mai oribilă. În vagon urcaseră o sută de oameni. Numai doisprezece dintre aceștia au coborât. Printre ei, eu și tatăl meu.

Ajunsesem la Buchenwald.

CAPITOLUL VIII

La poarta lagărului, ne așteptau ofițerii SS. Am fost numărați. Apoi am fost dirijați spre platforma unde avea loc apelul. Ordinele erau date prin megafone: „Încolonați câte cinci!” „În grupuri de o sută.” „Cinci pași în față.”

Am strâns cu putere mâna tatălui meu. Teama veche și familiară: să nu-l pierd.

Aproape de noi se înălța coșul crematoriului. Nu ne mai impresiona. Abia dacă i-am acordat atenție.

Un veteran de la Buchenwald ne-a spus că o să facem duș și apoi o să fim repartizați în blocuri. Ideea unei băi calde mă fascina. Tata tăcea. Respira greu alături de mine.

— Tată, am spus. Încă un pic. Curând, o să putem dormi. Într-un pat. O să te odihnești...

Nu mi-a răspuns. Eram eu însumi atât de obosit, că tăcerea lui m-a lăsat indiferent. Singura mea

dorință era să fac cât mai repede baie și să mă întind pe un pat.

Dar nu era ușor să ajungi la dușuri. Sute de deținuți se înghesuiau. Gardienii nu reușeau să mențină ordinea. Loveau în stânga și-n dreapta, fără vreun rezultat vizibil. Alții, care nu puteau nici măcar să se țină pe picioare, darămite să se înghesuie, s-au așezat pe jos, în zăpadă. Tata a vrut să li se alăture. Gemea.

— Nu mai pot... S-a sfârșit... Am să mor aici...

M-a tras spre o movilă de zăpadă din care se iveau forme umane, pături zdrențuite.

— Lasă-mă, m-a rugat el. Nu mai pot... Ai milă de mine... Am să aștept aici ca să intru la baie... Mă găsești aici.

Îmi venea să plâng de furie. Trăisem atâtea, suferisem atâtea; să-l las pe tata să moară acum? Acum, când puteam să facem o baie caldă și să ne întindem pe un pat?

— Tată! am urlat. Tată! Ridică-te de aici! Imediat! Ai să mori...

Și l-am apucat de braț. Continua să geamă:

— Nu striga, fiule... Ai milă de bătrânul tău tată... Lasă-mă să mă odihnesc aici... Puțin... Te rog, sunt atât de obosit... la capătul puterilor...

Era ca un copil: slab, temător, vulnerabil.

Noaptea

— Tată, i-am spus, nu poți să rămâi aici.

I-am arătat cadavrele din jurul lui: și oamenii aceia doriseră să se odihnească acolo.

— Văd, fiule, îi văd foarte bine. Lasă-i să doarmă. N-au închis ochii de atâta vreme... Sunt extenuați... extenuați...

Vocea lui era tandră.

Am urlat cât am putut de tare:

— Nu se vor mai trezi niciodată! Niciodată, înțelegi?

Am vorbit așa o vreme. Simțeam că nu vorbeam cu el, ci cu însăși moartea, cu moartea care pusese deja mâna pe el.

Sirenele au început să urle. Alarmă. Luminile s-au stins în tot lagărul. Gardienii ne-au mânat spre blocuri. Într-o clipită, nu mai era nimeni pe platforma unde se făcea apelul. Eram foarte fericiți că nu mai eram obligați să rămânem mult timp afară, în vântul înghețat. Ne-am prăbușit pe scândurile priciurilor. „Paturile” erau suprapuse pe mai multe niveluri. Nu au fost prea mulți amatori pentru supa din cazanele aflate lângă ușă. Nu ne doream decât să dormim.

Era zi când m-am trezit. Mi-am amintit atunci că am un tată. În timpul alarmei, urmasem mulțimea fără să mă ocup de el. Știam că era la capătul puterilor, la capătul agoniei, și totuși îl abandonasem.

Am plecat în căutarea lui.

Dar în același moment mi s-a ivit în minte acest gând: „Ce bine ar fi să nu-l gădesc! Dacă aș putea să mă debarasez de greutatea asta moartă, ca să pot lupta cu toate forțele mele pentru propria supraviețuire, ca să nu mă mai ocup decât de mine!” Imediat mi-a fost rușine, rușine pe viață, de mine însumi.

Am mers mai multe ore fără să-l gădesc. Apoi am ajuns într-un bloc în care se distribuia „cafea” fără zahăr. Oamenii stăteau la coadă, se băteau.

Am auzit în spate o voce temătoare, rugătoare:

— Eliezer... fiule... adu-mi... puțină cafea...

Am alergat la el.

— Tată! Te caut de atâta vreme... Unde ai fost? Ai dormit?... Cum te simți?

Ardea; avea febră. Ca un animal sălbatic, mi-am croit drum spre cazanul cu cafea. Și am reușit să iau o gamelă. Am băut o înghițitură. Restul era pentru el.

Nu voi uita niciodată gratitudinea care îi strălucea în priviri în timp ce bea cafeaua. Recunoștința unui animal. Cu aceste înghițituri de apă caldă îi

oferisem, fără îndoială, mai multă satisfacție decât în toată copilăria mea...

Stătea întins pe scândură... livid, cu buzele decolorate și descărnate, scuturat de frisoane. Nu am putut să rămân prea mult lângă el. Se dăduse ordinul să părăsim locul, pentru curățenie. Numai bolnavii aveau voie să rămână.

Am stat cinci ore afară. Ni s-a distribuit supă. Când ni s-a permis să intrăm în blocuri, am alergat spre tata:

— Ai mâncat?

— Nu.

— De ce?

— Nu ni s-a dat nimic... Au spus că suntem bolnavi, că o să murim curând și că ar fi păcat să strice hrana pe noi... Nu mai pot...

I-am dat ce mai rămăsese din supă. Dar eram supărat. Simțeam că i-o cedasem împotriva voinței mele. Ca și fiul lui Rab Eliahu, nu rezistasem la încercare.

Era tot mai slăbit pe zi ce trecea, cu privirea acoperită parcă de un văl, cu fața de culoarea frunzelor moarte. În a treia zi de după sosirea noastră la Buchenwald, toată lumea a fost obligată să meargă

la dușuri. Chiar și bolnavii, care trebuiau să intre ultimii.

La întoarcerea de la baie, a trebuit să așteptăm mult timp afară. Încă nu se terminase curățenia în blocuri.

L-am zărit de departe pe tata și am alergat înaintea lui. A trecut pe lângă mine ca o umbră, m-a depășit fără să se oprească, fără să mă privească. L-am strigat, dar nu s-a întors. Am fugit după el:

— Tată, unde alergi?

S-a uitat la mine preț de o clipă și privirea lui era îndepărtată, iluminată, fața unui alt om. Numai o clipă; și a continuat să alerge.

Bolnav de dizenterie, tata stătea culcat în boxa lui, alături de alți cinci bolnavi. Eu eram așezat alături, veghindu-l, neîndrăznind să mai cred că va putea să scape de moarte. Cu toate acestea, făceam tot ce-mi stătea în puteri pentru a-l îmbărbăta.

Deodată, s-a ridicat în capul oaselor, și-a lipit buzele fierbinți de urechea mea și mi-a șoptit:

— Eliezer... Trebuie să-ți spun unde se află aurul și argintul pe care le-am îngropat... În pivniță... Știi...

Și a început să vorbească din ce în ce mai repede, ca și cum se temea că nu va mai avea timp să-mi

spună tot. Am încercat să-i explic că încă nu se terminase, că ne vom întoarce împreună acasă, dar el nu voia să mă asculte. Nu mai putea să mă asculte. Era epuizat. Din gură îi curgea un firicel de salivă, amestecată cu sânge. Închisese pleoapele. Respira găfâit.

Pentru o rație de pâine, am reușit să fac schimb de priciuri cu un deținut din blocul tatălui meu. După-amiază, a venit doctorul. M-am dus să-i spun că tata era foarte bolnav.

— Adu-l aici!

I-am explicat că nu putea să se țină pe picioare. Dar doctorul nici nu voia să audă. De bine, de rău, l-am adus pe tata. S-a uitat la el, apoi a întrebat, sec:

— Ce vrei?

— Tatăl meu este bolnav, am răspuns eu în locul lui. Dizenterie...

— Dizenterie? Nu e treaba mea. Eu sunt chirurg. Haide! Faceți loc pentru ceilalți!...

Proteste mele nu au servit la nimic.

— Nu mai pot, fiule... Du-mă înapoi în boxă...

L-am dus și l-am ajutat să se întindă. Tremura.

— Încearcă să dormi puțin, tată. Încearcă să adormi...

Respira foarte greu. Avea ochii închiși. Dar eram convins că vedea tot. Că vedea acum adevărul.

A venit un alt doctor. Dar tata nu mai voia să se ridice. Știa că era inutil.

De altfel, medicul acesta venea doar pentru a-i lichida pe bolnavi. L-am auzit cum striga că erau leneși, că nu voiau decât să rămână în pat... M-am gândit să-i sar la gât, să-l sugrum. Dar nu am avut nici curajul, nici forța. Eram țintuit lângă tatăl meu în agonie. Măinile mă dureau, atât erau de crispatе. Să-l sugrum pe doctorul acela și pe ceilalți! Asasinii tatălui meu! Dar strigătul mi se oprea în gât.

Când m-am întors de la împărțirea pâinii, l-am găsit pe tata plângând ca un copil:

— Fiule, m-au bătut!

— Cine?

Credeam că delirează.

— El, francezul... Și polonezul... M-au bătut...

O rană în plus în inimă, o ură suplimentară. Un motiv mai puțin să trăiască.

— Eliezer... Eliezer... spune-le să nu mă mai lovească... N-am făcut nimic... De ce mă lovesc?

Am început să-i insult pe vecinii lui. Și-au bătut joc de mine. Le-am promis pâine, supă. Au râs. Apoi s-au înfuriat. Nu-l mai puteau suporta pe tata,

spuneau ei, care nu mai era în stare să iasă afară ca să-și facă nevoile.

A doua zi, s-a plâns că îi luaseră rația de pâine.

— În timp ce dormeai?

— Nu. Nu dormeam. S-au aruncat asupra mea. Mi-au smuls pâinea din mână... Și m-au bătut... Încă o dată... Nu mai pot, fiule... Dă-mi puțină apă...

Știam că nu trebuia să bea. Dar m-a implorat și am cedat. Apa era în cazul lui adevărată otravă, dar ce mai puteam să fac pentru el? Cu apă, fără apă, oricum se va sfârși curând...

— Tu, cel puțin, ai milă de mine...

Să am milă de el! Eu, singurul lui fiu!

Așa a trecut o săptămână.

— Țăla de-acolo e tatăl tău? m-a întrebat responsabilul blocului.

— Da.

— Este foarte bolnav.

— Doctorul nu vrea să facă nimic pentru el.

M-a privit drept în ochi:

— Doctorul nu mai *poate* face nimic pentru el. Și nici tu.

Și-a pus mâna mare și păroasă pe umărul meu și a continuat:

— Ascultă-mă bine, micuțule. Nu uita că te afli într-un lagăr de concentrare. Aici, fiecare trebuie să lupte pentru sine și să nu se gândească la alții. Nici măcar la tatăl lui. Aici, nu există tată, frate sau prieten. Fiecare trăiește și moare pe cont propriu, singur. Am să-ți dau un sfat bun: să nu-i dai rația ta de pâine și de supă bătrânului tău tată. Nu mai poți face nimic pentru el. Și te omori și pe tine. Ar trebui, dimpotrivă, să primești rația lui...

L-am ascultat fără să-l întrerup. Avea dreptate, mă gândeam în sinea mea, în cel mai ascuns cotlon, fără să îndrăznesc s-o mărturisesc. E prea târziu ca să-l salvezi pe bătrânul tău tată, îmi spuneam. Ai putea să ai două rații de pâine, două rații de supă...

Numai o fracțiune de secundă, dar mă simțeam vinovat. Am alergat să caut puțină supă și i-am dat-o tatei. Dar nu mai avea poftă de supă; nu mai voia decât apă.

— Nu trebuie să bei apă, mănâncă supa...

— Sunt epuizat... De ce ești așa de rău cu mine, fiule?... Apă...

I-am adus apă. Apoi am plecat din bloc pentru apel. Dar m-am întors. M-am întins pe priciul de

sus. Bolnavii puteau să rămână în bloc. Prin urmare, voi fi bolnav. Nu mai voiam să-l părăsesc pe tata.

În jur domnea acum liniștea, tulburată doar de gemete. În fața blocului, ofițerii SS dădeau ordine. Un ofițer a trecut prin fața paturilor. Tata implora:

— Fiule, apă... Sunt epuizat... Măruntaiele mele...

— Liniște acolo! a urlat ofițerul.

— Eliezer, a continuat tata, apă...

Ofițerul s-a apropiat de el și i-a strigat să tacă. Dar tata nu-l auzea. Continua să mă cheme. Atunci, ofițerul l-a lovit cu bâta peste cap.

Nu m-am mișcat. Mă temeam, corpul meu se temea, să nu fiu lovit și eu.

Tata a mai scos un horcăit — numele meu: „Eliezer”.

Vedeam că încă mai respiră, sacadat. Nu m-am mișcat.

Când am coborât după apel, am văzut că buzele lui încă mai murmurau ceva, tremurând. Aplecat deasupra lui, am rămas mai bine de o oră uitându-mă la el, ca să-mi întipăresc în memorie fața lui însângerată, capul zdrobit.

Apoi a trebuit să mă duc la culcare. M-am urcat în priciul meu, deasupra tatei, care încă mai trăia. Era 28 ianuarie 1945.

M-am trezit pe 29 ianuarie în zori. În locul tatălui meu zăcea un alt bolnav. Probabil că îl ridicaseră înainte de răsăritul soarelui și îl duseseră la crematoriu. Poate că încă mai respira...

Nimeni nu s-a rugat la mormântul lui. Nimeni nu a aprins o lumânare în amintirea lui. Ultimul lui cuvânt fusese numele meu. O chemare; și eu nu răspunsesem.

Nu am plâns și mă simțeam rău că nu puteam să plâng. Însă nu mai aveam lacrimi. Și, în adâncul sufletului, dacă aș fi căutat în profunzimile conștiinței mele plâpânde, poate că aș fi găsit ceva precum: în sfârșit, liber!...

CAPITOLUL IX

Aveam să mai stau la Buchenwald până la 11 aprilie. N-am să vorbesc despre viața mea în acea perioadă. Nu mai avea importanță. De la moartea tatălui meu, nimic nu mă mai interesa.

Am fost transferat în blocul copiilor, unde eram 600.

Frontul se apropia.

Îmi petreceam zilele fără să fac absolut nimic. Cu o singură dorință: să mănânc. Nu mă mai gândeam la tata, nici la mama.

Din când în când, mi se întâmpla să visez. La puțină supă. La un supliment de supă.

La 5 aprilie, roata Istoriei s-a schimbat.

Era după-amiaza târziu. Eram cu toții în picioare în bloc, așteptând ca un SS să vină să ne numere. Întârzia să apară. Nu se mai văzuse o asemenea

întârziere, nimeni nu își amintea de așa ceva la Buchenwald. Se întâmpla ceva, fără îndoială.

Două ore mai târziu, megafoanele au transmis un ordin al șefului lagărului: toți evreii trebuiau să se prezinte pe platforma de apel.

Era sfârșitul! Hitler avea să-și țină promisiunea.

Copiii din blocul nostru s-au îndreptat spre platformă. Nu aveam altă alternativă; Gustav, responsabilul blocului, ne vorbea cu bâta... Dar, pe drum, ne-am întâlnit cu niște deținuți care ne-au șoptit:

— Întoarceți-vă în blocul vostru. Germanii vor să vă împuște. Întoarceți-vă în blocul vostru și nu vă mișcați de acolo.

Ne-am întors în bloc. Pe drum, am aflat că organizația de rezistență din lagăr hotărâse să nu-i abandoneze pe evrei și să împiedice lichidarea acestora.

Cum era târziu și debandada mare — numeroși evrei declaraseră că nu sunt evrei —, șeful lagărului a hotărât ca a doua zi să se facă un apel general. Trebuia să fie prezentă toată suflarea din lagăr.

Apelul a avut loc. Șeful lagărului ne-a anunțat că lagărul de la Buchenwald va fi lichidat. În fiecare zi vor fi evacuate zece blocuri de deportați. Începând din acel moment, nu s-au mai distribuit pâine și supă. Evacuarea a început. În fiecare zi, câteva mii de

Noaptea

deținuți ieșeau pe poarta lagărului și nu se mai întorceau.

La 10 aprilie, încă mai eram vreo douăzeci de mii în lagăr, printre care câteva sute de copii. S-a hotărât să fim evacuați cu toții odată. Apoi, lagărul avea să fie aruncat în aer.

Eram prin urmare masați pe imensa platformă unde se făcea apelul, în rânduri de câte cinci, așteptând să se deschidă poarta. Deodată, sirenele s-au pornit să urle. Alarmă. Ne-am întors în blocuri. Era prea târziu pentru a fi evacuați în seara aceea. Evacuarea a fost amânată pe a doua zi.

Foamea ne înnebunea; nu mâncasem nimic de șase zile, în afară de puțină iarbă și câteva coji de cartofi pe care le găsisem lângă bucătării.

La ora zece dimineața, soldații SS s-au răspândit în lagăr și au început să gonească ultimele victime spre platforma de apel.

Mișcarea de rezistență a decis să acționeze. Brusc, din toate părțile au apărut oameni înarmați. Rafale. Grenade. Noi, copiii, am rămas întinși pe jos în bloc.

Lupta nu a durat prea mult. Către prânz, totul se calmase. Soldații și ofițerii SS fugiseră, iar membrii rezistenței preluaseră conducerea lagărului.

Pe la ora șase după-amiaza, primul tanc american se afla la poarta lagărului de la Buchenwald.

Primul nostru gest de oameni liberi a fost să ne repezim la mâncare. Nu ne gândeam decât la asta. Nu la răzbunare, nici la părinți. Numai la pâine.

Și chiar și când nu ne-a mai fost foame, nimeni nu s-a gândit la răzbunare. A doua zi, câțiva tineri s-au dus la Weimar ca să ia cartofi și haine — și să se culce cu fetele. Nici vorbă de răzbunare.

La trei zile după eliberarea lagărului de la Buchenwald, m-am îmbolnăvit: o intoxicație. Am fost transferat la spital și am zăcut două săptămâni între viață și moarte. Într-o zi, am reușit să-mi adun toate forțele și să mă ridic din pat. Voiam să mă văd în oglinda agățată pe peretele din față. Nu mă mai văzusem din perioada ghetoului.

Din oglindă mă contempla un cadavru.

Ochii lui mă privesc și acum.

DE ACELAȘI AUTOR

La Nuit, mărturii, Editions de Minuit, 1958. În limba română: *Noaptea. Porțile pădurii*, traducere și note de Bianca Zamfirescu, Editura Univers, 1989; *Noaptea*, traducere de Diana Crupenschi, Editura Univers, 2005.

L'Aube, povestire, Le Seuil, 1960.

Le Jour, roman, Le Seuil, 1961.

La Ville de la chance, roman, Le Seuil, 1962, Prix Rivarol, 1964.

Les Portes de la forêt, roman, Le Seuil, 1964.

Les Juifs du silence, mărturii, Le Seuil, 1966.

Le Chant des morts, roman, Le Seuil, 1966.

Le Mendiant de Jérusalem, roman, Le Seuil, 1968, prix Médicis, 1968.

Zalmen ou la Folie de Dieu, teatru, Le Seuil, 1968.

Entre deux soleils, eseuri și povestiri, Le Seuil, 1970.

Célébration hassidique, portrete și legende, Le Seuil, 1972.

Le Serment de Kolvillag, roman, Le Seuil, 1973.

Ani Maamin. Un chant perdu et retrouvé, cantată, ediție bilingvă, Random House, 1973.

ELIE WIESEL

Célébration biblique, portrete și legende, Le Seuil, 1975. În limba română: *Celebrare biblică*, traducere de Janina Ianoși, Editura Hasefer, 1998.

Un Juif aujourd'hui, povestiri, eseuri, dialoguri, Le Seuil, 1977.

Le Procès de Schamgorod, teatru, Le Seuil, 1979.

Le Testament d'un poète juif assassiné, roman, Le Seuil, 1980, prix Livre Inter, 1980, prix des Bibliothécaires, 1981.

Contre la mélancolie. Célébration hassidique II, Le Seuil, 1981.

Paroles d'étranger, texte, povestiri, dialoguri, Le Seuil, 1982.

Le Cinquième Fils, roman, Grand prix du roman de la Ville de Paris, Editions Grasset, 1983.

Signes d'exode, eseuri, povestiri, dialoguri, Editions Grasset, 1985.

Job ou Dieu dans la tempête, în colaborare cu Josy Eisenberg, Editions Fayard/Verdier, 1986.

Discours d'Oslo, Editions Grasset, 1987.

Le Mal et l'Exil, împreună cu Michäel de Saint Cheron, Nouvelle Cité, 1988.

Le Crépuscule au loin, roman, Editions Grasset, 1987.

Silences et Mémoires d'homme, eseuri, povestiri, dialoguri, Le Seuil, 1989.

L'Oublié, roman, Le Seuil, 1989.

Célébration talmudique, portrete și legende, Le Seuil, 1991.

În limba română: *Celebrare talmudică*, traducere de Alexandru și Magdalena Boianțiu, Editura Hasefer, 2001.

Célébrations, ediție legată, Le Seuil, 1994.

Noaptea

- Tous les fleuves vont à la mer. Mémoires I*, Le Seuil, 1994. În limba română: *Toate fluviile curg în mare. Memorii I*, traducere de Felicia Antip, Editura Hasefer, 1997–2000.
- Mémoires à deux voix avec François Mitterand*, Editions Odile Jacob, 1995.
- Se taire est impossible*, împreună cu Jorge Semprun, Editions Arte, 1995.
- ...*Et la mer n'est pas remplie. Mémoires II*, Le Seuil, 1996. În limba română: ...*Și marea nu se umple. Memorii II*, traducere de Alexandru și Magdalena Boiangiu, Editura Hasefer, 2000.
- La Haggadah de Pâque*, cu ilustrații de Mark Podwal, Le Livre de poche, 1997.
- Célébration prophétique*, portrete și legende, Le Seuil, 1998.
- Le Golem*, cu ilustrații de Mark Podwal, Le Rocher-Bibliophane, 1998.
- Les Juges*, roman, Le Seuil, 1999.
- Le Mal et l'Exil: dix ans après*, împreună cu Michäel de Saint Cheron, Nouvelle Cité, 1999.
- Le Roi Salomon et sa bague magique*, Le Rocher-Bibliophane, 2000.
- D'où viens-tu?*, texte, Le Seuil, 2001.
- Le Temps des déracinés*, roman, Le Seuil, 2001.
- Et où vas-tu?*, texte, Le Seuil, 2004.
- Un désir fou de danser*, roman, Le Seuil, 2006. În limba română: *Nebuna dorință de a dansa*, traducere de Doru Mareș, Editura Trei, 2007.

Pentru comenzi și informații adresați-vă la:

Editura CORINT
Difuzare și Clubul Cărții

Calea Plevnei nr. 145, sector 6, București, cod poștal 060012

Tel.: 021.319.88.22, 021.319.88.33, 021.319.88.77;

Fax: 021.319.88.66

E-mail: vanzari@edituracorint.ro

Magazinul virtual: www.grupulcorint.ro

Format: 16/54x84;

Coli tipo: 12

Tiparul executat la:

B-dul Tudor Vladimirescu, nr. 21,
sector 5, București, ROMÂNIA

fedprint
t i p o g r a f i e

Tel.: 411.00.55; 411.47.76 office@fedprint.ro

Elie Wiesel

NOAPTEA

Tradusă pretutindeni în lume, vândută în milioane de exemplare și îndelung comentată, *Noaptea* s-a numărat, alături de jurnalul Annei Frank sau de memoriile lui Primo Levi, printre primele cărți ce au descris martiriul evreilor din lagărele naziste. Depunând mărturie despre infernul trăit la Auschwitz, Elie Wiesel se întreabă și astăzi, în prefața prezentei ediții, dacă există cuvinte capabile să înfațișeze inimaginabilul, acel „univers dement și rece în care era uman să fii inuman”. Încercarea trebuie însă făcută, pentru a nu repeta istoria, pentru a nu lăsa tristețea trecutului să devină viitor. Fiindcă „uitarea înseamnă pericol și insultă”.

Fără această mică lucrare, viața mea de scriitor sau viața mea pur și simplu nu ar fi fost ceea ce este: viața unui martor care se consideră obligat, din punct de vedere moral și uman, să împiedice dușmanul să obțină o victorie postumă, ultima, ștergându-și crimele din memoria oamenilor.

Elie Wiesel

ISBN: 978-973-135-682-2

9 789731 356822

www.grupulcorint.ro